ცისკარი

1863

ივლისი.

წელიწადი მეშვიდე.

წოდება თხზულებათა:

I— მკაცრი მსაჯული. . . . . გ. დიდებულიძისა.

II— სიმღერა მკის დროს (ლექსი.) . თ. აკ. წერეთლისა.

III— მეფის ირაკლი მეორის სიკჳდილი. , , , თეიმურაზ ბატონის-შვილისა.

IV— ყოველივე მოიპოვება შრომითა. (პოლიტიკური ეკონომია.) . . ლ. არდაზიანისა.

V— რანჩევსკის ლეკციები (ნათ.) . თ. ვას. მაჩაბლისა.

VI— ქართული ლიტერატურა. . . ქერელი ბექასი.

სხჳა და სხჳა ანბავი.

ტფილისს.

კრესტელიძის ტიპოგრაფიაში.

მკაცრი მსაჯული.

იყო ოდესმე საუბედურო დრო ტრანსილვანიისათჳს. ვისაც შეეძლო ზიდვა საჭურველისა, ის უთუოდ სტოვებდა სამშობლოსა და სახლეულობასა და მიდიოდა საომრად; იმ გვარი ომები დარჩნენ სამაგალითოთ იმათ ისტორიაში.

არავინ არ მიდიოდა საომრად იძულებით; ყოველი კაცი ნებაყოფლობით მიაშურებდა იქ, და რომელიც იძულებულ იყო ვითარისამე გარემოებით დარჩენილიყო შინა, ის სწუხდა და შურდა სხვა ამხანაგებისა, რომელნიც იმ დროს იმოსდენ დიდებასა და ძლევასა. ქრონიკონნი მათნი ამბობენ, რომ იმ დროს იწყობოდა ოქროს საუკუნოება მათი და თუ გადმოვშლით გაყვითლებულს ფურცლებს მაშინდელის დროებისას, უთუოდ გამოვსტყუდებით რომ ის დრო იყო მართლათ ჩინებული დრო ტრანსილვანებისათჳს.

რამდენი შესანიშნავი შემთხვევა და ღვაწლი წარმოადგინა მაშინდელმა დროებმა! არიან შემთხვევანი მაშინდელნი, რომელნიც მოჰგვრიან თჳთ გულ გრილს კაცსა

ცრემლსა და მოიცვენ სევდით თვით რკინის გულსა. აი ერთი ამათგანი, მომხდარი იმ დროებში. ყმაწვილნი მამაცნი მხედარნი იყვნენ ერთხელ შეკრებილნი გარეშემო ბანაკების ცეცხლისა, ყველანი იყვნენ მხიარულნი და უზრუნველნი, თითქო დაივიწყებოდ'თ მათ სისხლიანი ომი, რომლითაც მათ მკროვასათ ეყიდეს ძლევა: რავდენი სისხლი იღვროდა მზის ამო'ვლიდამ, რამდენმა იმათმა ამხანაგმა აღარ გასცა ხმა, როდესაც იმ საღამოს ჩაიკითხეს სია, მაშინ, როდესაც იმ დილით ყველანი იყვნენ მხიარულნი, სავსენი იმედითა არ ფიქრობდე, რომ იმ დღეს ისინი იქნებოდნენ განსვენებულნი ცავსა და ნოტიოს მიწაში, უბრალოს ხის ჯუარის ქუეშ, რომელიც უჩუენებდა ადგილსა, სადაც დაეცნენ მცველნი მამულობისა.

მოხუცი გენერალი მივიდა იმ დროს იქა, და ყველანი პატივისცემით უყურებდენ მხედარსა, და სთვლიდენ იმაზედ ჩინებულთა დაჭრილობათა, მიღებულთა მის მიერ სხუა და სხუა სროლაში. ერთს იმათგანში დაეცა მკუდრათ ორი ვაჟი იმ ღენერალის გვერდზედ და იგი განაგრძობდა ჯარის გამგეობასა. მას ყავდა კიდევ მხოლოთ ერთი უნცროსი შჳლი ლაზლო.

—შჳლნო ჩემნო, უთხრა მოხუცმა ღენერალმა აფიცერებსა, ამაღამ გეძინოსთ მხოლოთ ცალის თვალით; მტერი თუმც დამარცხებულია, მაგრამ იქნება მან შეკრიბოს კიდევ დანარჩენი თავისი ძალა და დაგვეცეს ჩუმათ. გთხოვთ ფთხილათ იყოთ.

შემდგომ ღენერალი წავიდა თავის კარავში, მიუჯდა

პატარა სტოლსა, და ამოიღო რა გეოგრაფიის კარტი, დაუწყო გულს მოდგინებით სინჯჳა და ხაზავდა სხჳა და სხჳა ხაზებსა. ერთს ადგილს ის შესდგა და დაფიქრდა. ის იყო ძლიერ საჭირო მუხლი და იქ ნაჩალნიკი აწყობდა რაღაც ახალს მანევრსა. იმ დროს შევიდა იმისი შვილი კაპიტანი ლაზლო.

—ზარბაზნები მზათ არიან, მამაო, უთხრა მან მამას, მოხუცს ღენერალს.

—მე მინდოდა ჩამებარებინა უფროსობა იმ ზარბაზნებისა შენთჳს, მაგრამ შენ ჩემთჳს საჭირო ხარ, უთხრა მას ღენერალმა.

—მე მზა ვარ, მიუგო შვილმა.

—გამიგონე ლაზლო; შენ უნდა შემოუარო ჩჳფნს მთასა, რომელიც არის ჩჳფნს ზანავეპს იქით, მერე გაიარო ტყე, გასცდე ხეობაში და გასცურო ღამით მდინარე. იქიდამ წასვალ პირდაპირ ხეობისაკენ და მოექცევი ჩჳფნის მტრების შეუგანავე ლაშქრის ბოლოს. გზა, რომელსაც მე შენ გინიშნავ, ძნელია და გრძელი, მაგრამ მეტი ღონე არ არის, და იმასთანავე აუცილებელია ისე უნდა განვლო, როგორც გითხარი. თუ რომ ხვალამდინ მტერი ჩჳფნზედ არა ფერს ინაღვლის, მე დავსცემ იმას.

—მე შევასრულებ ყველას, რაც მიბძანეთ მიუგო შვილმა.

—მე შენ მოგცემ ცხენოსანს ჯარსა, თჳთ უმჯობესთა სალდათთ, რომელნიც განვლიან ჯოჯოხეთსა. თუ რომ ეყოლებათ მარჯჳე წინამძღოლი და უფროსი. ამ ომზედ იქნება დამოკიდებული სჳე ჩჳფნის მამულებისა.

—მოსვენებით იყავით მამაო, უთხრა შჳლმა კიდევ და დამენდევით მე. მე მითხრეს, რომ წიგნი არის შენთანაო.

—მართლათ აი ერთი შენთან არის წიგნი; მგონია შენის ცოლის წიგნი უნდა იყოს; აა წაიკითხე.

ყმაწვილმა, კაპიტანმა სისწრაფით აგლიჯა ბეჭედი და მოჰყვა კითხვასა; თჳთეულს სტრიქონზედ მშვენიერი სახე ყმაწვილის მხედრისა ხდებოდა მოღრუბლებული და იმის მკერდისგულიდგან ამოდიოდნენ ძლიერნი ოხვრანი.

—რა ამბავია შჳლო? ჰკითხა მოხუცმა მამამ. უთუოთ სამწუხარო ამბავი მიიღე რამე.

—დიაღ, მამაო, მიუგო შჳლმა; ჩემი კეთილი, ჩემი საყუარელი მეუღლე მარგალიტა მძიმეთ ავათ თურმე, და გრძნობს, რომ მოახლოვებულა მისი უკანასკნელი წამი, მთხოვს წავიდე გამოსათხოვნელადათა. . . . .

—საწყალი ქალი! ოხვრით წარმოსთქვა ღენერალმა.

—ნუ თუ მომიკუდეს მე ჩემი კეთილი ცოლი, დაიძახა ყმაწჳლმა კაცმა. ნუ თუ მე ვეღარა ვნახავ ისა? მოკლეს დროში.

—მე დავკარგე ორი ძმა, და ახლა უნდა დავკარგო ჩემი ძვირფასი მეუღლე, და არა მაქუს ღონისძიება არც გამოთხოვებისა იმასთან, და არც იმის თუალების დახუჭვისა: ეს საშინელია!

მოხუცი მამა უგდებდა შჳლს ყურსა, და თავდაღუნული განაგრძობდა კარტაში ყურებასა.

—უკანასკნელად, განაგრძო ყმაწჳლმა ღენერალმა, მე მომეხსენ ის, და შემომარტყა რა ხრმალი, მითხრა: დაგქონდეს ეგ პატივით, და ღმერთი იყოს შენი მცველი.

—სურვილი შენის ცოლისა აღსრულდა, უთხრა მას მამამ. შენ მართლად ისახელე თავი და შეიძინე დიდება და პატივი.

—ეგ მართალია მამაო, განაგრძო შჳლმა, მაგრამ გული მიკჳდება, რომ უჩემოთ უნდა დახუჭოს თჳალი ჩემმა წყნარმა, ჩემმა კეთილმა მარგალიტამ, რომლისაგანაც მე ვიყავი ასე ბედნიერი.

—სალოცავო შჳლო! საწყალო მარგალიტავ! ამოჰკჳნესით წარმოსთქჳა გენერალმა.—

ერთის საათის შემდგომ კაპიტანი ლაზარო გავიდა ცხენოსანის ჯარით ბანაკებიდამ შესასრულებლად მამის ბძანებისა. ის მიდიოდა ყველაზედ წინ მდუმარებით, და ამხანაგი მისი, მეორე კაპიტანი, ამაოდ ცდილობდა გადაეყარა მისის ვაჟკაცურის სახიდგან სევდები.

როდესაც მიახლოვდნენ მდინარესა, მათ დაინახეს ერთი ცხენოსანი, რომელიც მიაჭენებდა იმათ პირდაპირ ცხენსა და ეგონათ რა, რომ ის იყო გამოგზავნილი გენერლისაგან კაცი. ლაშქარი შესდგა.

—შენა ხარ, ბარება? ჰკითხა განკჳრვებულმა ლაზარომ, როდესაც იცნო იმ ცხენოსანში თჳსი ძველი ერთგული მსახური, რომელიც კაპიტანმა დასტოვა თავის ცოლთან.

—მე მოგიტანე თქჳენ ძრიელ საჭირო წიგნი კაპიტანო, უთხრა მას ბარებამ.

—შენ ეხლა საიდამ მოხველ? ჰკითხა მას კაპიტანმა.

—მე ვიყავი ბანაკში, მაგრამ როდესაც შევიტყე, რომ თქჳენ იქ არ იყავით, გამოვაშურე აქეთ თქჳენსკენ, და გენერალი კი აღარ მინახავს.

წიგნი მიტანილი ბარებასაგან, დაწერილი სხვის ჴელით. ცხადად აცნობებდა ლაზარს, რომ ცოლი მისი იყო უგანასკნელს წამებში და ერთი მხოლოდ სურვილი მამაკჳდავის იყო ის, რომ გამოსთხოვებოდა თჳსს საყჳარელს ქმარსა.

—ღმერთო რას მოვესწარ! წამოიძახა გვნესით და სასოწარკვეთილებით ლაზარმა.

—ახლა რას ფიქრობ? ჰკითხა მას მეორე კაპტანმა.

—მე თითონ არ ვიცი.

—შენი მწუხარება შემძრავს მე ძლიერათ, და კარგათ მესმის შენი ტანჯვა, გამიგონე რა გითხრა, ჩემო საყჳარელო, მეგობარო. მომანდე მე ლაშქარი და შენ გასწიე შენის მამაკჳდავის ცოლისაკენ.

—ეს შეუძლებელია.

—რათა. განა არ მენდობი მე?

—მე შენ გენდობი როგორც ჩემს ყმასა, ჩემს საკუთარს თავსა, მაგრამ საღმრთო ვალია ეს ჩემი, რომ არ დავუტევო ჩემი თანამდებობა.

—ღამე ჯერ კიდევ დიდია, შენ მოასწრებ გამოთხოვებასაც და მობრუნებასაც, მინამ სროლა ატყდებოდეს.

ლაზარი დაფიქრდა. იმის სახეზედ გამოიხატა საშინელი ბრძოლა: იმ დროს ვალდებულება სალდათისა ებრძოდა ნარნარს სიყვარულს ქმრისასა.

—თჳთეული წამი ძვირია, ლაზარო, განაგრძო კაპიტანმა, გარდაწყვიტე მეგობარო და მე შენ გპირდები შევასრულო ყოველივე ისე, თითქო აქ შენ თითონ ყოფილიყო.

—გმადლობ ქმარო; მაშ აი ეს არის მივდივარ; მინდა უკანასკნელათ გნახო და მოგეხვო ჩემს სანატრელ მეუღლეს და დავუხუჭო მას თვალი.

—მაშ მომეც ბძანება დენარლისა.

—აი, წაიღე ხვალ მე მეცდები მოგეწიოთ ადრე. ბარება. აბა ცხენები საჩქაროთ! ერთის წამის შემდგომ ორნი ცხენოსანნი მიიფრინავდნენ ბნელაში, როგორც შვილდისრები.

ლაზლოს აღარ ახსოვდა იმ დროს აღარაფერი ქვეყანაზედ ერთის მეტი; აღარ ახსოვდა, რომ მოქალაქისათვის უძვირფასესი ყოვლისა და თვით სიცოცხლისაც არის დაცვა მტერთაგან მამულობისა. ასე ძლიერათ უყვარდა მას თანა მემცხედრე თვისი, და ისე ძლიერათ სურდა მას გამოთხოვება მასთან.

როდესაც ის შევიდა ცოლის ოთახში, ის იყო იმ დროს უგონოთ და უხმოთ. მაგრამ სულმა მისმა დაიცვა იმოდენი გრძნობა, რომ ეცნო თვისი ძვირფასი ქმარი მის თვალებში გაიელვა უკანასკნელმა ცრემლის წვეთმა, ფერმკრთალი იმისი ტუჩები დაეწაფნენ ქმრის ტუჩებს, სუსტი ხელი მარგარიტასი გაცივდა ქმრის ხელში. ის გარდაიცვალა...

მეორეს დილას, როდესაც ავსტრიელნი დაესხნენ ბანაკს, მცირედი ცხენოსანი ლაშქარი იდგა დანიშნულს ადგილზედ და იყო საშინელი სისხლის ღვრა.

ნახა რა მტერმა, რომ იგი იყო ორის ცეცხლს შუა, მოისმარა უკანასკნელი ძალდატანება, რომ შუა გაეგლო ის წყობა ცხენოსანთ ჯარებთა, რომლითაც უფლობა

ჰქონდა ჩაბარებული ლაზლოს.

მოხუცი ჯენერალი არ უჯერებდა თავის თვალებსა, როდესაც შორიდამ დურბინდში დაინახა, რომ ოტრიადი ცხენოსნებისა ირყეოდა, იშლებოდა და აპირებდა უკან დაწევასა.

იქ რაღაც ანბავია, ლუღლუღით წარმოსთქვა ჯენერალმა: ლაზლო უკან არ დაიწევდა. იმასა ჰყავს უმჯობესი მხედარნი—მტერი მალე დაიპყრობს ხეობასა.

ამ დროს ბრძოლის ველზედ გამოჩნდა უცებ ყმაწვილი ლაზლო.

—წამოიწიეთ წინ, ძმებო! შესძახა მან მაღალის ხმით თავის ლაშქარსა და მიიწია მტერზედ.

სალდათთა, გამტკიცებულთა მისის მხნეობით, წაიწიეს წინ, და დაიჭირეს ისევ ადგილი, საიდამაც იგინი იყვნენ მტრისაგან დაცილებულნი.

ბოლოს გათავდა ომი. მტერს არ ძალუძდა დიდ ხანს ყოფნა ორს ცეცხლს შუა, მისი ჯარები აირივნენ და თავის საშველად მირბოდნენ სხჳა და სხჳა მხარეს. კაპიტანმა ლაზლომ მიიღო იმ ომში ხუთი დაჭრილობა. მაგრამ თჳთ უღრმესი დაჭრილობა მისი იყო იმ დროს იმის გულში, რომლისაც განკურნება არავის შეეძლო. ყველა, ვინც ხედავდა მას, თუ არ რიგის მძჳნვარებით იგი ომობდა და იგდებდა თავს ცეცხლში, დარწმუნებული იყო, რომ იმგვარი მოქმედებას შეჰფერებდა მხოლოდ იმ კაცს, რომელიც ცხადად ეძებდა სიკჳდილსა.

ძლევა იყო უჩინებულესი და ყველას უხაროდა იგი. მხოლოდ ორი კაცი იყო იმდროს სევდიანი და დაღონე-

ბული: მოხუცი ღენერალი და შვილი იმისა კაპიტანი ლიაზლო რამდენსამე საათის უკან შემდგომ სროლისა კვარებმი დაეწყვნენ და ღენერალი მარადის ფორმით ჩაცმული გამოვიდა მათ დასასინჯავათ.

—შვილნო ჩემნო, უთხრა მათ მოხუცმა ღენერალმა მაღლის ხმით: გმადლობთ ჩინებულის გამარჯვებისათვის. მე შევკრიბეთ თქვენ მისთვის, რომ დავურიგო ჯილდოები მათ, რომელნიც ღირსნი შეიქმნენ მისნი. უ. უ. აფიცერნო, გარდაწყვიტეთ თქვენ თვითონ ვინ არის იმათის მიღების ღირსი. სახელი კაპიტანის ლიაზლოსი იყო ერთხმათ დაძახილი.

წარმოსდგა კაპიტანი ლიაზლო, სთქვა მან მრთოლვარის ხმით. იმ დროს წარმოსდგა ყმაწვილი კაცი ფერ მიხდილი, როგორც სიკვდილი, და ღენერალმა მდუმარებით ჩამოჰკიდა მას გულზედ ორდენი მხნეთა. ხელი მამისა ძლიერათ თრთოდა.

ხმა მაღალმა «ურამ» გაავსო ჰაერი. დაურიგა რა კიდევ სხვათაც რამდენიმე ჯვრები, ღენერალმა უბძანა მოტანა შუა ადგილს რაოდენისამე ზარბაზნისა; ისინი იყვნენ გატენილნი და მეზარბაზნენი იდგნენ ანთებულს პატრუქებით. იმ დროს ყველამ ერთმანეთს გადახედა და არავის არ ესმოდა თუ რას ნიშნავდა ის ანბავი, ყველა სანახავზედ რაღაც უჩვეულოსა; ღენერალი მიუბრუნდა კვალად სალდათებს და უთხრა:

—შვილნო ჩემო! მე დავაჯილდოვე ყველა ღირსი მხედარი თქვენში, ახლა უნდა დავსაჯო ის, ვინც დაივიწყა თავისი ვალდებულება, ვინც არ შეასრულა თავისი სალმ-

რთო ვალი.

—ამ სიტყვებზედ სალდათნი, გაწვრთვნილნი სროლის ცეცხლში, სრულად ათრთოლდნენ და ისმოდა ყრუ დრუ-ტვინვა.

—იმედი გვაქვს ჩვენ ყველამ შევასრულეთ ჩვენი ვალი, უთხრეს მათ ღენერალსა; გვებედავთ მოგახსენოთ რომ არავინ ჩვენთაგანი არ აღმოჩენილა მხდალათ.

—მე ვატყუვნებ არა სალდათებსა, არამედ აფიცარსა, განაგრძო ღენერალმა, დატევებისთვის თავისის პოსტისა (ადგილისა) თვით საშიშარს წამში, განშორება თავისის ჯარებისაგან, ბაირაღისგან, რომელსაც იმაზედ იყო დამოკიდებული გამოხსნა მამულობისა, ეს არის გარდახდომილება. საჭირო აღარ არის თქვენთვის ახსნა თუ რა სასჯელი მიელის ამ გვარს დამნაშავესა; ეს თქვენ თვითონ კარგათ იცით! ვსწუხვარ მხოლოდ ერთზედ რომ პირველი, რომელიც მე უნდა დავსაჯო,—ეს არის ჩემი შვილი.

თვალი ყველასი მიიქცა იმდროს ფერ მკრთალს კაპიტანისკენ, რომელიც ისმენდა მამის სიტყვებსა ისე გულ გრილად თითქო სხვაზედ ვისზედმე იყო ლაპარაკი.

—წამოსდექით წინ უ. კაპიტანო, უთხრა მოხუცმა ღენერალმა.

—შვილი დაემორჩილა.

—თქვენ წინ სდგას ეხლა არა ღენერალი და არც მამა, არამედ მსაჯული. მომეცით მე პასუხი: გუშინ მიიღეთ თუ არა ჩემგან ბრძანება შემოგევლოთ მტრისათვის? ხომ მართალია ესე?

—მართალია, მიუგო მტკიცეთ შჳლმა

—თქუენ გქონდათ დანიშნული, რომ უნდა გაგეცუ-რათ მდინარე, და შეგეყვანათ ოტრიადი ხეობაში; თქუენ ეს არ შეასრულეთ, არამედ გარდასხდით კაპიტანის ბრძანებასა.

—მართალია ეგეცა.

—მერე თქუენ გაუშვით ოტრიადი, რომელიც ებარა თქუენს პატივსა, და წახვედით თჳთონ ცოლთან. მარ-თალია თუ არა?

—მართალია ღენერალო

—როდესაც სროლამ იწყო, მაშინ ცხენოსანმა ჯარმა, რადგან მათ ჰყვანდათ გამოუცდელი წინამძღვარი, იწყეს უკან დაწევა, თქუენ გამოცხადდით იმდროს, და, შეაყენეთ რა ოტრიადი, დაიპყარით უწინდელი თქუენი ადგილი. ხომ ვერ დაფარავთ ამას.

—ვერ დავფარავ.

—ახლა, როდესაც ყველა თქუენმა ამხანაგმა გაიგონა თქუენი დანაშაულობის აღიარება, ახლა ნებას გაძლევთ თავი იმართლო.

—ჩემთჳს თავის მართლება შეუძლებელია, მიუგო მტკიცეთ ლაზლომ.

—ნუთუ ვერაფერი ვერ გაამართლებს თქუენს შეცო-მილებას? ჰკითხა მას მოხუცმა ღენერალმა მთრთოლ-ვარის ხმით.

—ვერაფერი ვერ გამამართლებს, ღენერალო, მიუგო კიდევ უმაწვილმა კაპიტანმა.

—კარგი რომ თქუენ არა ცდილობთ თავის მართლე-

გზასა,

ამისათვის, რომ მართლად ქმნილია რაიმე განმართლება თქუჱნის დანაშაულისა. მე დაპაწება ახლა წარმოგითქუა ჯანბ. ნება. დამნაშავე უნდა ეხლავ ზარბაზნით დაიხვრიტოს.

როდესაც ეს სიტყვები წარმოსთქუა, ღენერალი იყო საშინელ ფერ მკრთალი, მაშინ როდესაც კაპიტანი კი იდგა ისე უგრძნობლად, რომ არც ერთი ძარღვი იმისის მშუჱნიერის პირისა იმძრაოდა არ შეიძრაოდა. დაუშინების წამებაშია გაგონდა მღვდლის დიაკვნის ხმა.

—ა პირველი მამაცი ჩუჱნში უნდა თითონ დაიხვრიტოს! ეს შეუძლებელია; ის ჯარის დამნაშავე!» იძახოდა ჯარებში.

მაშინ ყველა ავადმყოფი დაეცნენ მუხლზედ ღენერალის წინ, და ეხვეწებოდნენ დაზოგვისათვის და იგი აძლევდა მოკლედ პასუხსა.

—მხოლოდ ღმერთს აქუს უფლება მიტევებისა.

—მაშინ სწორედ მოკლეგი, და მერე სწრაფი ღამქრა. დაეცა მუხლზედ და ემედრებოდა მოხუცს ღენერალს მიტევებისას.

—მხოლოდ ღმერთისა აქუს უფლება მიტევებისა, მიუგო კიდევ ჯიუტმა მოხუცმა.

კაპიტანი ლაზარე რამდენჯერ შეეჭიდებოდა პირის პირ სიკუდილისა, იმ დღესაც მან მიიღო ჯუარი დიდებისა, თუ ეძებდა სიკუდილს სრულიადში, მაგრამ სიკუდილმა თითქო განზრახ დასტოვა ის განსაკუთრებით სასიკუდილოთ. იმან ძლივს მოისწრო მხედრის ჯილდოზედ, რომელიც ამშუჱნებდა იმის გულსა. ძმანი მისნი დაიხოცნენ ვა-

კაცურის სიკვდილით. და ქეც იმდროს უნდა უწყალოდ დაშორებოდა სიცოცხლეს. აი როგორი იყო მდგომარეობა მამაცის კაპიტნისა!

თვით ლეიტენანტმა დაინახა ქვესი სადგომი, რომელთაც უნდა შეესრულებინათ ლაზღოზედ განჩინება; ღამე დადგა მაშინ მეხლეზედ. უეცრად ჯარში შეიქმნა მღელვარება; სალდათის უროს ამბობდნენ ქორლულათ კაპიტანისათვის ზარბაზნება, აფიცრები არ აძლევდნენ საკლავის ბრძანებას; ხმაურობა თანდათან მატულობდა

—სალდათებო! უთხრა მათ ბოლოს ლეიტენანტმა ქუხილის მსგავსის ხმით, თუ რომ სამის წუთის შემდეგომ განჩინება ჩემი არ იქნება შესრულებული, გამოვა კაპიტანსან სიტყვას, მაშინ თვით თქვენ იქნებით დახვრეტილნი ამ ზარბაზნებით.

—მეგობარნო ჩემნო! შესძახა მათ უმაწვილმა კაპიტანმა, შეასრულეთ თქვენი ვალი; დამიმარჯვეთ გულში; ჩემთვის სიკვდილი ას წილ სამარცხვინო სიცოცხლეზედ; და ესროლეთ მშვიდობით მამაცნო!

მისი მტკიცე ლითონიური ხმა ისმოდა ისეთის სიწყნარით და გაბედულებით, რომ ყველა ათრთოლდა და შეიძრა მთელის ტანით.

შეიქნა საშინელი მდუმარება, მეზარბაზნეთ მოუკიდეს პატრუქებსა.

მაშინ უმაწვილმა ადიუტანტმა აიღო ხმალი და დაიძახა: ერთი... ორი... სამი...

უკანასკნელ სიტყვაზედ გავარდა ერთად ექვსი ზარბაზანი და მამაცი კაპიტანი მთელის ლაშქრის მეგობა-

რი და საყვარელი, დაეცა მის წინ სისხლში მცურავი.
ყველა სტიროდა მოთქმით; მხოლოდ ერთი მოხუცი
ღენერალი იდგა ვითარცა მარმარილოს სტატუი.

ლაზლო დაამარხეს იმავე ადგილს, სადაც დაეცა. შემ-
დგომ უბძანა ღენერალმა დაშლილიყო ჯარი და იმ ად-
გილს არ დარჩენილიყო არც ერთი კაცი.

როდესაც დარჩა მარტო ღენერალმა დიდს ხანს უყუ-
რა იმ ადგილს, სადაც დამარხეს უკანასკნელი მისი შვი-
ლი. ზოგჯერ წამოუვიდა ნაკადულად ცრემლი, რომელიც
რეცხდა მის ფერ მიხდილ ლოყებსა. ბოლოს დაეცა ნო-
ტიოს შვილის საფლავზედ; მისნი ტანჯვანი იყვნენ გა-
მოუთქმელნი; შემდგომ დასდვა მუხლებზედ და დაიწყო
მხურვალე ლოცვა. იმ დროს ტყვიამ ზრიალით გაურბინა
მას ყურთან და მცირედ გაჰკრა მის ჭაღარა თმასა.

—უეჭველია ეს ტყვია იყო დანიშნული ჩემთვის, სთქ-
ვა კვნესით მოხუცმა ღენერალმა. ლაზლო ისე უყვარდა
ყველასა, რომ ეტყობა მიპირობენ იმისთვის შურის მი-
გებასა. ესკი არ იციან იმ საწყლებმა თუ რაოდენ გზის
ჩემი ტანჯვანი უსაშინელეს არიან სიკვდილისა.

ამ დროს გამოვარდა მეორე ტყვია, მოხვდა ღენერალს
შიგ გულში, და დაეცა იგი მკვდარი ახალს საფლავზედ
შვილისა.

მოახდინეს თვით სასტიკი გამოძიება და ეძებდენ ღენე-
რალის მკვლელსა, მაგრამ დამნაშავე ვერა ჰპოვეს,

სრული პოლკი, გამოძიების დროს, მდუმარებდა, რო-
გორც ერთი კაცი და ამისათვის ის საქმე მიანდეს ღვთის
ნებასა.

რამდენსამე თვის უკან შემდგომ იმა სამწუხაროს შემთხვევისა სამხედრო ლოშპიტალში კვდებოდა ერთი მოხუცი მხედარი.

აქიმი თითქმის არ შორდებოდა იმის საწოლსა და ჰკითხავდა ხშირათ, ხომ არა აქჳსრა მას უკანასკნელი სათქმელი?

მე არავინა მყავს ქჳეყანაზედ, უთხრა მას მოხუცმა ბარებამ. და ამისთჳს მე თქჳენ გთხოვთ დოკტორო, რომ ჩამატანოთ საფლავში ორი ტყვია, რომელსაც ჰპოვებთ ჩემს ბალიშს ქჳეშ. მე ვიქნები იმ ტყჳებით საფლავშიაც უმაწჳლი....

რა ტყჳებია მეგობარო? ჰკითხა მას აქიმმა, და ეგონა, რომ ის იმ დროს ჰკარგავდა გონებასა.

—ახლავი შემიძლიან ყოველივე გიამბოთ მე თქჳენა უთხრა მას მომაკჳდავმა.

თქჳენ ხომ გახსოვთ ის დღე, როდესაც დახვრიტეს ზარბაზნებით საცოდავი ლაზლო? მე მიყვარდა ის, როგორც შვილი.... მე იმას მისის სიყრმიდგან არ დავშორებულვარ...

მე შევაგონე იმას, რომ წასულიყო გამოსათხოვებელად თავის საყჳარელს მომაკჳდავს ცოლთან და შური ეძიე იმის მამას მოკვლისათჳს. ამ ტყვიებში ერთი ვიპოვნე კაპიტნის საფლავზედ. და მეორე ლენარლის გულში. მე მოვკალ საბრალო მოხუცი. ..

მთელმა პოლკმა იცოდა მაშინ ჩემი განძრახვა და მოსწონდა მას იგი. გამოძიების დროს არ გამცა არც ერთმა კაცმა. თქჳენ, უ. დოკტორო, ახალა

შე რამდენისამე წლის შემდგომ გეთხოვებით თქჳენცა და სრულიად ქჳეყანასაც . . . . იქნება გამოჩნდნენ კაცნი, რომელთაც განვიცხონ ჩემი მოქმედება, მაგრამ მე ერთს ვეტყჳ იმათ: თჳთოეული ადამიანი, ყოველს ძნელს შემთხვევაში, ჯერ უნდა იყოს კაცი და მერე სასტიკი მსაჯული. (*)

გ. დიდებულიძე.

(*) ჩჳენ ამ სტატიას ვბეჭდავთ საჩვენებლათ თუ სადამდის მიაღწევს ხოლმე ფანატიკური და კაცთ გარეგანი გრძნობა კაცისა; ჩჳენ ვასწობთ მამაზედ, რომელმაც შექმი დაასრულებინა. რედ.

სიმღერა მკის დროს.

გავლესოთ ძმებო ნამგალი,
პური შეგვქნია სამკალი,
ჯერ «ჭოპუმ» დავაგუგუნოთ
და მერე «ჭარი—ჭარღალი!»
ვერა ხედავთ ჩვენს მეთაურს
როგორა ხტის? გული უხურს!
რა სიამით და სიხარბით
შესჭყურებს დამწიფებულს პურს!.
მეთაურო, დაგვაცალე,
ჯერ ეს ყანწი გამოცალე,
მერე ნახავთ რაც ბიჭი ხარ,
ნამგალი დაატრიალე!.—
მკაში არც ჩვენ ჩამოგრჩებით,
ჩვენც გვერდში ამოგიდგებით;
გულ-გაღებული, პერანგა
პურს ცეცხლივით მოვედებით!
და თანასწორ დაუაროთ,
გულს დარდები გაუქარვოთ,

და ვინც მკაში ჩამოგვრჩება,
პირში პური მივაყაროთ!
მეთაურო, თანაგვარო, (*)
ნუ გგონია, რომ დაგვჩაგრო!
ნახავ, რომ ჩვენთან მკაშია
შენც ბევრი ოფლი დაღვარო,
მომკლები ვართ ჩვენცა სრული,
არ ვყოფილვართ დაჩაგრული,
თანაგრები თუმც არა ვართ,
მკა კი ვიცით თანაგრული
ჰე! დატრიალდა ნამგლები;
ბიჭებო გენაცვალები!
გიცნობთ სადაურიცა ხარ:
შორაპნიდგან იმერლები!
ამას ჰქვან ხელაური,
ასე უნდა მომკოთ პური!
მეთაურო შენ კარგათ მკი
მაგრამ კი აგდის ალმული.
ჩუ! მტრედმა დაიღუღუნა;
მკა ხომ ჩვენ არ დაგვიწუნა?
ჰა, ბიჭებო დატრიალდი,
ჰოოპუნა! ჰოოპუნა!
აჰ ბატონებო გვიყურეთ,
ოფლში რა რიგათ მოვსცურეთ.

(*) თანაგარი გვარია. პირველი მომკლები იმერეთში და სახელ გათქმულები.

თუ მკითა ვერ გაგაკჳრვოთ
ლეჩაქებით დაგვახურეთ.
ჴოოფუნა ავხე! ავხე!
ბიჭო ჩემი მკაცა ნახე.
და თუ შენ მკაში ჩამოგრჩე,
ქალაჩენა დამიძახე,
ჴოფ! ჴოფ! ჴერი! ჴერი!
ჩუ გამოხტა აგერ მწყერი,
ნამგლებით გარს შემოვერტყათ.
დავიჭიროთ ფურის მტერი,
შეთაური ბარაქალა!
ხომ ნახე აწ ჩუჱნი მალა,
აქამდის სრულად მომკიდით
ნამგალმა აღარ გვაცალა!—
ნელა ბიჭო! აწგი გმარა.
ჰხედავ? მზემაც გადიხარა;
ჯერ რიგიანათ ვისამხროთ.
მერე მოვმკით უფრო ჩქარა
უხვად მოვიდა წელს პური.
მაგრამ ბედს მაინც ვემდური,
რომ ამას სულ სხჳა წამართმევს,
და მეკი ოფლის ტყუილა ვღვრი!—

თ. აკ. წერეთელი.

მეფის ირაკლის მეორის სიკჳდილი.

აღამამადხანის სიკჳდილის შემდგომს, რომელსაც საქა-რთველოში მცირე ხანს მოხდა მშჳდობა, მეფე ირაკლი წარსული კახეთს იმყოფებოდა ქალაქსა თელავს, და სახ-ლეულებანი მისნი, დედოფალი დარეჯან, და ძეთა და ასულთაგან მეფისათა რომელნიმე მისთანა იყვნეს, ხო-ლო მემკჳდრე მეფის ძე გიორგი, ყოველითა სახლეულე-ბითა იმყოფებოდა ტფილისსა.

შემდგომად არა მრავლისა ჟამისა დასნეულდა (*) მეფე ირაკლი. ხოლო სცნა რა უძლურებაჲ მეფისა ხანმან ავარისამან ომარ ხანმან, რომელიცა იყო ლეკთა დაღისტა-ნელთა უპირველესი მხედართ მძღვანი, მოუწოდა ამან მოყვასთა თჳსთა, და მოიხმო შეზობელნი თჳსნი, და შეკრიბნა მხედრობანი ქვეითნი და ცხენოსანნი, ვიდრე უმეტეს ათი ათასთა. გარდამოვლნეს მთანი კახეთისანი, და მოვიდეს სწრაფად, უცნობლად, და გავაზისა სოფელ-თა ზედა დაესხნეს ღამე, და ვიდრე შემოსვლადმდე ლეკ-თა სოფელთა მათ შინა ივლტოდეს მცხოვრებნი სოფელ-

---

(*) სენი მეფისა იყო წყლით მანკიერება.

თა მათ, დედა წულითურთ ტყეთა შინა სიმაგრეთა გარე-
მოთა მათ სოფელისათა: ხოლო კაცნი მამაცნი მათ სო-
ფლელთანი ბრძოდეს ძლიერად სოფელთა ამათ შინა შე-
მოსრულთა ლეკთა: თუმცაღა ლეკთა მათ დასწვნეს სახ-
ლნი მათ სოფელთა შინა: განვიდეს ლეკნი, და დასდგეს
გავაზისა ბოლოსა მახლობელ ალაზნის მდინარისა და
მუნით, ღამე, იდუმალი მდინარესა მას განსრულნი და-
სხნენ ველისციხეს, და მუკუზანს, და რაოდენთამე სახლ-
თა მოუგზნეს ცეცხლნი. ხოლო მხნედ ბრძოლა უყვეს
ადგილისა მის კაცთა, და მრავალნი მათ ლეკთაგანნი
მოსწყვიტეს და შეიპყრნეს, და გარდაცვალა თუ ერთი
ტყუე ჰყვეს დაბათა მათგანნი და მცირედიცა რაიმე ვერა
რა ჰპოვეს მათ და ესრეთ სირცხჳლეულნი, ყოვლითურთ
უსარგებლოდ მოიქცეს ლეკნი იგი ლაშქარსავე შინა მა-
თისა.

მაშინ მეფემან ირაკლიმ წარავლინა მის ძე თჳსი,
მეფის ძე იოვანე, მხედრობითა კახთათა, დასაცველად
ადგილთა მათ მახლობელთა, სადაცა მოსრულ იყვნეს ლე-
კნი. და განვიდა მეფის ძე მდინარესა ალაზნისასა, ყო-
ვლითა მხედრობითა თჳსითა და მივიდა იგი დიდსა და
შუენიერსა მას დაბასა შინა ყვარელს, და გარე შესცვა
იგი ფრიადისა კეთილ წესიერებითა, და ეგრეთვე გარე-
მონი მისნი სოფელნი და განუმზადა მისვლად მხედრო-
ბათა ზედა ლეკთასა: მაშინ ომარხან, მხედრობითა თჳსი-
თა, ჰსდგა გავაზისა ბოლოს, ერთ ვერძო მახლობელ
მდინარისა ალაზნისა. ჰსცნა რა ომარხანმან მისვლა მე-
ფის ძის იოანესი მხედრობითა კახთათა, და განემზადე-

ბდა ზედა დასხმასა მათ ზედა. აიყარა ღამე ომარხან ყოვლითა მხედრობითა თჳსითა, და ლტოლვის სახედ უკუნ იქცეს ლეკნი, და შთავიდეს ადგილთა შაქისათა, და მუნით მიიქცეს, ყოვლითურთ უსარგებლონი სახლთა თჳსთა, და ომარხან ავარადვე.

შემდგომ არა მრავლისა ჟამისა, მოვიდა სენი მომსვრელი ტფილისს, რომელსაცა ქართველნი ჭირსა უხმობენ: მაშინ ვითარცა არს ჩუეულება ტფილისისა ერისა, გინა სხჳსათა მცხოვრებთა საქართუელოისათა, რომელ თუ სადმე მოვალს სენი მომსვრელი მოერიდების ერი და განეშორების ქალაქით დედა წულითურთ გარე ქალაქისა მთიერთა და კეთილთა ჰაერთა ქუეშე და იყოფებიან მუნ და ოდეს შემსუბუქდებიან მცხოვრებნი ქალაქისანი, ამისთჳს სენი არა ხანგრძლივ დადგრების. ამისთჳს ბრძანებითა მეფისძისათა განვიდეს მცხოვრებნი ტფილისისანი გარემოთა ტფილისისათა სოფელთა, და კეთილ ჰაეროვანთა ადგილთა. ხოლო მეფისძემან მემკჳდრემან გიორგიმ წარავლინნა სახლეულობანი თჳსნი ქსნის ხეობასა ზედა, მცირესა ქალაქსა თჳსსა ახალგორს და თჳთ წარვიდა თელავს, წინაშე მამისა თჳსისა, ვინაიდგან მას ჟამსა მიიღო წერილი მამისა თჳსისა, რომელსაცა ეხმო თჳსთანა.

ოდეს მივიდა მამასა თჳსსა თანა მეფის ძე გიორგი, თუმცა შეპყრობილი იყო მეფე ფრიადისა უძლურებითა და სენითა მით წულით მანკიერებისათა, არამედ ფრიად განიხარა ხილვასა ზედა ძისა თჳსისასა მეფემან და წარავლინა დაუყოვნებლად ყაზახსა შინა, რათამცა მუნით

განაგნეს საქმენი სამზღვართა სპარსეთისა და თურქეთისა და განამაგრნეს სამზღვარნი, და ეგრეთვე შინაგანნიცა საქმენი მუნებურნი დაიურვინეს. რამეთუ საჭირო იყო მას ჟამსა მხარეთა მათ განგება საქმეთა მათ, და თან წარატანნა დიდებულნი და ჩინებულნი კარისა მისისანი. რამეთუ გრძნობდა მეფე ვერღარა მრთელ ყოფასა თჳსი-სა: მაშინ უბრძანა მეფემან ძესა თჳსსა, რათამცა იხმოს სახლეულებანი მისნი წინაშე მისსა, რამეთუ სურის ხილვაჲ მათი: ხოლო მეფის ძემან მემკჳდრემან გიორგი მასვე ჟამსა წარავლინნა მოკელნი თჳსნი. და უბრძანა გარდმოყვანებად ქნის ხეობით, თიანეთის გზით და მოყვანებად თელავად. და თჳთ წარემართა და მივიდა ყაზახად და დასდგა ქასამანსა შინა, და განაგნა ყოველნი საქმენი სამზღვართა, და მუნებურნი, ფრიადისა კეთილ-წესიერებითა ხოლო სახლეულებანი მეფის ძის გიორგისანი მივიდეს თელავს წინაშე მეფისა, რომელთაცა ხილვასა ზედა ფრიად გაიხარა მეფემან.

ამასა შემდგომად შემძიმდა მეფე სენითა მით უმეტესად და წელსა **1798** იანვრის კ-სა. ესრეთ შემძიმდა რომელ საგონებელი იყო სიკჳდილი მისი. გარნა შემდგომად სამისა საათისა. რომელიცა ვითარცა გჳდარი იდუა სარეცელსა ზედა თჳსსა, მახლობელ მწუხრისა ჟამისსა კვალად მოეგო თავსა თჳსისა და გამოცოცხლდა და ესეოდენ მხნე იყო იგი მოხუცებულებასა, და [illegible]-რეთისა სნეულებასა შინა მყოფი რომელ შემდგომად ესრეთ დამძიმებულისა მისგან სენის მობრუნებისა, კვალად მსახურთა თჳსთა შეწევნითა, რომელნიცა ჰყრობ-

დე მგლავთა, აღსდგა სარეცელით თჳსით და საჭიროებ-
ისათჳს ბუნებითისა განვიდის იგი გარეგან სახლისა მისს,
და ეგრედ მოიქცა საწოლადვე თჳსად.

ხოლო მეფის ძმან იოანე აღაშენა ციხე ქჳტკირისა
კრცელი ყვარელსა, და თხრილი ციხისა მის აღმოიყვანა
ძირიდგან უცხოსა კელოვნებითა, ქჳტკირითავე აღმოშე-
ნებით, ეგრეთვე გავაზისა სოფელთა და დაბათა უქმნა
სიმაგრენი და ბასტიონნი ხუთა მიერ მხარეთა და მიწა-
თაგან მტკიცეთა, რათამცა არღარა აქუნდეს მათ შიში
უეცრად მტერთა ზედა დასხმისაგან. ვინაჲდგან ლეკნი
ფრიად მახლობელ არიან ადგილთა მათ კახეთის გაღმა
მხრისათა, მაშინ მოიქცა მეფის ძე იოანე ბაზისა მიმართ
თჳსისა რომლისათჳს მიიღო მადლობა არა მცირედი
მეფისაგან.

ხოლო მწუხრისა დღისა კჳრიაკისასა, რომელიცა გათე-
ნდებოდა ორშაფათად, ათერთ მეტისა იანვრისა რიცხვად
შემძიმდა ფრიად და განთიად, შუაღამიდგან მეშჳდესა
ჟამსა, გარდაიცვალა დიდებული, სახელოვანი ესე მეფე
ირაკლი მეორე, ძე მეფისა თეიმურაზ მეორისა. წელსა
განხორციელებითგან სიტყჳსა ღმთისა **1798**-სა ქართუ-
ლსა ქორონიკონსა **486** სა მეათოთხმეტისა მოქცევი-
სასა, შობითგან თჳსით, მეოთხმოცესა შინა წელიწადსა,
სახლსა და პალატსა მას შინა სამეფოსა, თჳთ მასვე
საწოლსა შინა, რომელსაცა შინა იშვა სახელოვანი ესე
მეფე აღესრულა.

იქმნა უგჳმ მას ჟამსა შინა დიდი მგლოვიარება სა-
ხლსა შინა სამეფოსა, და ყოველთა ერთა შორის საქარ-

თველოჲსათა. ესრეთი ტყება და მწუხარება, რომელ ყოველი უკანასკნელიცა მცხოვრებთაგანი საქართუ̂ელოჲსა იგლოვდა უმეტეს ყოველთა მახლობელთაგან თჳსთა; და ვგონებ რომელ ყოველი კაცი უმეტეს ნახევრისა სიცოცხლისა თჳსისა იყვნეს დიდისა გმაყოფილებითა რომელთაცა ემსხვერპლათ, თუ სადამე შესაძლებელ იყო საყვარელისა მეფისა მათისა სიცოცხლისა მობრუნებაჲ; იგონებდეს მოხუცებულნი სახელოვანთა და გმირულთა საქმეთა მისთა ჭაბუკნი ჭირ ნახულისა და კეთილისა. და სამამაცოთა ზნითა, და უხვისა მოწყალებითა აღზრდასა მათსა ერნი ზოგად მარადის ქველის საქმეთა, მართლსაჯულებათა, და მარადის ხსნისათჳს მამულისა, თავისა თჳსისა მსხვერპლებსა მეფისაგან. და ღაღადება მათი აღიწევოდა ვიდრე ცადმდე; მეფესა ამას სახელოვანსა, შობითგან თჳსით, ოცდა მეხუთესა შინა წელსა, სახელედვა მეფედ კახეთისა დიდებულისა მეფისა მამისა თჳსისა მიმართ თეიმურაზ მეორისა, სრულიად ქართლისა და კახეთისა, და სხუ̂ათა თჳთ მპყრობელისა მეფისა. ძისა ირაკლი პირველისა. სრულიად ქართლისა, და კახეთისა, და სხუ̂ათა დიდებულისა მეფისა: ხოლო წელსა ქრისტესით **1763**, ოდეს გარდიცვალა თეიმურაზ მეორე დიდებული მეფე, მიიღო ამა ირაკლი **მეორემან**, მემან მისმან, სრულიად ქართლისა, კახეთისა და სხუ̂ათა თჳთ მპყრობელი მეფობა, და ესეოდენ წელი მართებდა მეფობასა თჳსსა ბედნიერად. რომელიცა მეფობისა თჳსისა ჟამსა შინა მიიღო ოთხმეოც და ათნი ძლევა შემოსილებანი მტერთა ზედა მამულისა თჳსისათა და მრავა-

ლნი ქალაქნი, დაბანი, და სოფელნი აღაშენნა, მტერთა მიერ აოხრებულნი. და სასწავლოვანნი ციხენი აღაშენნა, სიღნაღის ციხე, რომელიცა არს ქალაქსა ქიზიყისა, სახელოვანისა მის კახეთის პროვინციისასა (ანუ გუბერნიისასა), და ესე არს დიდთა და მაღალთა მთათა ზედა, გარდაკლებული ზღუდეებითა მტკიცეთა, და დიდ-დიდითა ბურჯებითა, სრულიად ქვიტკირითა ნაშენი. რომლისაცა შინაგანნი დიდისა და მაღალთა ზღუდეთა და ბურჯთა მიერ აღშენებული, დაიტევს თვის შორის სრულიად მცხოვრებთა ქიზიყისათა, რომელნიცა უმეტეს ათი ათასთა სახლეულებათა არიან მცხოვრებნი მუნებულნი (ე. ი. უმეტეს ათი-ათასთა კომლთა): გორის ციხე სრულიად მოჭითური აღშენებული ოსმალთაგან აღაშენნა უმშვენიერეს პაროველის, და უმტკიცეს, სრულიად ქვიტკირითა, ფრიადისა ხელოვნებითა სიმაგრით ამისა განამტკიცა და სხვანი მრავალნი ციხენი მონასტერნი და ეკლესიანი, და ნაშენებნი, (განაახლნა.) და რამდენიმე ახლად აღაშენნა: შემდგომ უფრო ბევრი მეფისა ირაკლი მეორისა ჯვარედნისა პატივისცემითა და იყოფოდა მასთან კაცნი მწყემსი სულიერი სრულიად საქართველოისა ანტონი მთარე, ძე ამა მეფისა ირაკლისა, და შემოკრიბნეს სხვანი ყოველნი მღვდელთმთავარნი სრულიად საქართველოისასა ბრძანებითა კონსტანტინოპოლისათა, და ყოველნი ჩინებულნი სამღვდელონი, და განამზადნეს, და აღასრულეს მათ წესი იგი მირონცხებულისა მეფისასა: აგრეთვე დედოფალნი მგლოვიარებისა წესსა აღასრულებდეს. მეუღლე მეფისა ირაკლისა დედოფალი დარეჯან, და სძალი მისი

დედოფალი მარიამ მეუღლე მეფისა ირაკლისა და სხუანი წევრნი სამეფოისა სახლისანი: ხოლო მეთავან მეფისათა არავინ იყოფებოდა მუნ თჳნიერ ვახტანგისა; და ასულნი მეფისანი სახლეულებანი მეფისა მისნი და ვიყოფოდი მეცა თჳთ აღმწერელი ამა მოთხრობათა, მეფის ძე თეიმურაზ, ჯერეთ სიყრმისა ასაკსა მყოფი მუნ, რამეთუ მზრდიდა მე ბაბაჲ ჩემი მეფე ირაკლი, და განუშორებლად ვიყოფოდი მისთა და ვჰხედვიდი სიკუდილსა ქმნადს ჩემი, განაჰყვან საძმავლისაცა მიღებისა ჩემისასა სახლი სდგა მე სახლი მამისა თჳსისა, და ოდეს იყოფოდა მეფე ვიდრემდე სნეულებასა შინა, გმსახურებდი მას მა-ლისამებრ ჩემისა და ასაკისა.

ოდეს იგი გარდაიცვალა მეფე ირაკლი, შემოკრბეს მუნ მყოფნი წევრნი მეფეთანი და ჩინებულნი კარისა სამეფოისანი, და უზენაესნი სამღდელოსანი, და აცნობეს მეფის ძესა გიორგის მიცვალება მამისა მისისა, რომელიცა ჯერეთ იყოფებოდა ფიზახისავე ადგილთა შინა: მაშინ იყოფებოდეს გოგველნი წარჩინებულთაგანნი ქართლისა, და კახეთისა, და სხუათა, მეფის ძისა თანა, მუნ და მიეგებოდითოცა რადგანდა იასონ, გაცნნი ლოდნი და მემკჳდრე მეფეთაგან და ურასამეფო და შემოკრებნეს იგინი, და მორჩილებად ჰფიცეს გიორგის ერთობამად, მეფისა ძისა ერთგულ მეფისათჳს ირაკლისსა, გიორგის არს ჩუეულება სამართლიანისა ერთა. გიორგისა ზედა მეფობისა. და მერმე მიუვლინეს მეფობა გიორგის უწყებულებასა მემკჳდრესა მეფის ძისა გიორგი მეფეთამეფესა და ჰყუჩდეს იგი მეფედ და ჰფიცეს ერთგულებისა ზედა მისსა.

წარმოვიდა მუნითგან მეფე გიორგი ყოვლითა წარჩინებულებითა თჳსითა, და მოვიდა თელავსა, და ჰყო გონება დიდი მამასა თჳსსა ზედა, და სრულიად გლოვისა, (*) განწესებულსა დღესა, მიულოცეს ყოველთა სახლეულებამან მეფისამან და დიდებულთა, თავადთა, აზნაურთა, და ყოველთა მხედრობათა, და ერთა საქართველოჲსათა სრულიად და ჰყვეს ფიცი ერთგულებასა ზედა მისსა, ყოველთა ადგილთა შინა საქართველოჲსათა და ყოველთა მცხოვრებთა საქართველოჲსათა მიულოცეს მას მეფობაჲ. ხოლო დღესა ორმეოცსა ასვეს გვამი მეფისა ირაკლისა თელავს, რამეთუ მოვიდოდიან კახეთით, ქართლით, და ყოველთაგან სამეფოთა მისთა, დედაწულითურთ, მცხოვრები და ჰყოფდეს იგინი გოდებასა და ტირებასა დიდსა, გვამსა ზედა მისსა. ყოველნი თჳთოეულნი გვარნი მცხოვრებნი ქართველნი კავკასიის მთათაგანნი, და თათართაგან საქართველოჲსა და სხჳსათა ყოველთაგან ადგილთა მოვიდიან, ჰყოფდეს გლოვასა, წესისა მებრ მათისა. ხოლო დღესა ოცსა ასვენს გვამი იგი მემკჳდრისა მეფისა სამეფოსა ტაძარსა შინა და შემდ-

(*) აქა განგრძობისათჳს წლისა ამისა არა შეიწყინებდენ წარმკითხველნი არა მოხსენებულ არიან რომელნიმე საქმენი მაშინდელთა განრეშხომთანი, რომელიცა მეფემან გიორგიმ გონიერებითა თჳსითა და ყოვლითურთ ჩინებულითა მოქმედებითა მოიზიდნა თჳსდამი მშვიდობით და ყოველნი ურჩნი მისნი მოიყვანა უღელსა ქუეშე მორჩილებისა მისისასა.

გომად ოცისა დღისა განამზადეს მონასტერი კელით
ქმნულისა ხატისა, მდგომარე ციხესა მას რომელსაცა
შინა მოსახლეობენ თავადნი ყორჩიბაშიანნი. ვინაიდგან
მუნით უმარჯუეს იყო წასუენებად მცხეთად, და დიდისა
დიდებით მიასვენეს მუნ. შეგებდეს მცხედარსა მისსა სა-
ხლეულებანი მეფეთა, და ყოველნი წარჩინებულნი, გლო-
ვითა დიდითა. და მახლობელ მონასტრისა მის, ხოლო
მომზადებულსა კათედრასა ზედა დაასვენეს გვამი იგი,
და იტირეს მუნ კმითა მოთქმით, და ზარითა თქმისა
თქმითა (*) ხოლო მივიდა დედაკაცი ვინმე მაშინ ქიზი-
ყის მცხოვრებთაგანნი, ქვრივი მოხუცებულებისა ასაკს,
მიწევნული, თუმცაღა იყო იგი მდაბიოთა ერისაგანი,
მაგრამ ცნობილი მეფეთა მიერ, და შემწყნარებელი კარ-
ს ზედა მეფისასა. იწყო კმითა მაღალთა ტირილადმდე
ესრეთის შესაბამითა სიტყუებითა ტირილსა მას შინა მო-
იღებდა თუთოეულთა ღირს სახსოვართა საქმეთა მეფისა
მიერ ქმნულთა, რომელ ყოველნი მსმენელნი სიტყუათა
მათ უმეტეს ლმობიერ იქნებოდეს, და სტიროდეს გლო-
ვებითა დიდითა, და ყოველთა მიეპყრათ ყური მისდა
მიერ, და განუკჳრდებოდათ თუ ვითარ ერთმან მსოფლელ-
მან დედაკაცმან ესრეთ შესაბამისა სიტყუებითა და იტი-
რა გვამი დიდებულისა მეფისა: ვინაიდგან ძველი არს
ჩვეულება რომელ, რომელნიცა გვამნი, მამრისა ანუ მდე-

(*) ზარისა თქმა არს ძველი საქართველოისა ჩუეუ-
ლებისა მებრ გლოობისა სახელი, ტირილისა კმასა ზედა
შეწყობილი.

დროთაგანნი ნიხებრულთაგან გვარისათ არიან და ანუ სხუა-
გან შემდგენბრუტუნი გვარის მეფისასა, ადარჩევენ მათ, და
იგინი შესაბამად მეფის გვამისა, ტირილის ქნა ბგა-
რითა ხმითა რომელიცა დიდს შინა ღმობიერებასა მო-
ივანს ნიმუხულთა და წარმოუთხრობენ თჳთოეულსად ყო-
ველთა მათ დიდს სახსოვართა, და საქმეთა მოწყალებისა
და გარე მოყვარებისა მეფისათა: თუმცა ძრავალმა
იტირა ეს გვამი მეფის შესაბამად, გარნა ორნი მათ შო-
რის ადუმატნეს სხჳთა ერთი მდივანი მეფისა. ხოლო-
მონ მიაჯულდი, რომელიცა იყო გარე განსწავლული და
პატიოსანი და მეორე ქვრივი იგი ქიზიყელი რომელი-
ცა წინარე მოვიხსენეთ: ხოლო შეადგს გვამი მეფისა
ქმძლეუსისა შინა, და დაასვენეს მას ოდეს დღე, ვიდრემ-
დის გასამზადებელს ყოველთა საჭიროებათა დაფლვისა
და წარიღეს მისით, და დაფლეს დიდითა დიდებითა სა-
საფლავის მეფეთასა, რომელიცა არს უ იწვლებსა გა-
თოლიკე ქმძლუსა სრულიად ევროპის მთიე, ს, ხოლოცა
არს გაიყვლოდა გათოლიკოსთა სრულიად მწყემსთა სა-
ქართველოსათა, და დაფლეს მუნ. მარჯვენით ქერმო
მინაგან დიდის ქმძლესისა, ქუემორე პორისპირ ხატი-
სა მაცხოვრის მეფის ქრისტე მხსნელის ნეტარის.

განსვენებოდა მეფობა თჳსი მეფემან გიორგიმ და გა-
ნაგებდა საქმეთა თჳსსა ფრიად კეთილად: მაშინ მე-
სწრაფ მეფემან პორმმოემან მისი თჳსსა დავითის პეტრი-
ბურღის მეფისა და მოიხმო მუნით და გამოუცხადა
იმპერატორსა პავლეს და დაუმოუწყებულად გარდმოვიდა
მ. მასა თჳსსა დას, გამოვზრდის, მასვე, თუიდვს და გან-

იხარა მამამან მისმან. და ყოველმან სახლეულებამან მე-ფეთამან და ერმან საქართველოისამან. და მისცა მამამან მისმან მემკვიდრეობა თჳსისა მეფეს დავითს. და აღია-რეს ქუეშევრდომთა სამეფოისა თჳსისა.

ხოლო ზაფხულსა მას მოვიდეს ლეკნი და ოსმალთა მხედრობა ქართლს, და მოუხდეს ესენი მტერნი ქალაქსა ცხინვალს, და ვერა რაჲ ავნეს, რამეთუ განუმაგრდეს მათ მცხოვრებნი მუნებურნი, და უკუნაქცივნეს ლეკნი: ხოლო განრყუნებულთა მუნით მახლობელ დაბისა რომელ-სა ეწოდების დირბი, დახჳდა მათ მხედრობითა თჳსითა მეფის ძე იოანე. და ბრძოლა უყო და სძლო და მო-იკლა ბრძოლასა მას შინა წარჩინებული მხედართ მძლევა-ნი ლეკთა ალითოლად და მრავალნი ლეკნი და ოსმალო-ნი მოსწყჳდნეს და ესრეთ სირცხჳლეულნი მეოტ იქმნეს

ყოველივე მოიპოება შრომითა.

(გაგრძელება.)

III

სხუა უცხო პირი.

ვახშამზე ჟორჟი პირველათ იყო დაღონებული და პირ დაკეტილი, მერმე კი ქალის ალერსმა და შარლეს სასიამოვნო საუბარმა წუნარ-წუნარა გაამხიარულეს, და იმან დაიწყო გონიერი ლაპარაკი როგორც ლაპარაკობდა კულავ, როდესაც არ იყო შეშფოთებული. ჟორჟი იდგა განვითარებით ძლიერ მაღლა თავისს წოდების ხალხზე და ხშირათ გააკჳრვებდა ყველას თავისის ჭკჳთა და განსხვავებულის მეტყველებითა, რომელნიც იშვიათათ იპოებიან დაბალ სალხში.

როდესაც ეს იყო ერთის წლის წინათ,

ქორქი მივიდა სოფელში, იმისმა განვითარებამ ყვე-
ლა გააკვირვა და არავის ეგონა, რომ ის იყო
ღლეხკაცთაგანი; მაგრამ რადგანაც მამულის მფლო-
ბელმა მიიღო ის ძლიერ კარგა და მისცა მას
ქირით რავდენიმე დღის მამული და სახლი, და
თუთან ქორქმაც კარგი ყოფა ქცევით და მოუღა-
ლავის შრომით შეიძინა ქება, მაშინ სოფლელები
დარწმუნდნენ მაზე, რომ ის იყო მხოლოთ უბედ-
ური კაცი, რომელსაც გამოუვლია უკეთესი ცხო-
ვრება და მდგომარეობა. მაგრამ ეს კეთილი აზრი
ქორქზე სოფლელებს მალე შაეცვალათ. იმათ შე-
ნიშნეს, რომ საქებური ქორქი ხშირათ დაიარებ-
ოდა მივარდნილ მიკიტნის დუქანში, სადაც დროს
ატარებდა დიდხანს, იშვათად ლა მუშაობდა და უ-
სალისოთ, სასიათებითაც გაფუჭდა, სიმთვრალეში
წინ დაუსედავათ ლაპარაკობდა და იმის სიტყვებ-
ებისაგან სჩანდა, რომ იმას მოეთმინა მრავალი
მწუხარება. ამ მდგომარეობაში ჩავარდნილი ქორ-
ქსა ყველა გადაემტერებოდა, თუ რომ მეგობრობა
შარლესი, რომელსაც ყველა პატივსა სცემდა, არ
მესწრევნოდა. გონიერებამ შარლეს საუბარმა და
მადელენის სიყვარულმა უკუაყენეს ქორქი ცუდ ხა-

სიამოვნებისაგან; მაგრამ ცუდი ხმა და ლაპარაკი იმაზე ხალხში არ გამოილია.

შემდეგ ვახშმისა ქორწი, სრულიად გამხიარულებული და მარლე გავიდნენ გარეთ და დასხდნენ სახლის წინ სკამზედ. აქედამ სჩანდა თითქმის მთელი სოფელი; ქარხანები, წისქვილები და სამჭედლოები ჩაქუჩებისა სამჭედლოებში, ხმაურობა ჩარხებისა ქარხანებში, შრიალი ფოთლებისა, ჩქრიალი წყლისა, მღერა მწყემსებისა, ყოველივე ეს ერთად ერთდებოდა და მოისმოდა ერთ ხმათ შორიდამ.

მმაო მარლე, უთხრა ქორწმა: თუ შრომა ღვთისაგან არის მოცემული სჯულათ, მაშ ყველა კაცი რათ ცდილობს, რომ განთავისუფლდეს ამ სჯულისაგან? რატომ ყველა კაცი თჯთ პატივცემულიცა არა შრომობს? და მუწლ ბერძნებსა და რომაელებსა, რომელნიც იყვნენ განათლებულნი, რათა სძაგდათ შრომა და შრომის მოყვარე კაცი?

-მუწლი საზოგადოება იყო დაფუძნებული ომიანობაზე, ამიტომაც პატივსცემდა უფრო გამოჩენილ და მამაც მხედრებსა, აქამდინ, ასე გაშინჯეთ, რომ ხადიდა მათ გმირებად და ნახევარ ღმერთებად.

რასაკჳრველია ესრეთ მდგომარეობაში მყოფი ხალხი მოიმაგებდა შრომასა და დაიმონებდა მუშაკსა.

-ეგ მე მეეურება.

ეხლანდელიღა საზოგადოება, რომელიც შესდგა და მოქმედებს კელმძღუანველობის ქუეშ, ქრისტიანობისა იქონიებს თავის საფუძვლად შრომასა, რომელსაც პატივსა სცემს ისი უფრო მომატებულად, ვიდრე თქუენა ფიქრობთ. აბა როდის გინახავთ, რომ ვისმე კელი ეკრას შეურაცყოფელობით და ზიზღით რომელიმე კეთილ მომჭირნო მუშაკისთჳს? ჩუენ დროში ზარმაცი კაცია მხოლოდ შეურაცყოფილი და მოძულებული; როდესაც მთელი ჯანის პატრონი კაცი ითხოვს ხოლმე მოწყალებასა, იმას ეუბნებიან. «წადი იმუშავეო!» თქუენ ამბობთ, რომ მრავალნი არა მუშაობენო, მაგრამ პატივცემულნიკი არიანო. ნუ თუ ეგ მართალია! რომ სცდებოდეთ? მუშაობა შეიძლება არა მარტო ნიჩაბითა და წერაქჳთა, და მე ვფიქრობ, თქუენთჳს არ არის საჭირო დამტკიცება, რომ მსწავლულიცა, ექიმიცა, მღუდელიცა მუშაობენ ეგრეთვე.

-მართალია მუშაობენ, მაგრამ იმდენს არა, რა-

ვდენსაც მუშაობს გლეხი კაცი.

-მაგაზე მოვილაპარაკებთ სხუა დროს; ესლა-ღა ჩუენთჳს საკმაოა ის რწმუნება რომ მუშაობა ყოველთჳს და ყველგან პატივიცემულების და ყველა მუშაობს, ასე ანუ სხუა ფრივ. ესეთი განსხვავებული მუშაობა გაავრცელებს საზოგადო კეთილ-მდგომარეობასა და არის წყარო განათლებისა.

ამ დროს მივიდა იმათთან ყმაწჳლი კაცი, სოფლურათ და კარგა ჩაცმული; რომელმაც თქუა ღიმილით.

-ვისაც უნდა დავენაძლიები, რომ უფალი შარლე მეცილება მე ჩემ საქმეში და კიდევაც ლაპარაკობს პოლიტიკურ ეკონომიაზე.

-ნუ სწუხართ, უფალო რენო, უპასუხა შარლემ: მე ფიქრში არა მაქუს შეგეცილო თქუენ საქმეში და არც ვეძებ დიდებასა, რომ დამერქუას ეკონომოსობა; მე მხოლოთ ვსჯი ჩემის გონებით და წმინდის სჳნიდისით. მე ისიც მეეჭვება, რომ ავკრეფ დაშთენილ თავთავებსა იმ მინდვრიდამ, საიდაც თქუენ მოიმკით დიდ მოსავალსა.

თუმცა კილო ამ პასუხისა იყო მეგობრული, მაგრამ შარლეს სიტყვებში მოისმოდა სუბუქი და-

ცინება, და ეს არ აცდა ემაწჳლ კაცსა. რენო
დაჯდა შარლეს ახლო, მეგობრულად მოუჭირა
~~ცინება, და ეს არ ასცდა ემაწჳლ კაცსა, რენო~~
~~დაჯდა შარლეს ახლო, მეგობრულად მოუჭირა~~ ხე-
ლი და უთხრა:

-ყოველ დროს და ყოველგან სიემაწვილე შემხუმია და თავისის თავის მოიმედეა. ეს სისრულე ცხოვრებისა, რომელიც ემაწჳლკაცებს უდროვოთ წააგდებს წინ, რაცუნდა იყოს, მიმართავს მათ საზოგადო სარგებლობაზე, და ამის გულისთჳს ემაწჳლკაცები მოიმედენი არიან შეიძინონ, თუ არ სრული ქება, კეთილი აზრი მაინცა სრულის ასაკის კაცთაგან, რომელნიცა, როგორათაც თქუენ, უფალო შარლე, ცდილობენ საზოგადო სარგებლობისათჳს, რასაკჳრველია, მომატებულის კეთილგონიერებითა.

-რას ორყაბაზობ! უთხრა შარლემ,--მაგრამ თქუენ ამბობთ მართალსა: მე და თქუენ მივეღტჳთ ერთსა და იგივე საგანსა თქუენ--სიემაწჳლის შემხუმებით, მე დამშჳდებულის სიბერით, თქუენ ეჭიდებით სწავლასა, მე სჯასა და გამოცდილებასა. თუმცა ჩუენ შორის არის მცირედი უთანხმობა,

მაგრამ ჩხუბი არ მოგვიხდება, და ჩუჱნი შეკრებული მეცადინება, საიმედოა, შესმინავს რავდენიმე სიკეთეს ამ მხარესა, სადაც საზოგადოობითი ცხოვრება ჯერ არ დაბადებულა.

-თუ თქუჱნ ეგრე შეერთდებით, მე სრულიად დავიღუპები! შეჰყვირა ჟორჟმა:--მეკი მოიმედე ვიყავ, რომ უფალი რენო ჩემ მხარეს დაიჭერდა!

-განა თქუჱნში მოხდა რა უთანხმოება?

-ჩუჱნ ვიბაასეთ მთელი საღამო შრომის სარგებლობაზე და საჭიროებაზე, ის იყო მე ვაპირებდი დამემტკიცებინა სარგებლობა შრომის გაუოფისა, და თქუჱნც მოგვესწარით, თქუჱნი მოსვლა მიამა, ამიტომ რომ თქუჱნ ჩემზედ უკეთესათ დაამტკიცებთ ამას.

-არა, უფალო შარლე, უთხრა რენომ; მე კიდევ მახსოვს სკოლის დარიგება; მე მხოლოთ გადავსცემ სწავლასა, თქუჱნკი ნამდვილად ასწავლით კაცსა. მე ყურს დაგიგდებთ და თუ საჭიროება მოითხოვს, თქუჱნ აზრს დავამტკიცებ ადამ ხმითის და ჟან ბაბტისტ სეის სიტყვებითა.

-მაშ გარდაეცით თქუჱნ მეგობარს ჟორჟსა, რასაც ამბობენ ეგ დიდნი მცოდნენი პოლიტიკურ

ეკონომიისა შრომის განყოფილებაზე.

-ადამ სმითი ამბობს: საჭიროება ნაწარმოების გაცვლისა მოითხოვსო, რომ შრომაც გაყოფილი იყოსო, ესე იგი, თუ შრომა გაყოფილი არ იქნება, არც იქნება გაცვლა ნაწარმოებისა,--დასაბამი ერთისა არის დასაბამი მეორისა. სმითი კიდევ ამბობს, რომ გაყოფა შრომისა ყველაზე მომატებულათ შემწეობდაო ყოველთჳს საშუალობათ გაუკეთესობასა, იქამდინ, რომ ამ გაუკეთესებულ საშუალობაებისა გამო ნაწარმოებები მოისმარებიანო საქმეში სიჩქარით და მარდათ,

-თავდა პირველათ, მე და ეკონომისტები ყოველთჳს ვეთანხმებით ერთმანეთსა, მაგრამ შემდგომ, რასაკჳრველია ჩემ საუბედუროდ, ჩვენ გავიყრებით ხოლმე აზრებში,--თქუა მარლემ. ასე მაგალითად, ისინი დაგვიმტკიცებენ შრომის გაწყობის საჭიროებასა და სარგებლობასა, მერმე კი თჳთანვე დაუმატებენ, რომ ეს გაყოფა შრომისა მავნებელიაო კაცის გონებისა, ასე რომ როდესაც კაცი ყოველთჳს ერთი და იგივე საქმეშია გართულიო, მაშინ ისი წუნარ წუნარა უთუოთ გასულელდებაო.

-დიახ, ადამ სმითი სწორედ ეგრე ამბობს.

-მეც ვემოწმები სმითსა, დაუმატა ქორჟმა.

-თუ ეგრეა, მაშ გაყოფა შრომისა მავნებელია, და მაშასადამე ცუდია! უპასუხა შარლემ,

-რასაკჳრველია.

-მაშ როგორღა ამტკიცებენ იგივე ეკონომისტ-ები, რომ გაყოფა შრომისა არისო წყარო კეთილ-დღეობისა გარემოება კაცისა და საზოგადოების კეთილ დგომარეობისა და უმთავრესი გამრცველებელი განათლებისა?

-პრინციპი (ზნეობითი დასაბამი) თჳთან თავისით არის კარგი, მაგრამ მავნებელია თუ მისს ზომას გადავალთ, თქჳა რენომ.

-მეკი არ ვეთანხმები არც ერთს აზრსა, არც მეორესა, ამიტომ რომ, სწორეა, უნდა ვთქჳა, ვნება სრულიად არს არის.

-რასა ბმანეთ, უფალო შარლე? რას იტყჳთ იმ კაცზე, რომელიც მთელ თავისს სიცოცხლეში მუშაობს თჳალთ უჩინარ წარმოებაზე? ნუთუ ისი დრო-ებით არ გასულელდება.

-არ გასულელდება ამიტომ, რომ ორში ერთი უნდა იყოს: ანუ ამ გვარი შრომა სრულიად არ გაართობს მუშაკის აზრებსა, ანუ მოითხოვს მოუ-წყვეტელ ყურადღებასა, და მაშინ მისი გონების

მეხსიერება არა თუ დასუსტდება, უფრო გაიხსნება, ამიტომ რომ მუშაკი ეძებს ღონისძიებასა, როგორმე საქმე ადვილად და საჩქაროთ შეასრულოს. საბეჭდავი მაშინა ჟაქარისა და თოხი გრანჟესი დაგვიმტკიცებენ, რომ გონება მუშაკისა არ დასუსტდება.

-ეგ მართალია.

-და თუ საქმე არ მოითხოვს მოუწყვეტელ ყურადღებასა, მაშინ გონება მუშაკისა სხჳა საგნებშია გართული. მისედეთ ჩუჱნ ქალებსა: მითამ აბრკოლებს რასმე წინდების ქსოვა იმათ ლაპარაკსა? თუმცა საქმეში არიან გართულნი; მაგრამ ისინი ფიქრობენ და სჯიან ნათლათ და თავისუფლათ, თჳთქოს არაფერს არ აკეთებენ.

-ეგ ხომ მეხანიკური შრომაა.

-კაცი ვერა დროს ვერ იმუშავებს, როგორც მაშინა. ვერ დამარწმუნებთ და უსამართლოც იქნება თუ იტყჳთ რომ ხარაზი, ფეიქარი, მჭედელი გასულელდებიანო, რადგან ერთსა და იგივესა აწარმოებენ: კაცი დაბადებულია, რომ გაერთოს და იყოს მოქმედებაში. შრომა შეუძლებელი იქნებოდა, თუ რომ მას მაგიერ მისა, რომ გაეხსნა მეხსიე-

რება გონებისა, წყნარ წყნარა სრულიად ამოეგდოისი.

-ეგ, მაინც კიდევ, საზოგადო აზრია.

უსაფუძვლოა, ჩემო კელმწიფევ, დააცქერდით კაცსა, რომელსაც გონება უსუსტდება; მე დარწმუნებული ვარ ეს სისუსტე წარმოდგება ან ბიწიერებისაგან, ან სიგლახაკისაგან. მაინც, უფალო რენო, რომლის კანონებით დაუდებთ თქუენ ზღუდესა შრომის გაყოფასა?

-შეიძლება ვსთქუათ, რომ ბუნებით გაიყოფებიან საქმეები.

ეგ რა საქმეები არიან?

-მიწის მოქმედება, კელ საქმე და ვაჭრობა.

-მერე კიდევ?

-კელსაქმეები გაიყოფებიან სხუა და სხუა გვარად. მგონია ვაჭრობაცა?

-უეჭუელია!

-იმედი მაქუს, თქუენ გაჰყოფთ რავდენიმე ნაწილათ მიწის მოქმედებასაცა!

-დიაღ,

-მაშ ნებას ხომ მისცემთ, რომ კელსაქმემ გაყოს თავისი მოქმედება?

-მაგაზე არა ვარ თანასმა.

-იმედი მაქუს დაინახავთ ამ გვარ გაყოფასა საჭიროდ რომელიმე შემთხვევაში; მაგალითად, მჭედელს უთუოთ უნდა ჰყვანდნენ რავდენიმე თანაშემწეები, რომელთაგანნი ზოგი მიუტანს რკინასა, ზოგი ნახშირსა. ერთი უბერავს საბერველსა, მეორე უცემს ჩაქუჩსა და სხ.

-მაგაზე თანახმა ვარ.

-ეგრეთვე იმედი მაქუს, არ აუკრძალავთ კელოსნებსა, რომ ამათ იყოლიონ თანაშემწეები, რომელნიც აუცილებლათ დასჭირდებიან მათ.

მაგაზედაც თანასმა ვარ.

-მაშასადამე თქუჱნ თანახმა ხართ, რომ მრავალი კაცი ყოველთაჳს და ერთსა იგივე საქმესა აწარმოებენ?

-დიაღ.

-ახლა მიბძანეთ უფალო რენო როდემდინ უნდა მამყვეთ და ყველაში დამეთანხმეთ?

-ეჰ, უფალო შარლე, წინააღმდეგი მალიან გასაჭირია; მე მხოლოთ ვამბობ, რომ დაუსრულებელი გაყოფა შრომისა მავნებელია მეთქი.

-მაგრამ რომ საჭიროა! ეს არის შეუდგომილე-

ბა განათლებისა; სჩანს რომ შრომამ ღრმად გაიდგა ფესვები და რომ შრომა გავრცელდა.

-ემაწჳლებო, თქუა ქორქმა: რაც უნდა წინააღმდეგი ბაასი გქონდესთ თქუენა, მაშინვე დაზყავდებით და დათანხმდებით, რაკი სიტყუა ჩამოვარდება განათლებაზე. მეკი მოგახსენებთ მოურიდებლივ, რომ არ მამწონს, როდესაც თქუენ კელს აფარებთ განათლების შეცთომებსა.

-არ შეიძლება, ძმაო ქორქი გვიჩვენოთ ეგ შეცთომები?

-ეჰ! უფალო რენო! შორს არ წავალ, ამ წამს თქუენვე თქჳთ რომ დაუსრულებელი შრომის გაყოფა ამდაბლებსო კაცსა პირუტყვამდინ, ანუ სწორეთ, დააყენებსო კაცსა თანასწორათ მაშინის რომელიმე ჩარხისა,

-ვერ ვიტყვი, რომ ბოროტმოქმედება არ იყოს, მაგრამ არ შემიძლიან უარვჰყო პრინციპი. გაყოფა შრომისა გაავრცელებს კეთილმდგომარებასა. კეთილმდგომარეობაღა დაჰბადავს ზნეობითსა საჭიროებასა, რომელიც მოსცემს კაცსა უმაღლეს განცხრომასა.

-წეღან არ იყო მითხარით მე, ძმაო ქორქი

უთხრა მარლემ, ვითამც კაცი იყოს დაბადებული მხოლოთ მისთჳს, რომ დააკმაყოფილოს თავისი ნივთიერი საჭიროება და არა ზნეობითიცა მასთანავე? რას იტყჳთ ახლა ამაზედ?

მე ვფიქრობ. . .

-მე ვფიქრობ, განაგრძო მარლემ, რომ ჩუჱნი ლაპარაკი, რომელიც ჩუჱნ და თქუჱნ შევიმელით (ღუთის მადლით გონება გვაქუს გახსნილი და ვართ დაკმაყოფილებულები ნივთიერის საჭიროებებითა), დაატკბობს თქუჱნ გულსა. კიდევაც ვფიქრობ, რომ ალერსი თქუჱნის ქალისა, რომელიც განვითარებულია სწავლითა და რომელსაც ტრფიალებით უყუარსართ, აგავსებს ასეთის განცხრომითა, რომელსაც უიმისოთ ვერა დროს ვერ წარმოიდგენდით.

-ოო, ეგ სრულიად მართალია!

ჟორჟი წამოდგა და მიეგება თავის ქალსა; მაგრამ მაშინვე დატრიალდა და შავიდა ბაღჩაში, სადაც შეჯევა მას მადელენიცა.

IV

უბნობა შარლესი და რენოსი.

ჟორჟი რომ წავიდა პატარა ხანს უკან შარლემ უცებ ჰკითხა რენოს: ცოლს ხომ არ ირთავო.

-ჯერ არა, უპასუხა ყმაწჳლმა კაცმა არევით, მაგრამ მაგ კითხვას მოსდევს მეორე. უფალო შარლე, ცოლშჳლი ხომ არა გყოლიათ?

-არა, მაგრამ მაგაზე მე რათა მკითხავთ?

-ისე, მე მომივიდა თავში გასაოცარი აზრი, თქჳენ ისე გიყვარსთ მადელენა, რომ ფიქრში შევდივარ და მეჩჳენება, თუთქოს ეს ქალი მოგაგონებსთ თქჳენ ქალსა, რომელიც გყოლიათ და აღარა გყავსთ.

-რასაც ფიქრობთ, მე არ გადამხედია, მხოლოდ მადელენა მიყვარს მშჳენიერის ხასიათებისათჳს!

-ისი ყველას უყვარს, ვინცკი იცნობს. ხშირათ მომივა ფიქრში, რომ მადელენა არ უნდა იყოს მეთქი იმ წოდებისა, რომელსაც ეკუთვნის ესლა. მე მისი ღირსება ისე კარგა არ შემიძლიან ვიცოდე, როგორც თქჳენ, მაინცკი დარწმუნებული ვარ, რომ ეს ქალი არის საუცხოვო გულისა და

გონებით განათლებული.

-მოხარული ვარ, რომ თქუენ ეგრე ფიქრობთ და მოურიდებლივ გეტყვი, მადელენა იყო მიზეზი წელანდელის ჩემის გასაოცარის კითხჳსა, რომლე-საც უყურებ ამ ქალის მშუენიერ სახესა და ვხე-დავ, რა ძლიერ უყვარს მას მამა, რა სათნო, გონიერი და შრომის მოყვარეა, მაშინ წარმომი-დგება, რომ სწორეთ ამისთანა ცოლი უნდა გყვან-დეს თქუენა.

-ეგ რას ნიშნავს, სიტყუას ხომ არ მიგდებთ მადელენაზე? ჰკითხა რენომ.

-სრულიად არა,-უპასუხა შარლემ, ჩემგან წარ-მოთქმული რჩევაც არ არის: მე მხოლოთ გარდ-მოგეცით აზრი, რომელიც მეჩუენება ერთი ორად სასარგებლოდ.

-მადლობელი გახლავარ მაგ გვარ მონაწილე-ობისათჳს, მაგრამ უკეთესი მადლობა იქნება ჩე-მის მხრით, თუ განცხადებით ვიტყჳ ჩემ აზრსა. მე თჳთან რავდენჯერმე მამივიდა ფიქრში ცოლის შერთვა. მაგრამ ორი რამ მაყენებს. პირველი, რომ შევირთო მადელენა, ჯერ უნდა ვიცოდე წარ-სრული ცხოვრება იმისს მამისა დავრწმუნდე, რომ

მას ცუდი საქმე არა მოუხდენიაჰა; მეორე მე ვარ ღარიბი და ეხლა მხოლოთ მეუდეგ ალებ მიცემობასა, რომლის გამო ვალი ავიღე; ამიტომაც ვფიქრობ, მანამ ჩემ საქმეს კეთილად არ წავმართავ, ცოლშჳლს ვერ მოვეჭიდები.

-ჩინებული პასუხია. მე დარწმუნებული ვარ, საქმე კეთილად წაგემართებათ, ნამეტნავათ მაშინ უფრო, თუ, მოსმარების დროს პოლიტიკურ ეკონომიის საქმეში, მიენდებით უფრო გამოცდილება-ბასა და გონებასა, ვიდრე თეორიასა და სხჳს აზრებსა.

-უკაცრავათ, იმედი არა მაქუს, რომ ჩუენ მაგაზედ ჩქარა დავთანხმდეთ. ჟორჟი არა სტყუის, რომ დრტვინავს საზოგადოობითის აგებულობაზე. ჩუენ ამ წამს დავუმტკიცეთ ჟორჟსა საჭიროება და სარგებლობა შრომის გაყოფისა, მაგრამ იმას ჰქონდა სრული უფლება ეთქო რომ, სარგებლობა შრომის გაყოფისა სასარგებლოა მხოლოთ ფულისათჳს, რომელიც შეუკრებიათ რავდენიმე კაცსა, რასაკჳრველია, ამითი დაიჩაგრება მთელი ხალხი.

-ესი ჩინებული საგანი, რომელზედაც ჩუენ ყოვლთ ჯერ ვიბაასებთ. და დავასრულებთ მით, რომ

ორნივე გადავალთ ერთ აზრზე.

-რაქენით, არ გაათავეთ ლაპარაკი პოლიტიკ-ურ ეკონომიაზე?--ჰკითხა ჟორჟმა, რომელიც დაბ-რუნდა ბაღჩიდამ.

ჯერ არა,--უპასუხა რენომ. ჩუჱნ მხოლოთ მო-ვემზადენით საბრძოლავად, რომელიც იქნება მლი-ერი; მე კი ეს ბრძოლა ვიკისრე, იმ იმედით, რომ თქუჱნ მამცემთ შემწეობას.

-გამიგონეთ, უფალო რენო,--უთხრა ჟორჟმა,--მე და თქუჱნ ერთმანეთს არ მივემზგავსებით: მე ვარ უბრალო კაცი, უბინაო და უმამულო, თქუჱნ კი მიემზგავსებით მებატონესა.

-ეგრე არ არის ჟორჟ, მე და თქუჱნ მრავალში მივემზგავსებით ერთმანეთსა, ამიტომ რომ თუ მე ეხლა როგორმე მოვემზგავსები მებატონესა, წარმ-ოიდგინეთ, რომ მამა ჩემი იყო თქუჱნსავით უბი-ნაო და უმამულო კაცი: ის იყო ხელოსანი, რო-მელსაც ხელების მეტი არა ჰქონდარა; გარდა ამისა მეც იჯარით მიჭირავს სხვს მამული, როგორც თქუჱნ.

-რა მეთქმის, კარგი მოიჯარადარე კი ვარ, როდესაც უქონლობის გამო, იჯარა უნდა გადვი-

ხადო დღიურ მუშაობითა.

-მამა ჩემსაც ფული არა ჰქონდა. ის იყო უბრალო ხელოსანი; ზამთრის დღეში მუშაობდა აბაზ ნახევარ მაურათ, ზაფხულის დღეში შვდ მაურ ნახევრათ; მერმე მამაჩემმა აიღო იჯარით პატარა მამული, სწორეთ ისეთი, როგორიც თქვენ გიჭირავსთ, და ათ წელიწადს იმოდენი სიფთხილე მოიხმარა, რომ შეაგროვა რამდენიმე ფული. ამ ფულით შეისყიდა მამული, რომელიც ამლევდა იმდენს, რომ ვალით გადახდა წვრილწვრილათ; ამ გვარათ შეიქმნა მამულის პატრონი, მებატონე.

-მებატონე და ფულიანი, დაუმატა შარლემ.

-ფულიანიცა! თქვა ქორქმა სიცილით.

-სწორეთ ფულიანი და მებატონე.

-მაინც კიდევ ვერ დამაჯერებთ, რომ მაეკრიბოს მას ბევრი ფული!

იქნება თქვენ ფიქრობდეთ, რომ კაპიტალი (*) შესდგება მხოლოთ მრავალ ფულისაგან?

-უეჭველია. ეგ საზოგადო აზრია.

(*) კაპიტალი ნიშნავს მრავალ ფულსა

-რას წარმოადგენს ფული, მაგალითად, აბაზი, მანათი და სხ. თუ არ შრომის ჯამსა!

-ნამდვილად ეგრე გასლავს.

-მაშასადამე კაპიტალი არის შეგროვებული შრომა?

-უეჭველია.

-თუ გავცვლით რავდენსამე ფულს რომელიმე ნივთზე, მაშინ ეს ნივთიც ეგრეთვე წარმოადგენს თუ არა შრომასა?

-წარმოადგენს.

-მაშ ჩანს, რომ თსა, თოხი, რავდენიმე ადლი მიწა წარმოადგენენ შეგროვებულ შრომასა და მაშასადამე კაპიტალსა?

-ეგ მართალია.

-და ესრეთ ყოველი მოპოვებული ნივთი, ძვირფასისათუ იაფი ფასისა, შეადგენს კაპიტალსა?

-თანახმა ვარ.

-და ესრეთ,--განაგრძო მარლუმ,--მამა რენოსი შეიქმნა კაპიტალის მქონე იმდროს, როდესაც ხელების მეტი არა ჰქონდარა და იშოვა შვიდი აბაზი. როდესაც იჯარით აიღო მამული, მაშინ იმისი კაპიტალი გამრავლდა მიწის სამუშაო იარაღებითა, და უკანასკნელ, როდესაც იყიდა მამული, შეიქმნა

დიდის კაპიტალის მქონე. მაგრამ, ამასაც ნუ დაივიწყებთ, რომ რენოს მამამ არა თუ ნივთები შეკრიბა, მასთანვე ამ ნივთების ნაწილი გაცვალა შვილის აღზრდაზე. უფალი რენო კარგაა განვითარებული, და ეს განვითარება წარმოადგენს კაპიტალსა, რომელიც მამამ დახარჯა ამათ სწავლაზე; შვილმაც მიიღო მამისაგან ფული, მამული, სწავლა.

-სწორეთ ეგრე უნდა ყოფილიყო.

-ამ სახით ნივთიერს კაპიტალსა ჩვენ უნდა დაუმატოთ ზნეობითი კაპიტალიცა.

-მაგ აზრს ამტკიცებს სეი, თუმცა ხმითი წინააღმდეგია; თქვენ კი დაამტკიცეთ, რომ სეი არა სცდება,--უპასუხა რენომ.

-მაშასადამე ნივთიერი კაპიტალი და უნივთიერო კაპიტალი ერთის ფასისანი არიან. აქედამ სჩანს, საყვარელო ჟორჟ, რომ მსაჯული და ნოტარიუსი სწორეთ ისე მუშაობენ, როგორც თქვენ და მიიღებენ ღირებულ ფასსა შრომისათვის.

-კარგი,--თქვა ჟორჟმა,--მაგრამ მე იმაზე თანახმა არა ვარ, რომ მსაჯული და ნოტარიუსი იმოდენს შრომობდნენ, რამდენსაც მე ვშრომობ და

რომ ჩემი შრომა მამცემდეს ღირებულ ფასსა, მაშინ როდესაც მათი მცირედი შრომა ღირებულ ფასად გადის.

-თქვენ სცდებით,--ამას შემდეგში გიჩვენებ. მე ჯერ ვამტკიცებ, რომ ორივე გვარი კაპიტალისა (ნივთიერი და ზნეობითი) თანასწორათ დაფასდებიან.

-მხოლოთ იმ განრჩევით, ამბობს სეი,--წამოიმასა რენომ)--რომ ზნეობითი ნაწარმოებები ისეთის თჳსებისა არ არიანო, რომ მათი შეკრება შეიძლებოდესო; ამიტომაც ეს ნაწარმოებები საერო კაპიტალს ვერ გაავრცელებენო.

-მითამ ეგრეა, უფალო რენო?--ჰკითხა მარლემ და მერმე გააგრძელა: ცოდნა შეადგენს კაპიტალსა, მაშასადამე ეს კაპიტალი გავრცელდება იმოდნად, რავდენ გავრცელდება ცოდნა. ცოდნა მაშინ მხოლოთ გავრცელდება, როდესაც შეიკრიბება; მაშინ კაპიტალიც, რასაკვირველია, შეიკრიბება. ეს ცხადია, ამიტომ რომ რავდენ კაცი მსწავლულია, იმოდენ უკეთესათ ეყურება მას თავისი საქმე, და მაშასადამე მით უმეთესს შეიძენს ისი ფულსა, ესე იგი მით უმეტესს შეიძენს ნივთებსა სამაგიეროთ იმ სამსახურისა, რომელიც მან უძღვნა

საზოგადოებას თავისის ცოდნითა თუ ხელოვნებიათა.

-უფალო შარლე,--თქვა ჟორჟმა,--ნება მიბოძეთ გკითხოთ ერთი რამ. თუ კაპიტალი არის შეკრებილი შრომა და თუ ყველას აქვს ღონე და მოქმედება და შაუძლიან გადაარჩინოს ყოველდღე ერთიზომად ჯამი თავისის შრომისა; მაშ როგორღა მოხდება ხოლმე, რომ ყველას არა აქვს თანასწორი კაპიტალი?

-ამიტომ, რომ პირველად, ყველანი თანასწორად გულმოდგინედ და გაუკეთესებულ ხელოვნებით არა შრომობენ, და მეორედ, მრავალნი უგუნურად გადააბნევენ თავიანთ ნაშოვარსა, ზოგთ კი მოეწევათ სხვადა--სხვა უბედურება, ავათმყოფობა, და სხვა ცუდი გარემოება, მაშინ, რასაკვირველია შემოესარჯებათ შეკრებილი კაპიტალი. ეს არის მიზეზი, რომ ყველას არა აქვს თანასწორი კაპიტალი; ეს მიზეზი კიდევ ერთი ათათ გავრცელდება ჩვენის ურიგო წესდებულებებისაგან. თუ რომ რენოს მამას გადაებნია თავისი ფული, განა ნაწილი ფულისა, მაშინ ისი ველარ შეკრებდა ოცდა ათწელს შვდას ორმოცდა ათ თუმანსა,--რასაკვირველია ამ ფულში უნდა შევრიცხოთ სარჯი, რომელიც მოუ-

ნდა რენოს აღზრდაზე,--ესე იგი ვერ გადაარჩენდა სამუშაო დღეების სამეულ საფასურსა, რომელიც მან გაცვალა მოხსენებულ დროს განმავლობაში.

-როგორ მოხდა ეგე?

-უბრალო ანგარიშია. რენოს მამამ იმუშავა **30** წელიწადი, ანუ **9.000** დღე და შეიძინა (დღეში ხუთშაურ ნაზევარი) ორასს ორმოცდა ათი თუმანი. რა შეკრიბა შჳდასს ორმოცდა ათი თუმანი, შეიძინა კაპიტალი, რომელიც ეთანასწორებოდა **27,000** დღესა, ესე იგი ერთი სამათ წლის ნამუშავარსა, ანუ **90** მუშის ნამუშავარსა ერთის წლის განმავლობაში.

-ეგ შეუძლებელია.

-თჳთონ თქუჱნ იანგარიშეთ. თუ არა გჯერათ,

-როგორ შეიძლება, რომ ამ მცირედმა ფულმა (ხუთშაურმა დღეში) შეადგინოს **30** წელიწადს შჳდას ორმოცდა ათი თუმანი?

-ეს არის საკჳრველი შედგომილება ორ გვარის კაპიტალისა შაერთებისა. ერთ გვარს ეწოდება ვნებითი შრომა, მეორესა მმოქმედი შრომა; უკანასკნელი მოქმედობს პირველის საშუალობით. წარმოიდგინეთ, როდესაც რენოს მამამ შეკრიბა ორ-

მოცდა ათი თუმანი, მაშინ ისი მუშაობდა წელიწადში **500** დღეს კი აღარა, არამედ **2500** დღესა; ამ დღეებიდამაც გადაარჩენდა ისი რავდენიმე ფულსა, რომელიც, რასაკვირველია, მოსცემდა თავისის მხრიდაც შემოსავალსა.

-ეგ ხომ ეგრეა.

-რა ვრცელია სასიერედა ღუთისა, რომელმაც მისცა კაცსა იმოდენი ღონე და მესსიერება მოქმედებისა, რომ ისი არა თუ მოიპოვებს ყოველს მას, რაც კი ესაჭიროება, არამედ შეიკრებს კაპიტალსაცა, რომლის საშუალობით დაიმკვიდრებს თავისს ნივთიერ კეთილ მდგომარეობასა და ზნეობითს ბედნიერებასა! ვინ არ შესწირავს სულით შემუსვრილით მადლობასა მას, რომელმაც მოგვანიჭა ჩუენ ეს წყალობა! ცანი ღაღადებენ დიდებასა ღუთისასა იტყვს საღმრთო წერილი, მაგრამ სხუა-და-სხუა ხმაურობა კაცის შრომისა, რომელიც ესლა ჩუენამდე მოაწევს, ნუ თუ ეგრეთვე მხურვალეთ არ აქებენ ღმერთსა? ეს ხმაურობა კაცის მოქმედებისა,-რომელიც მოგვაგონებს, რომ კაცი ზვგარდამო მონიჭებულის მესსიერებით ყოველდღე გადაარჩენს რავდენსამე ნამუშავარსა, რომ კაცმა დაიმორჩილა

მიწა, წყალი, ცეცხლი, ჰაერი, რომ კაცი მისწუთა იქამდინ, რომ ისარივით სწრაფათ გადაფრინდება დიდ სივრცესა და წამის დასამსამებამდინ გადასცემს თავისს აზრსა ერთის ჩუენის კიდედამ მეორე კიდემდინ,--ნუ თუ არ გვეუბნება, რომ ჩუენ ლმობიერის გულით უნდა მოვიდრეკდეთ მუხლსა წინაშე მისსა, რომელმაც ამ სახით აგვამაღლა!

ყველანი მოწიწებით მდუმარებდნენ, და, ცხადად უჩნდა, თვითოეული იმათგანი გულში ლოცულობდა. შემდეგ რამდენიმე ხანისა მარლე და რენო გამოესალმნენ ქორესა. უკანასკნელი დიდ ხანს კიდევ დარჩა იმ ადგილსა, და, როგორც ეტყობოდა, ფიქრებში იყო გართული.

ლავრ. არდაზიანი.

ლექცია XII.

სუნთქჳა. სუნთქვის იარაღი. ცხვირი, სასულე ფილტვები.

მომქცევი სისხლი, რომელიც მიდის ყველა ტანის სხეულიდგან გულის მარჯჳენა მხარის ნახევარში,—და აქედგან, გულის მარჯჳენა მხარის ნახევრიდგან მიდის ფილტვებში და მერმე მარცხენა ნახევარში, საიდგანაც მფეთქელი ძარღვებით ორღანებში გადის, მომქცევს სისხლს ჯიგრის ფერი და შიგ უვარგისი ნაწილები აქჳს; როდესაც ეს სისხლი გულთან მიდის ეს უვარგისი ნაწილები მაშინ ერევა. მფეთქელი ძარღვი ალისფერია, სრულებით სუფთა და ტანის სახზელათ ვარგისია. აქედგანა სჩანს, რომ მომქცევი სისხლი ფილტვებში იწმინდება, ახლდება და ფერსაც იცვლის. ამ სისხლის წმენდას შველის ჰაერი. რა არის ჰაერი?—შემდგომ ლექციაში წვრილათ გაგიმარტებთ, და ეხლა მხოლოდ ამას მოგახსენებთ, რომ ჰაერი ღაზია, რომელიცა გავს ორთქლსა, წყალზედ უთხელესია და აგრეთვე სხვა სითხელეებზედ, რომელსაც ჩჳენა ვხმარობთ საჭმელ სასმელათ. ჰაერი, როგორც დიდი ზღჳა ისრე მოდებულია მთელ დედა მიწაზედ. როგორც წყალში თევზები ცურვენ, ისრე ჩჳენ ჰაერში ვმოძრაობთ, ფრინველები იმაში ფრინვენ; ჰაერი ისრე თხელია, რომ როდესაც ქარი უბერავს, კაცი მხოლოდ მაშინა გრძნობს. ქარი ჰაერის მოძრაობა. როდესაც კაცი

თბილს ოთახშია, ცდილობს პირი გაიგრილოს და მაშინ ხელცახოცით ანუ საბერავით, რომ იგერებს ჭაერს ქარივითა გრძნობს. მაშინ პირის კანითა ვგრძნობთ, რომ ჭაერის ტალღა სიგრილით ლოყებში გვცემს, ჭაერი აგრილებს და სწმენდს იმ სისხლსა, რომელიც მარცხენა გულის ნახევრიდგან ფილტვებში გადის, სადაც ჭაერი ხვდება. და ფილტვებში ჭაერი რომ ჩავიდეს, ამისათჳს ჩუენს ტანში არის რამდენიმე მომზადებულებანი, რომელნიც ყოველ წამს უხილავათ სწევენ გულში ჭაერსა. ამ ჭაერის შეწევას სუნთქვას ეძახიან და მომზადებულებათ, რომლითაც ვწევთ ჭაერსა, სუნთქჳს ორღანებსა.

პირველი სუნთქვის ორღანი ცხჳრია. ცხჳრი არის პატარა ფოსო, რომელიც სამის ძვლისაგან არის შედგენილი: ორი ძვალი გვერდებზედ აქუს და ერთი ზეით, რომელიც ბოლოდგან ცხჳრის ხერხემალზედ მიდის. თავის სარქველი რომ გაატყავოს კაცმა (*) ცხჳრი უმსგავსად გამოჩნდება, თითქო მოშორებული აქუსო. ეს ამიტომ რომ იმის ძვლები ისრე პატარები არიან, რომ ცხჳრის ბოლომდის ვერა სწვდებიან. ამ ცარიელ ადგილას გუთები მდებარებენ, რომელნიც, როცა ცხჳრი გაგანიერდება ანუ მოეშჳრება, ყოველთჳს იძვრიან. შიგნიდ-

(*) რომ ძვლების ანატომია კაცმა კარგათ ისწავლოს, უნდა ხორცი, ქონი და კანი მოაცალოს და მერე გატლეკილი ჩონჩხის ძვლები ტანი, როგორც თავის სარქუელი. ისრე მარტო ძვლები იქნება, და რაც კაცს ან ძვლების შიგნით აკრავს, ან გარეთ არ ექნება.

გან ცხჳრი იყოფება წვრილის ძვალით ორ ნახევრათ:
ეს ძვალიც ცხჳრის ბოლომდინ ვერა სწვდება, და გატ-
ლეკილ თავის სარქველზედ ამ ძვლიდგან იწყობა კაკნა-
ტელა, რომელსაცა ჰქჳან ცხჳრის ფარი ორივ ცხჳრის
ნახევარს, რომელნიც ერთი მეორესაგან გაყოფილნი არი-
ან ჰქჳან ნესტოები. როგორც ხედავთ ცხჳრის ნესტოე-
ბი კაცს ღია აქჳს, რომ ჰაერს შეეძლოს შესვლა. უკან
ცხჳრს ორი პატარა ნახვრეტი კიდევა აქჳს; ისინი ცხჳ-
რის ნესტოებზედ უფრო პატარები არიან და პირის
ნახევის პირდაპირ არიან, სასას უკან გულის კოვზთან,
სადაც პატარა ენა ჰკიდია. აქ ენის ძირიდგან იწყება
სასული და ყანყრატო; პირველი უფრო წინ. არის
მეორეზედ. მეორე იმის უკან არის ზურგის ძვალში ორი-
ვე ცხჳრის ნესტოს შიგნიდგან დუყის გარსი სცხიათ,
რომელიც შუა საჭმლის მოსანელებელ ორღანების გარ-
სსა გავს. იმაშიაც არიან ჯირკვლები; ეს ჯირკვლები
ყოველთჳს დუყს უშვებენ, რომელიც ცხჳრისათჳს ყოვე-
ლთჳს საჭირო- გაციებისაგან, როდესაც კანის ტენი და-
რჩება შიგ კანში და არ გამოვა, დუყის გარსში სისხ-
ლის ავარდნა მოხდება. ცხჳრი დაუსივდება, გაუგანიერ-
დება და ნესტოები თითქო გაუვიწროვდება. როგორც
ამბობენ ცხჳრი მოუშვერს. ამ სნეულებას სურდო ქჳან.
პირველათ სურდოს დროს ცხჳრი გაუთბება და გაუშრე-
ბა,—ამისათჳს, რომ დუყის გარსში ძრიელ სისხლის
ავარდნა მოხდება. შემდგომ ცხჳრიდგან ბევრ ლორწოს
დენას დაუწყებს და ხანდისხან ყვითელფერს, რომელიც
ჩირქსა გავს. სურდო ყველამ იცით ხშარი და უშიშარი

სნეულებაა, ის სამი დღიდგან ხუთ დღემდე გაგძელდება და მომეტებული ნაწილი თუთონ გაივლის. სურდო მთელი ტანის გაციებისაგან დაემართება, და რომ კაცი იმისაგან განთავისუფლდეს, უნდა ისრე იწამლოს, როგორათაც გაციებულმა, ე. ი. დალიოს ოფლის მოსაყვანი სასმელები, იჯდეს თბილს ოთახში და მთელი ტანი აბანოში გაითბოს ორთქლით. ამაზედ მე თავის ალაგს მოგახსენეთ და თუ სურდო ძრიელ აწუხებს და ცხვირში ძალიან უჭერს, უნდა დანაყილი შაქარს უსუნოს ანუ ძროხის თბილი რძე შეისრუტოს. არიან ზოგნი, რომელთაც მთელი წელიწადი სურდო სჭირთ: თბილ დღეებში მოუკლებს და ცივში მოუმატებს და ხშირათ ხველებასთან ერთათ მოუა. ამ გვარ კაცებმა უნდა ზაფხულში ხშირათ ყინულის ნატეხები ცხვირზედ წაისვან და როცა დაეჩვევა მერმე ზამთარშიაც ადვილათ წაისვამს, რომელიცა შეჰწყდის. ხნიანებისათჳს სურდო საშიშარი არ არის; მაგრამ ძუძუს ბავშვებისათჳსკი ცუდია. ძუძუს წოვების დროს, უნდა რომ ჰაერი თავისუფლათ ცხვირში შედიოდეს იმ დროს, როდესაც რძე ძუძუდგან ბავშვის პირში ჩადის, და თუ ცხვირი წმინდათ არა აქვს, და ლორწოთი გამოტენილია, მაშინ ბავშვი არას დროს კარგათ ვერ მოსწოვს, მაშ ვერც კარგათ გაძღება და ამისგამო გახდება; ბავშვს რომ ეს არ დაემართოს, უნდა ეცადონ, რომ ბავშვის ცხვირის ნესტოები წმინდათ იყვნენ, ტილოთი გამოსწმინდონ და გამოიტანონ რაც შესქელებული ლორწოა, უნდა თბილი ძროხის რძის ოყნა გაუკეთონ, ანუ დედის ან ძიძის რძე ცხვირში ჩააწვეთონ. ამას გარ-

გათ უნდა მოუარონ, ამიტომ რომ ამ გვარი უბრალო და ჩქარა გასავლელი მიზეზები, დიდის ყურის უღებლობით, დაშლიან ბავშვის ჯანსა, ამიტომ რომ ერთხელ გარგათ ვერ მოსწოვს ბავშვი ძუძუსა.

სურდოს გარდა, რომელსაც უექიმოთაც შინ მოარჩენენ,—ერთ ცხვრის სნეულებას მოგახსენებთ. ეს სნეულება, რომ განძნელდეს ექიმობა უნდა, მაგრამ შინამ საექიმომდინ საქმე მიაღწევს უვარგისი არ არის, რომ გამოცდილმა კაცმა გაიგოს საქმე და პირველ შემთხვევაში უწამლოს. მე ცხვრიდგან სისხლის დენაზედ მოგახსენებთ.

ცხვრიდგან სისხლის დენა კაცს სხჳა და სხჳა მიზეზებისაგან დაემართება, არიან ზოგნი, რომელთაც სისხლი ჭარბათ და წითელი ლოყები აქჳთ, იმათ, ყმაწჳლობის დროს, თავში ხშირათ აუვარდებათ სისხლი, აქედგან წარმოსდგება თავის ტკივილი, გულის წუხილი, მოუსვენარი ძილი. ამისთანა კაცთ ცხვრიდგან ზომიერი სისხლის დენა ასუბუქებს, აქ სისხლი პოულობს გზასა და რაც მეტია გარეთ გამოდის. მაგრამ ხან, რომელნიც ფერ უვითლები და გამხდარნი არიან ანუ სხჳა და სხჳა მიზეზებისგამო, იმათ დაემართებათ ხოლმე ცხვრიდგან სისხლის დენა, ამიტომ, რომ იმათი სისხლი ძალიან თხელი და წყლიანია და ამისგამო მალე გამოსკდება სისხლის ძარღვს გარსიდგან. ამგვარ კაცებმა სისხლი არ უნდა დაჰკარგონ და როცა ცხვრიდგან სისხლი წასკდეთ უნდა მაშინვე შეიწყვიტონ. თორემ ასეთი გულის წუხილი მოუვათ, რომ კაცი ველარ მოაბრუნებს ანუ მაინც ძალიან გახდებიან და ღონესაც სრულებით დაჰკარგვენ. რო-

მელსაც ადჳლათ ველარ დაიბრუნებენ.

უნდა გახსომდეთ, რომ სანამ სისხლი ცხჳრიდგან თი-თო წვეთობით გამოდის ძალიან საფრთხილებელი არ არის, საკუთრივ თუ კაცს ათაში ერთხელ დაემართება ხოლმე და სისხლის დენა ხუთს ან შჳდ მინუტზედ მეტს ვერ გასწევს. და თუ სისხლი წყაროსავებ შესწუდა და დაუკლებლივ დაუწყო დენა, მაშინვე უნდა შესწყვიტოთ და ხანი არ გაატაროთ. აი რა ღონისძიებანი უნდა მო-იხმაროთ: უნდა ცხვირის წვერი ცივის წყლით დაისველ-ოს, ცხვირის ნესტოში პატარა ნაჭერი ცივ წყალში გა-ვლებული, ანუ პატარა ყინულის ნამტვრევი პატარა ნა-ჭერში გახვეული უნდა შეიდოს, ცივი წყალი ცხვირით შეისრუნტოს, წვრილად დანაყილი შაბს უსუნოს, ძრიელ სისხლის დენაში ურჩევენ რომ ის კლავი, საით მხრე-საც ნესტოდგან სისხლი გამოდის უნდა მაღლა თავ-ზეით აიღოს და დიდხან დაიჭიროს, ეს ხანდისხან შვე-ლის. კიდევ არის უბრალო ღონისძიება, სისხლის შეს-აწყვეტათ: უნდა ორის თითით მოიჭიროს ცხვირის სა-ფარველზედ (*) ცხვირის კაკნატელასთან, ე. ი. მოკლეთ რომ ვსთქჳათ უნდა ცხვირს მოუჭიროთ; ამ დროს კაცი უნდა იჯდეს და ცოტათი თავ ჩაღუნული იყოს. აქ სი-სხლი იმიტომ შესწყდება, რომ მოგროვილი სისხლი, როდესაც უჭერენ, შესქელდება, და როგორც პრობკა ისრე დაუცობს იმ ადგილსა, საიდგანაც სისხლი გამოდ-

(*) ცხვირის საფარველი კანსა და კუთებსა ჰქჳან, რომელნიც ცხვირს გვერდსა ჰფარვენ.

ის. ამ რიგათ მოქმედებს შაბიც, ის ასქელებს სისხლსა და შრატავს, ცივი წყალი კი, როგორც ყველა ცივი რამე, ავიწროვებს სისხლის ძარღვებსა და ამ გვარად აგ-უბებს იმათ სათავეს.

მე მოგახსენეთ რამდენიმე ცხვირის შესაწყვეტი ღონის ძიებანი პირველ შემთხვევაში; მაგრამ გირჩევთ, რომ მარტო იმედი იმაზედ არა გქონდეთ, და თუ სისხლი ხშირათა და ბევრი ზდის კაცსა, უეჭველად ექიმის შემ-წეობა უნდა, ამიტომ. რომ ხშირა და ძრიელი ცხვირი-დგან სისხლის დენა ხანდისხან გულის ტკივილისა და დიდის ძარღვებისაგან მოხდება, და ამ სნეულებას მხო-ლოდ ექიმი გაიგებს და მოარჩენს.

ცხვირის უკან სასულე მდებარეობს. ეს ისეთი მილია, რომელიც შედგენილია მრგვალის კაგნატელებისაგან, რო-მელნიც გრგოლივით ერთმანეთზედ აწყვიან და წვრილის კანით გადაბმულნი არიან. ეს სასულე პირის ნა-ხვრეტში ენის უკან იწყობა, მიდის წინა კისრის ნაწილ-ზედ, სადაც ერთი კაგნატელა საკუთრივ კაცებს აქვთ გამოშვერილი და ჰქვიან ყანყრატო. ყელს რომ გასცილ-დება, სასულე გულის ფიცარში ჩაეშვება და სწორეთ იმ სიღრმეში, სადაც ზეით გულის ძვლის ბოლოა, ორ დიდ მილათ განიყოფება, რომელთაგანიც ერთი მარჯვე-ნა ფილტვში მიდის და მეორე მარცხენაში.

შუა ყელში, სადაც ყანყრატოა, სასულე ვიწროვდება ამიტომ რომ აქ რამდენიმე წვრილი და მოკლე კანებია, რომელნიც ერთის კაგნატელადგან მეორესთან ბრუნდეთ მიდიან, შეუძლიან დამოკლება და გაგრძელება, როგო-

რათაც კუთებსა და რომლის გამო ხმა წარმოსდგება, როგორათაც კაცისა, ისრე პირუტყვისა. ამაზე თავის დროზე მოგელაპარაკებით.

როგორც ცხვირსა, ისე სასულესა სცხია შიგნიდგან დუყის გარსი. ამ გარსზედაც შეგროვდება ხოლმე მომეტებული ლორწო, რომელსაც ჰქვიან სასულეს გატარა. გატარა და გასიება სასულესი ხმას აბრონწებენ, რომელსაც არჩენენ ოფლის მომყვან სასმელით, ქონით ყელს უზილვენ, სპირტით ანუ პირსახოცებს ცივ წყალში გაავლებენ კარგათ გასწურვენ და მერმე ამით ყელს შეუხვევენ. ძლიერი ყელის სნეულებანი საშიშონი არიან და ექიმობა უნდათ. ყმაწვილებს ყელის ტკივილი ბევრნაირი აქჳთ, მაგრამ ყველაზე საშიშო ერთი სნეულებაა რომელსაც ხრინწს ეძახიან. ხრინწის დროს სასულეში ყელში დუყის გარსზედ მალე გამოდის ახალი კანი, რომელიც სრულებით საჭირო არ არის. და ყელის შესავალს მიეფარება. ეს სნეულება მომეტებული ნაწილი საღამოზე ანუ შუაღამისას მოუსათ ხოლმე. ამ დროს ბავშვი, როგორც პატარა სამამლე ისრე, დაიჭყავლებს, გაყინიანდება, ხან აკვნიდგან უნდა რომ ხელში აიყვანონ და ხან ხელიდგან აკვანში, ღურჯდება, ღონეს ჰკარგავს და შეიძლება, რომ მსწრაფლად მოკჳდეს. მხოლოთ ერთი ღონისძიება უნდა მოიხმარონ, მაშინ კაცმა, ე. ი. ის კანი უნდა იქიდგან მოაშოროს, ამისათჳს მაშინვე ბავშვს პირის სასაქმებელი წამალი უნდა დაალევინოს. თუმცა ეს წამალი კუჭში ჩავა, მაგრამ როდესაც ღებინებას დაუწყებს, მაშინ ადვილად შეიძლება, რომ

პირღებინსების დროს ის განი თან ამოჰყვეს. ზოგჯერ ზამთარში, როგორც შესაყარი სნეულება, ისრე ბავშვებს დაერევა ხოლმე. ამ დროში ყოველ დედას უნდა ჰქონდეს შემთხვევისათვის, პირის სასაქმებელი პარაშოკი, ანუ პირ სალებინებელი ქვის გაპლი, რომელსაც თავის დროზე ექიმი აფთიაქიდგან გამოუწერს; ეს მხოლოდ პირველ შემთხვევაში უნდა და მერმე ექიმმა უეჭველად უნდა უწამლოს. ხრინწს კაცი ძნელათ მოურიდებს, მაგრამ გიდევ მაინც, როცა მეზობლების ბავშვებს შეხვდებათ, უნდა ქუჩაში ბავშჳ არ გაუშვათ, საკუთრათ იმ გვარ დღეებში არ უნდა გამოუშვათ როდესაც ჩრდილოეთიდგან ცივი ქარი ბერამს.

მესამე ყველაზე დიდი სამზადისი სუნთქვისა ფილტვები. არიან ფილტვები არის მჩატე და წონით მსუმბუქი შინაგანი, რომელიც ყოველ კაცს შეუძლიან ნახოს მხეცის მუცელში, რომელსაც საჭმელში ვხმარობთ. ფილტვები მდებარებენ გულის სიღრმეში, განიან პარკებში. მარჯვენა ფილტვი სამი ნაწილისაგან არის შედგენილი და მარცხენა ორისაგან. მარჯვენა ფილტვის წვერი იწყობა მარჯვენა კიკიბოს ქვეშ, და ბოლო ძევს მუცლის ფარზედ, სწორეთ ღვიძლზედ. მარცხენა ფილტვის წვერი იწყება მარცხენა კიკიბოს ქვეშ, და ძირს მესამე ნაწილის მაგიერათ ჰკიდია თავის პარკში გული. ფილტვებსა, როგორც მხეცებისას, ისრე კაცისას. შეუძლიანთ გაგანიერება და შევიწროება ამოიღეთ, რომელიც გერჩიოთ, იმ მომკუდარ მხეცისაგან ნელა სასულე, ფილტვებით ისრე ფრთხილათ, რომ არ გააფუჭოთ, — მაგრა დაადეთ ტუჩები

და ჩაბერეთ ყელში, თქვენ ნახავთ, როგორ ორივე ფილტვის ბუშტი გაიბეროს და ჰაერით გაიმსოს; მერმე დაანებეთ ბერვას თავი ჰაერი იქიდგან გამოვა უკან სასულეში და ისრე დაცარიელდებიან, როგორც უწინ იყვნენ და დაპატარავდებიან. მე ეხლა თქვენ მოგახსენეთ, რომ სასულე. გულში რომ ჩადის, ორი მილათ იყოფება; რომელიც ერთი მარჯვენა ფილტვში მიდის და მეორე მარცხენაში, ფილტვებში ეს მილები კიდევ იყოფებიან ბევრ პატარა მილებათ, რომელნიც იფანტებიან ყოველ ფილტვის ნაწილებში. ეს პატარა მილები თავდებიან ბნელი და გამობერილი პარკებით, და სწორეთ ამ ადგილებში, სადაც ესენი თავდებიან, გადიან ფილტვებში ის პატარა ძარღვები, რომელნიც დიდის ძარღვებიდგან მოდიან და მოაქვთ გულის მარჯვენა მხარიდგან სისხლი. აქ ეს სისხლი ჰაერს უნდა შეხვდეს, უნდა ჰაერი გამოვიდეს სასუნთქებელ მილებიდგან, სისხლის ძარღვებში შევიდეს და სისხლი გასწმინდოს.

სასუნთქებელი ორღანების აწერა რომ გავათავე, ეხლა მოგახსენებთ, ეს როგორ არის. ანუ ჰაერს როგორ ვსუნთქამთ, ყოველი შესუნთქვება ამ ნაირათ არის: პატარა კუნთები რომელნიც გვერდის წიბოებს შუა მდებარებენ, და ერთის ბოლოთი ზეით წიბოებს ეხორცებიან, და მეორე ბოლოთი ქვეითსა, ვიწროვდებიან და ერთ წიბოებს მეორესთან სწევენ, რომლისაგამო გულის ფიცარი განიერდება და ჰაერი, ჩვენ გარეთ, რომ არის შედის ცხვირში და სასულეში. აქედგან სწორე გზით, ყოველ ამ ყელის მილებში, რომელნიც ფილტვებში დაფან-

ტუღნი არიან ერთი ჭაერის ნაწილი სისხლთან ერთდება და მეორეგი უნდა გულიდგან უკანვე გამოვიდეს.—და იმავე გზით დაბრუნდება, რომლითაც შესულა, რომლისგამო ფილტვები ჩაცვივიან და გულის ფიცარიც შევიწროვდება. ამ რიგათ ყოველთჳს ვსუნთქამთ, ე. ი. გულში ჭაერსა ვსწევთ და გულიდგან უკანვე ვუშვებთ, და ერთ მინუტში ოცჯერ მეტათ ჩავდივართ კაცი შობიდგანვე იწყობს და სიკჳდილამდინ სუნთქამს: უკანასკნელ სიცოცხლის დროს, კაცმა რომ აღარ ამოისუნთქოს, ეტყობა სული დაულევია. ჭაერი ცხჳრიდგან ფილტვებში გადის, მაგრამ პირითაც ვსუნთქამთ, სურდოს დროს პირით ვსუნთქამთ. რომელთაც პირდაღებული სძინავთ, უნდა იფიქრონ, რომ პირის სუნთქჳა იმასა ნიშნავს, რომ ცხჳრი უწმინდურობით გამოტენილია და ჭაერს არ უშვებს.

სუნთქვა სამძიმო საქმეა, იმის შეყენება ყოველთჳს მასიკჳდინებელია და ამიტომ კაცს ადჳლათ მოკლავს, თუ ყელში ხელით მოუჭირა, ანუ თოკით ჩამოჰკიდა, ანუ ცხჳრი და პირი მაგრათ დაფარა. ამ შემთხვევებში სიკჳდილი ამიტომ წარმოსდგება, რომ ჭაერი ფილტვებში ველარ შევა, სისხლი ფილტვებიდგან გულში ველარ დაბრუნდება და თავიდგან გულში, რომლის გამო მთელ პირის სახე და ტანი ულურჯდება, ამიტომ რომ მთელი სხეულში მარტო შავი, უწმინდური, მომქცევი სისხლი რჩება. უჭაეროთ სიკჳდილს, შემთომა ჰქჳან. ამ გვარ უბედურობის შველაზედ შემდგომ ლექციაში მოგახსენებთ.

სასულეს მილებს შიგნით ღუყის გარსი სც-

ხიათ, ჭკერი, რომ იმაში ფილტვებთან გადის, ამ გარ-ნს ესახურნება, რომლის გამო სუნთქვის დროს ფილტვე-ბიდგან ისმის, შუილი. თუ კაცმა მკერდს ყური მაგრათ დაადო. რაკი ფილტვები მრთელნი აქვს კაცსა, ეს შუილი უცვალებელი აქვს. და თუ სასუნთქე მილე-ბი დაგუბებულნი არიან, უწმინდურობით გამოტენილნი ანუ სისხლის ავარდნისაგან დასიებულნი, მაშინ ეს შუ-ილი შეიცვლება, და გამოდის ხრინწიანი ხმები, გრი-ალი და ზუზუნი. აი რისთვის, ყოველ გულის ტკივილ-ზედ. ექიმმა უნდა ყური გულზედ დაადოს და შუილი გაიგოს და ამას ვინც კარგათ გაიგებს გულსა და ყო-ველ შუილს გაარჩევს. რომელიც სხჳა და სხჳა სნეუ-ლების დროს დაემართება კაცსა. შეუძლიან ყოველთვერი კარგათ შეიტყოს და სნეულებაც მოარჩინოს.

ფილტვების სნეულება ბევრნაირია. იმათ მომეტებუ-ლი ნაწილი, ხველით იწყება, გულის ხიხინით, სუნთქვის შევიწროვებით და გულის ტკივილით. ამ სნეულებაებს კაცი ყველ ნახველზედ შეატყობს, რომელიც დახველების დროს პირიდგან გამოაქვს, და ამისგამო, რამდენსამე სიტყვას, მოვახსენებთ ნახველის სხჳა და სხჳა ფერზედ

თეთრი, უბრალო ნაზლა ცხვირიდგან რომელიც გამო-დის საშიშარი არ არის, ეს ნიშნავს ფილტვების გაცი-ების კატარას, ე. ი. მომატებულ ლორწოს გამოდენას დუყის გარსიდგან, სასუნთქე მილებში: აქ მხოლოდ ოფ-ლის მოსაყვანი ანუ წითელი ბარაშოკით, პირ საღებინო-ქვით, რომელიც ყველამ იცის; მალე მოარჩენს კაცსა.

ნახველი უფრო მომსქო, გარდამატებული, ყვითელი

ფერი, ნიშნავს გაძლიერებულ კატარას, რომელსაც სწო-
რე წამლობა უნდა. ზოგი ერთა საკუთრივ რომელნიც
თამბაქოს სწევენ, ხანდისხან დილაობით, გამოახველებენ
ხოლმე ნახველსა, რომელსაც სრულებით მქრქალი ფერი
აქვს ანარა და რუხი მაინცა. ამ ნახველისაგან, კაცი არ
უნდა შეშინდეს, ის ცუდს არას ნიშნავს, და მართლიან
ჯირკვლებიდგან გამოდის, რომელიც ყოველ კაცსა აქვს
იმ ადგილას, სადაც სასულე, ფილტვებში რომ
მიდის, ორად იყოფება.

მაგრამ სისხლიანი ნახველი, რომელშიაც მომეტებუ-
ლი ნაწილი სისხლი ურევია, ცუდი ნიშანია, საკუთრივ
ყმაწვილკაცთა ცხრამეტიდგან ოცდა რვა წლამდე, რომელ-
თაც ყოველთვის ახველებთ, გამხდარნი არიან და გულსუ-
სტიანნი. (*) აქ სისხლიან. ნახველი სიჭლექეს ნიშნავს
რომელიც არის საშიში და ძნელად მოსარჩენი სნეულება,
თუ კაცს დიდი ხანი სჭირს სიჭლექე, იმ დროს ფილ-
ტვები კაცს ცოტ ცოტა უხდება, ულპება და სრულიად
მოიშლებიან, კაცმა თავის თავი, როგორ უნდა დაიცვას

(*) ფილტვებიდგან სისხლის დენა ხან ძრიელ ექნება
ხოლმე კაცსა. დაწყების დროს კაცსა ჰგონია, რომ ვი-
თომც თბილ წყალი გულიდგან ყელში მოსდის და ამის
შემდეგ პირიდგან გამოდის, ეს სნეულება საშიშოა; პი-
რველ შემთხვევაში შველის უბრალო მარილის მიღება
წყლით (ორი ანუ სამი ჩაის კოვზი მარილი, ნახევარ
სტაქან წყალში უნდა გაურიო, და გარედგან ცივ წყალ-
ში დასველებული პირსახოცი უნდა დაიდვას.

სიჭლექისაგან და სხუა ფილტვების სნეულებისაგან, როგორ გაიმაგროს სასუნთქე ორღანები და გული მთლათ შეინახოს, ამა ყველაზე შემდგომ ლექციაში მოგელაპარაკებით.

ლექცია XIiI.

ჴაერი. სუნთქვის გიგიენა. სადგომისა და ფეჩების შენახვა.

თავის დროზე ბატონებო, მოგახსენეთ, რომ კაცი უჭმელი მარტო წყალი, რომ დალიოს თვრამეტ დღეს იცოცხლებს, და უწყლოთ სამ დღეს მეთქი, ჴაერი მესამე ფრიად საჭირო ნივთია ჩუენის ტანისათჳს, უიმისოთ კაცი ერთ მინუტსაც ვერ გასძლებს, ე. ი. მხოლოდ ერთი მინუტის მეტი კი აღარ უნდა, რომ კაცმა არ ისუნთქოს და აგრეთვე ჴაერი ფილტვებში არ ჩავიდეს, მაშინვე უწმინდურის სისხლით მთელი შინაგანი აემსება და მოკუდება.

ახლა რა არის ჴაერი?

ჴაერი არის ღაზი, ნივთიერება ძალიან თხელი და მსუბუქი. რომელიც გავს ორთქლს, ბუნებაში ბევრ რიგი ღაზების ბევრი ნივთი, რომელსაც ჩუენ დედამიწაზედ ვხედავთ, შეიძლება ღაზათ იქცნენ ჩუენ თუალ წინ, ე. ი. უფრო იმაზე მომატებულათ გათხელდნენ, როგორც არიან. წყალი სამოვარში ადუღდება, ორთქლივით გამოვა ანუ ღაზივით: წყლის ორთქლი, წყლიანი

ღაზია, რომელსაც შეუძლიან კიდევ წყლათ იქცეს, მაშინ, როდესაც კაცი ერთ ჭურჭელში შეაგროვებს და გააცი-ებს, ანუ თუ ცივ ნივთზედ დაეცა მაგალით. მინაზედ, სარკეზედ და სხ. ვერცხლის წყალი არის ნამდჳლი ვერ-ცხლი, რომელსაც ჩჳენა ვხედავთ ძალიან გათხელებულს, ძალიან დუღილისაგან ღაზათ იქცევა, და ძალიან სიცივ-ისაგან ცივდება, და როგორც რკინა ისრე მაგრდება. სხჳა ყველა მეტალები, ძალიან მაგარნი, შეიძლება ღა-ზათ იქცნენ; რომლისათჳსაც მხოლოდ დიდი ცეცხლი უნდა.

როდესაც უწმინდურ ალაგს მივალთ, ჩჳენა ვგრძნობთ, როგორ უსიამოვნო და საძაგელი სუნი გვეცემა ცხვირში იმ ნივთისა, რომელსაც ჩჳენ ვერა ვხედავთ: აი ეს სხჳა და სხჳა ღაზებია, რომელნიც უწმინდურის ნივთიერები-საგან იყოფებიან და მაღლა ჭაერში ადიან

დუხის მინას პირი რომ მოვხსნათ და ოთახში დავდ-გათ, მაშინვე კარგი და სასიამოვნო დუხის სუნი ცხვირში გვეცემა, თუმცა დუხის მინა რამდენსამე ნაბიჯის სიშო-რეზე სდგას, ეს კიდევ ღაზია, დუხის ორთქლი, რომე-ლიც მინიდგან ამოდის და მთელს ოთახს ედება. ჭაერიც აშკარია, ის იმყოფება ყველა დედამიწის ალაგს, შედის ყოველ ჩჳენის სადგომის ნახვრეტებში, ამსებს ყოველ ცარიელ ალაგსა, თუ ცოტაც არის გზა იპოვნა. ჭაერი მიწაზედა სდგას, როგორათაც დიდი ზღვა, და რაც უნდა მაღალ მთაზედ ავიდეთ, ყველგან ჭაერს ვიპოვნით, ასე რომ გამორიცხულია: დედამიწიდგან სადაც ჭაერი მაღლა თავდება ცხრა მილია (ერთი მილი შვიდი ვერსტია).

ჭაერი მარტო ერთი სუნთქვისთჳს საჭირო არ არის, უმისოთ, როგორც მერმე გავიგებთ, არ შეგვიძლიან არც ხედვა, არც სმენა არაფრისა,—არამთუ უმისოთ საარული და სირბილი შეგვეძლო, არამედ ფეხსა და ხელსაც ვერ გავანძრევდით.

ჭაერი მარტო უბრალო ღაზი არ არის. ის არის შედგენილი ორის ღაზისაგან რომლისაგანაც ერთი სუნთქვისათჳს ვარგისია და სწავლაში ეძახიან მჟავგვარედს და მეორეს, რომელიც უვარგისია, ეძახიან აზოტ. (*) მჟავგვარედი არის სწორედ ის ჭაერის ნაწილი, რომელიც შესუნთქვს დროს შედის უკანასკნელ ფილტვების ბუშტებში, წელების კანს შუა, ერევა სისხლში და ასუფთავებს, ამოსუნთქვის დროსკი გულიდგან ვრეკთ უვარგისს ჭაერის ნაწილსა და ამის გარდა სხუა ღაზებს, რომელნიც გროვდებიან სისხლში. მაშინ როდესაც ის ტანში

(*) რკინის ნაჭერი, დიდი ხანი ჭაერში, რომ დარჩეს, დაჟანგდება, ამისგამო რომ მჟავ გვარედი ჭაერისა ერთდება რკინასთან, სპილენძის ჭურჭელზედ, რომ მჟავე სითხელე დავასხათ, იმ ადგილას ლურჯი ხავსი გამოჩნდება—ესეც ჟანგია. ე. ი. სპილენძას შეერთება მჟავ გვარედთან, მეცნიერება ამბობს, რომ ამდროს რკინა და სპილენძი მჟავდებიანო,—და ამიტომ ეწოდება მჟავ გვარედი ე. ი. ისეთი ღაზი, რომელიც სიმჟავესა ბადავს, აჩენს, როდესაც ერთდება სხუა და სხუა ნივთთან აზოტი—ბერძ. სახელია ნიშნავს ღაზს, რომელიც უვარგისია ჩუენის ცხოვრებისათჳს.

დარბის, აქედგან თქჳენა ხედავთ რომ სისხლსაც ისრე ემართება, როგორათაც საჭმელსა, წელებში რაც ვარგისი საჭმელის სისხლის ძარღჳებში მიდის, და უვარგისი როგორც უწმინდური, გარეთ გამოიყრება; ძარღვებშიაც ვარგისი ნაწილი ტანის გამოსადეგათ მიდის და უვარგისი ამოსუნთქვის დროს გულიდგან ღაზივით ამოდის.

უჰაეროთ გაძლება არ იქნება. კაცი მაშინვე მოკჳდება, თუ ჰაერი ახლოს არა აქჳს ან თუ ჰაერი ფუშცა ექნება მაგრამ კაცი რომელსამე მიზეზით ვერ მოიხმარებს. არის ბევრნაირი სიკუდილი ჰაერისსაკლულოვანებისგამო აგიწერთ მე უმთავრესებს და ვეცდები გიჩვენოთ, თუ როგორ მოარ-ჩეთ ახლა სხჳა მოარჩინოთ ამ გვარ განსაცდელისაგან.

1) ახალ დაბადებულების შემთხუბა. დედის მუცელში კაცი არა სუნთქავს. იმას იქ ჰაერი არ უნდა, ამიტომ რომ ახალ სისხლს დედა ულუვლეოვან ჭიპიდგან აწოდებს. მაგრამ როდესაც ბავშვი დაიბადება იმავე სეკუნდშივე უნდა ამოისუნთქოს, გააღოს პირი და ვა-ვით დაიჭყავლოს. თუ ყმაწვილმა თავისთავათ არ დაიჭყავლოს, უნდა ძალა-თი დაჭყავლოთ ნელა შემოჰკრათ, უხლეტოთ ანუ ნემსით უჩხვლიტოთ ახალ დაბადებულ ბავშვს, რომელიც სწორეთ სუნთქავს, ტანი წითელი აქჳს, ხელებსა და ფე-ხებს თავისუფლათ ამოძრავებს იმას სულ არაფერი უშავს. და თუ დაბადებული ბავშვი ჩუმათ არის, ვერ მოძრაობს პირს არ აღებს და ტანი გალურჯებული აქჳს მოშქცევი სისხლისაგან, მაშინ ამას ნიშნავს, რომ ბავშვი არა სუნ-თქავს და სრულებითაც არ შეუძლიან სუნთქვა მაშინ ეცადოთ იმ გზას, რომელზედაც ჰაერი ფილტვებში მიდის, დაბ-რკოლებს აქჳს, ე. ი. ცხვირში, სასულეში, ანუ ბავშვი

ისრე სუსტათ არის, რომ წიბოების განძრევა და გულის გაგანიერება არ შეუძლიან. ერთის სიტყჳთ ჰაერს ვერ სუნთქავს, მაშინ ეს ღონისძიებანი უნდა იხმარონ:

მიწრაფილად უნდა ცხჳრი გაუშინჯონ, ცხჳრის ნესტოე-ბი გამოუწმინდონ, რომელშიაც ლორწო გროვდება და-ბადების დროს; პირი უნდა დაუღონ და ლორწო გამო-უწმინდონ; ზეიდგან სტოლის კოვზით ცივი წყალი ჩა-აწვეთონ; თბილ ვანაში ჩასვან; ჰაერი პირში ჩაჰბერონ, მაგრამ ტუჩები ახლოგი არ უნდა დაადონ, მხოლოდ შორი ახლოდგან ჩაბერონ; უნდა განზედ მსუბუქათ მა-უდი ანუ თივთიკა წაუსვან; უნდა უკეთონ თბილის წყ-ლის ოყნა და მარილი აურიონ (ნახევარ სტაქან წყალ-ში ერთი ჩაის კოვზი მარილი უნდა ჩაყარონ) და ბო-ლოს შეიძლება 5 ანუ 6 კაპლი პირ სასაქმებელი ღჳნო ჩააყლაპონ, რომელიც შემთხვევისათჳს შენახული უნდა ჰქონდეთ. ამ ღჳნისაგან პირს აღებინებს. და ამ შემთ-ხვევაში ხშირათ შველის ბავშვის მობრუნებას. ყველა ეს ღონისძიებანი მალათი უნდა გაუკეთონ, და იმის მობ-რუნებაზედ იმედი არ გადაიწყჳტონ, და თუ შეიძლება ექიმი უნდა მოიყვანონ, რომელიც სწორეთ გაიგებს, შეიძლება, რომ უმაწჳლს სიცოცხლე მოუბრუნონ თუ არა.

2) დარჩობა. სულ ერთია. თუნდ თავი კისერში მო-უჭირონ, თუნდ ყელში ხელი ჩაუჭირონ ან თავზედ ჩამო-ჰკიდონ, ყველა ამ შემთხვევაში, ჰაერს [illegible] სავალი ფილტვებში არ ექნება, და [illegible] რომ კაცი დარჩობისაგან მოარჩინონ, უეჭველად უნდა კის-რიდგან თოკი; მოხსნან ცივადგილას დააწჳნონ, ასე რომ თავი

და გული უფრო მაღლა ედოს ბოლოზე; პირის სახეზე და გულზედ ცივი წყალი შეასხან, უბერონ ძალიან პირში, პირის ნახვრეტში ფრთით უჩხრიკონ, უწმინდონ ტანი მაუდითა და შჩოტკითა; ოყნა გაუკეთონ და მკალავიდგან სისხლი გამოუშვან.

5) წყალში დახრჩობა. წყალში კაცი დიდხან ვერ გასძლებს იქ სამყოფი ჰაერი არ არის, და თუგინდ იყოს, წყალი პირის ღალებას და სუნთქვას დაუშლის. ისინი იხრჩობიან წყალში, რომელთაც ბევრი ცურვა უჭირთ და კვეხულობენ, რომ დიდხან შეუძლიანთ წყალში ყოფნა. ამ გვარი გაბედვა არაფერს კარგს არას დააყრის, მარტო წყალში დიდხან ყოფნა კაცს ძალიან შეამცივნებს. მოცურავეთ ჯერ თავისი ღონე უნდა გაშინჯონ, როცა დაღალვა შეატყონ თავის თავს, მაშინვე წყლიდგან გამოვიდნენ; მომეტებულად ის უნდა ერიდებოდეს, ვისაც წყალში ფეხები დაეკრუნჩხება ხოლმე, დაკრუნჩხვის დროს ფეხით მოძრაობა არ შეიძლება, და უამისოთ წყალი კაცს მაშინვე ჩასძირავს, რომლისაგან ველარ ამოიყურყუმელავებს, როდესაც დამხრჩვალი წყლიდგან ამოიყვანოთ, უნდა მაშინვე თბილ ალაგს დააწვინოთ, პირიდგან უნდა ამოუწმინდოთ ქვიშა და ლამი, გაუთბონ ტანი თბილი წყლით სავსე ბოთლებით, მაუდი ტანზე წაუსვან, უზილონ სპირტითა და არაყითა, თბილ ვანაში ჩასვან, პირში სული უნდა ჩაბერონ, ოყნა გაუკეთონ და როდესაც კაცი გაინძრევს სხეულსა და ამოისუნთქავს, შეიძლება ცოტა ღვინო ანუ თბილი ჩაი ჩააყლაპონ. უბრალო ხალხმა ცუდი ჩვეულება იცის; დამხრჩვალ კაცს ზეწარზედ

ანუ ბოჩკაზედ დააწვენენ და ისრე აქანებენ. ჰგონიათ, რომ ამობით სტომაქიდგან წყალი გამოისხმისო, რომელიც ჩასულაო. მაგრამ დამხრჩვალს შიგნით წყალი არ უდგია, მხოლოდ წყალში უჰაეროთ იხრჩობა; მაშ—უნდა დამხრჩვალ კაცს ამოასუნთქებინო, ქანაობა შველის მაგიერათ, პირიქით სუნთქვას დაუშლის და ამის გამო დამრჩვალის ქანაობა აღკრძალულია.

4) ამას მიეწერება ყველა სიკვდილი გულის წუხილის შემდეგ. ყოველი გულ შეწუხებულის შველა ისრე უნდა, როგორც ეხლა მე მოგახსენეთ. კიდევ ხელა მეორეთ გიმეორებთ. პირველი საქმე უნდა კაცი ტანისამოსისაგან ყელსახვევისაგან და სხვა შეკრულობისაგან განთავისუფლოთ; მერმე დააწვინოთ და თავი მაღლა აქცევინოთ, უნდა პირზე და გულზე ცივი წყალი შეასხათ, დამწვარ ფთის ასუნებინოთ, ხრენსა, ხახვსა, ანუ თუ გაქვსთ ნაშადურიან სპირტსა, ფეხთით ცხელში და პირის ნაკეცში უნდა უჩხრიტინოთ, მთელ ტანზედ მაუდი უნდა წაუსვათ, თბილის წყლით და მარილით ოყნა უნდა გაუკეთოთ.

უჰაეროთ სიკვდილის გარდა კიდევ დაემართება კაცსა მაშინ, როდესაც სუნთქავს იმ ჰაერსა, რომელშიაც არიან შერეულნი, მავნებელნი სუნთქვისათვის ღაზები. ამ გვარი ღაზები ბევრია. იმათგანს ორზე მოგახსენებთ, რომელსაც ხშირად ვხვდებით ხოლმე.

1, უგარის ღაზი. ის წარმოსდგება მაშინ, როდესაც

ფეხში. ბუხარში ანუ მაყალში კარგათ არ არის ნახშირი დამწვარი. ის იწვის ლურჯის ალით, რომელსაც, ვგონებ ყველას შეუძლიან შეამცნიოს, როდესაც ფეხი ხურდება. და თუ კომლის ასავალი კაცმა იმ დროს დახურა, როდესაც ნახშირი სულ არ დამწვარა, მაშინ ეს ღაზი ფეხიდგან ოთახში გამოდის და კაცი, როდესაც სუნთქამს იმ ოთახში იმ დროს უგარი მოეკიდება, ე. ი. შეუწუხდება გული, რომლისაგამო ადვილათ შეიძლება მოკვდეს. ყველაზე უკეთესი ღონისძიება ეს არის, რომ უგარ მოკიდებული კაცი გარეთ სუფთა ჰაერში გამოიტანონ, ანუ ოთახის ფანჯარები დააღონ, კომლის ასავალი ახადონ, კარები გააღონ და და კაცი ტახტზედ ანუ კრავატზედ დააწვინონ. ამიტომ რომ უგარის ღაზი ყოველთვინ პოლს მოეფინება ხოლმე; ამას გარდა უნდა პირის სადებინებული ოთხი ანუ ხუთი კაპლი ნიშადურიანი სპირტი ჩააყლაპონ, და დიდხან გარეთ ჰაერში ატარონ, თუ ცოტაც არის შეუძლიან ფეხების სძრავა. (*)

(*) უბრალო ხალხს ჭორათ აქვთ გაგონილი, რომ უგარი კაცს არ მოეკიდებაო, თუ ქუდი დაიხურა და ყურში ბამბა დაიცვაო, ჰგონიათ უგარი ყურიდგან თავში შედის და კაცს კიდებსო. ეხლა თითქმის ყველა მიხვდებათ, რომ ეს მართალი არ არის. უგარის ღაზი ფილტვებში შედის, და იქიდგან სისხლში ჰკავს, რომ უგარი პირში და ცხვირში შედის; და სისხლი წმინდები ფილტვებში ამ ღაზისაგან ტვინისთვის მავნებელად ხდება ყურებიდგან თავში არაფერი ღაზი არ შევა.

2) ფეხის ადგილის ლაზი ძალიან მავნებელია; როგორც უგარი ისრე ჰკლავს. ამ ლაზით მოკიდებული კაცზედ ისრეთი ღონისძიებანი უნდა იხმარონ, როგორათაც უგარ მოკიდებულზედ. ყოველი გარეგანი ნივთის გარევა, ჰაერს ახდენენ, მავნებლათ ხდიან და თუმცა კაცს ერთბაშათ არა ჰკლავენ; მაგრამ ცოტცოტა სიმრთელეს უშლიან, თუ ჰაერას გასაწმენდათ კაცმა არ იზრუნა ამ შერევნილობათ მაყწრებათ: 1) ლაზი, რომელსაც ჩუჱნ ყოველთჳს ვისუნთქვებთ ფილტვებიდგან, როგორათაც უგარგისსა, და იმის მაგივრათ შედის ლაზი რომელსაცა ჰქჳან მჟავგვარედი. უგარგის ლაზსა მეცნიერებაში ნახშიროგვარედ სიმჟავეს ეძახიან. ნახშირ გვარედი სიმჟავე, გროვდება იმ ალაგს, სადაც ბევრი ხალხი ერთ ოთახში არიან შეგროვილნი, სადაც ბევრი ქონის სანთლები იწვის, ფისოსები, ლამპა. რომელიც სამარხო ზეთით ანთია, სადაც ახალი და წმინდა ჰაერი ვერ შემოდის, ყველას გამოუცდია ამისთანა ალაგს როგორ სამძიმოა, რომ სუფთა ჰაერიდგან კაცი შევიდეს. პირველად გაგიკჳრდებათ იქ კაცები როგორა სხედან, როგორ მოძრაობენ და ან როგორ მუსაიფობენ ამ გვარ მძიმე სადგომშიაო; მაგრამ მერმე, პატარახანს, რომ დარჩეთ თქჳჱნც შეეჩვევით და უწმინდურ ჰაერს ველარ იგრძნობთ. ამისთჳს ველარ ამჩნევთ. რომ ტანი გისუსტდებათ, გვიან გვიან სუნთქავთ, და ეს სრულებით სასარგებლო არ არის და ყველა საღამობით ყრილობა დიდხან ტანცაობისათჳს, დროს გასატარებლათ ვიწრო ოთახებში მავნებელია და ცოტ ცოტა კაცს სიმრთელეს უშლის, ამიტომ რომ კაცი სუნთქავს შემწყვდეულს სულის შემაგუბებელს ჰაერსა

რომელიც გარეულია ნახშირ გვარედ სიმყვეში. ვინც ამ რიგათ სცხოვრობს, ხშირათ დაიარება ტეატრებში, ბალებში ანუ დიდ შეყრილობაებში, უმაწჳლობითვე ყვითლდებიან, ზანტდებიან და ღონე ეკარგებათ.

2) მტვერი, წვრილი მტვერი, რომელიც ქარისაგან ქუჩაში ადგება, და აგრეთვე ყოველ დღე ოთახებს. რომ გვიან, სტოლებსა სწმენდენ, ტახტებს ჩამოგვიან და ოთახში რომ მტვერი დადგება სუნთქვისათჳს ძალიან მავნებელია, ჭაერთან ერთათ ფილტვებში ჩადის, და დგუის გარსსა და სასულე მილებს აწუხებს, რომლის მიზეზით გარსი სისხლით იმსება, წითლდება, სივდება, და თუ კაცმა მტვერს თავი არ არიდა, მოელს სიცოცხლეშა ფილტვების სნეულებას მიიღებს, ჴველასა გულის ხიხინსა, ნაფაფსა, რომელნიც სიჭლექესთან ახლო არიან

რომ ქუჩაში მტვერი არ დადგეს უნდა მაგარი ქჳა დააგონ. ქჳა-ფენილი ქუჩებისათჳს ისრე, როგორათაც ოთახისათჳს პოლი. და როგორც უპოლო სახლში დგომა არ ვარგა, ისრე იმ ქუჩაში სადაც ქჳა არა ფენია. ამისათჳს, ქალაქის მართებლობის ცდის გარდა, ყოველი სახლის პატრონი უნდა თავისათჳს ცდილობდეს, რომ თავის ქუჩის ნაწილში ქჳა დააფენინოს თავის ოჯახისათჳს და თავის დგმურების სადღეგძელოთ.

ძრიელ მტვერში, როგორათაც ჩჳენ ტფილისში ზაფხულში არის ხოლმე, უნდა ცხვირ პირზედ აბრეშუმის ცხვირ სახოცი მიიფაროს სუნთქვისათჳს, რომელშიაც ჭაერი სუფთათ და თავისუფლათ გავა, და მტვერი კი ვერ შეაწევს. ხნიან დედა კაცებს დააქჳთ მუდამ აბრეშუმის

პირბადეები, რომელნიც ამ შემთხვევისათვის ძალიან კარ-
გნი არიან.

მტვერი რომ სახლში გამოილიოს, მარტო დილით დაგვა საკმაო არ არის, ამიტომ რომ ისევ ისე იქვე ჩაჯდება. მაშასადამე, როდესაც ოთახსა გვიდეთ უნდა კარი და ფანჯრები გაადოთ, ზამთარში კი ერთი მინა მაინც უნდა გაადოთ, რომელიც ყოველდღე ოთახს უნდა ჰქონდეს, მტვერის გასასვლელათა და წმინდა ჰაერის შესაშვებათა.

3) სინოტივე. ჰაერში ყოველთვის არის ცოტა წყალი ორთქლის მაგვარსათ, რომელსაც ჩვენ ვერა ვგრძნობთ: სრულებით მშრალი ჰაერი სუნთქვისათვის მავნებელია, რომელიც ჩვენ ტფილისში შეიძლება შენიშნოს ცხელ ზაფხულში ანუ ზამთარში ყინვის დროს, როდესაც თოვლი არ არის, მაგრამ მომეტებული ტენიანობა, ის სინოტივე. ისიც, რომელიც ნოტიო ოთახებში იქნება ხოლმე. — მშრალ ჰაერზედ უფრო მავნებელნი არიან.

რა არის სინოტივე და საიდგან წარმოსდგება?

ობში, რომელიც დიდი წინწკლებით ეკრობა ოთახის კედლებსა. შეიძლება ნახოს ყოველთვის იშოვნოს წყლის გარდა, უთვალავი პატარა მხეცები და სოკოები, რომელიც მარტო დიდით მაჩვენებელ მინაში სჩანან: ეს ერთი ნაწილი მცენარენი და ცხოველნი თავისუფლად შედიან სუნთქვის დროს ფილტვებში და გამორყნის მოახდენენ ხოლმე ტვინსა და სხვა სნეულებათა, საკუთრივ ვინც ნოტიო სადგომში სცხოვრობს. ეს მხეცები და მცენარენი ყოველთვის ჭაობის წყალში არიან, იმ ადგილებში სადაც ბევრი ნალახი ლპება, ხეები ანუ მხეცების

ლეშები. თუ ამ ადგილს გაცმა სახლი უმაგრო სამირკვე-ლით ააშენა, დაწურეტილის ქვით ანუ ფოროვანი ხისაგან, მაშინ არას დროს ამ სახლში სინოტიე არ გამოილევა, აიღეთ ერთი ნაჭერი შაქარი. ქვეითი ბოლო წყალში ჩადეთ და ზეითკი სრულებით არ დაასველოთ, —წყალი თითონვე ცოტ ცოტა ზეით შაქარში ამოვა და მთელ ნაჭერს დაასველებს ამ რიგათ წყალი, რომელიც სახლის ქჳეშ არის, თუ სამირკველი არ უშლის, დაწურეტილი კედლიდგან ამოვა და ოთახში ნოტიოთ და ობით დარ-ჩება. ეხლა თქჳენ რომ იცით რა არის სინოტიე, მალე მიხვდებით, როგორ საჭიროა კაი სამირკველი და მასალა იმ სახლისათჳს, რომელსაც თქჳენ აგებთ. ჯსჯობს სა-ხლის აშენებაზედ ერთი თუმანი მეტი დახარჯოთ, მინამ ვინ იცის როგორ ააშენონ და მერმე თქვენი და თქჳენი სახლობის სიმრთელეზედ გადააგოთ და თუ როგორმე მოგეცათ მე-მახვევა ნოტიო ოთახში დგომისა, მაშინ უნდა გარკათ გაამშროთ მალმალ ფეჩის გახურებით, ანუ სხჳა და სხჳა ნივთის ხმარებით, რომელიც ადუღით და მალე სინო-ტიეს იჭრობენ. ამ ნივთიერებას მიეწერებიან: ქუმა ნა-ხშირი, მარილი და ბოლოს ხლორიანა (*) კირი. ეს ნივთები სხჳა და სხჳა ოთახის მხარეს უნდა დააწყოთ, ფანჯრებში, ორივე ჩარჩოში შუა, გარებთან და სხ. და

(*) ხლორა, ხიმიურათ, არის უბრალო დაზისაგანი ნივთი, რომელსაცა აქჳს მოყვითალო მწვანე ფერი, და მალიან სულის შემაგუბებელი სული, ეს ხლორა ადგენს ერთს საჭმლის მარილის ნაწილს.

მალმალ უნდა გამოსცვალოთ, და იმათ მაგივრათ სხჳა ახალი უნდა დასწყოთ. ხლორიანი გირი, რომელსაც ამზადებენ ფაბრიკებში, სადაც სოდას (*) აკეთებენ, და იაფათ ჰყიდიან აფთიაქებში და სხჳა მაღაზიებში, სადაც წამლებსა ჰყიდიან. ეს ძალიან კარგია წამხდარი ჰაერის გასაწმენდლათ, რითიც უნდა წამხდარ იყოს, მაგალით. სასნეულო კარებში, აშმორებულ სარდაფებ ში, ციხეებში და სხ.

ამ შერყვნილებას გარდა, ჰაერი ოთახში ხდება მხეცებისაგან, მაგ. ძაღლებისაგან, კატებისაგან, ფრინველებისაგან, თუ ადამიანებთან ერთათ არიან, ყვავილებისაგან, რომელნიც ხანდიხან ბატარიასავებ დგანან ფანჯრებზედ, თამბაქოს სულისაგან, ძველი ტანისამოსისაგან, ჭუჭყიანი საცვალისაგან და ყველა ძველი ავეჯეულობისაგან, რომელთაც ხშირათ ტყუილათ ოთახში აწყობენ სადგომი ოთახი უნდა თავისუფალი იყოს და მშრალი; მეტი ნივთები არ უნდა შეინახონ, იმათთჳს ყოველ საწყალ კაცს ქმოგება თავისუფალი ადგილი, დერეფანში ბანზედ, საკუჭნაოში; იმათი ადგილი ის არის. ყვავილი, მაგალითად, კარგი ნივთია და სასიამოვნო სუნიცა აქჳს, თვალისათჳსაც ლამაზია, მაგრამ შეამცნიეთ იმათგან კაცსა თავის ტკივილი როგორ ხშირათაც აქჳს, ადვილი გულის წუხილი ემართება, ცუდ გუნებაზედ ხდება, ამათ გარდა ფანჯარაზედ რომ სდგანან, სინათლეს ოთახში აბნელა.

(*) სოდა თეთრი ნახშირ მჟაველი ოქსიგენი. რომელსაც მინაში ურევენ და ხან საპნის ხარშვაში ხმარობენ გ. მ.

ლებენ, რომელიც ისიც ცხოვრებისათჳს ისრე საჭიროა, როგორათაც ჭვარი (*)

გთხოვთ, ბატონებო, გახსოვდეთ და არ დაგავიწყდეთ რომ ახალი ჭვარი კაცისათჳს ისრე საჭიროა, როგორათაც კაი საჭმელ სასმელი. ნუ გეშინიანთ, რომ ხშირათ შეუშვათ ავათმყოფის ოთახშიაც, თუ რომ გავლილი ქარი არ არის. წმინდა ჭვარი განიერ მინდორში, გასაძლის ველში, ხშირათ უფრო არჩენს მძიმე სნეულობისაგან, მინამ ყველა აფთიაქის წამალი. მთელი კაცი, რომ დათბუნებულ ოთახში დაჯდეს ანუ ტყუილად უზრალოთ სასნეულოში დაწვეს, მაშინვე გაუყვითლდება, დასუსტდება და გახდება ავათ უმიზეზოთ. ყველას გამოუცდია გზაზედ კაცი, როგორ მრთელათ არის. ღამე არ დაიძინებს, ვერდები ასტკივა, სულ მოუტვრეულია, მაგრამ პურის მადაც კარგი აქჳს, ტანშიაც ემატება, და მხიარულათაც არის. ვისაც გული სულტათ აქჳს, და წიგნების კითხვაზედ ანუ წერაზედ ბევრი უშრომნია, ანუ კიდევ ვისაც გულში ჯავრი აქჳს, რომელსაც მწუხარება, აწუხებს იმისათჳს ყველა წამალზედ უკეთესი დიდი და შორი გზაა: წმინდა ჭვარი სისხლს გაუახლებს, ტანს გაუმაგრი-

---

(*) უნდა ყველა გმევაზედა გსთქჳსათ, მაგალითა. ქალაქიდის, სამთლიის, ფშისის, რომელნიც ვითომ ჭვარსა სწმენდენ. ეს სწორეთ მაცთუნებაა: ცხჳრს ამ გმევის დროს ჭვარის სიწამხდრე არ ესმის, მაგრამ სიწამხდრე მაინც კიდევ არის და იმ დრომდის იქნება, სანამ ახალ ჭვარს სახლში არ შეუშვებთ.

ლებს, და ჯანს გაუმრთელებს და ვინც მაგარი კაცის მწუხარებას მალე აიტანს.

ჰაერის სიწმინდის გარდა იმის სისქელე საჭიროა, რომელიც უკვე ჰაერის მკეცში სხეა და სხეა. რამდე-ნიც დედამიწაზედ ახლოა იმდენი ჰაერი სქელი, მაგარი და მძიმეა; და რამდენიც დედამიწაზედ მაღლაა, იმდენი თხელი და მსუბუქია და ძალიან მაღლა მიებზედ ისრე თხელია, რომ კაცმა არ იცის რითი ისუნთქოს, დედა-მიწის ახლოც ჰაერი თუ ძალიან თბილია, თხელია ხოლმე და ცივი ჰაერივით უფრო სქელია; ეს ამიტომ რომ სი-ცივე ყველა ნივთიერებას უჭერს, ამაგრებს, სიცხე აგა-ფერებს.

თხელ ჰაერში, როგორც მაღალ მთებზედ არის, კაცს განში სისხლი აუჩქარდება, სისხლი ცხვირიდგან წამოუა, ძალიან ძლიერი ნოტიო გამოდის, შინაგრებივი შრებიან, წყალის წყურვილი დაემართება, ხმა გაუწყდება ძონე მოაკლდება. მაღალ მთებზედ, პატარა მხეცები მაგალითად ბაყაყები, სკდებიან და თითონვე ნაწილ ნაწილ იგლე-ჯებიან. ეს ამიტომა, რომ იქ ჰაერი ცოტაა და ამის-გამო ის ჰაერი, რომელიც მხეცს შიგნით აქვს, უფრ-ლის ძონის ძალებითა ცდილობს გარეთ გამოსვლასა, არამთუ ცხვირიდგან და პირიდგან, არამედ განს შუა, და როდესაც გამოდის ერევება თავისთან სისხლსა, რომე-ლიც ხანდისხან წვეთებით მთელს ტანში გამოდის, ეს მარტო იმისთანა სიმაღლეში მოხდება, სადაც კაცი ძვი-რათ მოხვდება ხოლმე.

სქელ ჭაერში, ზამთარში, სისხლი შინაგნებში მიდის, ემატება ცხვრში ლორწო კაცსა, სასულეში გულში და წელებში, შარდი მომეტებულად გამოდის. ძალიან სქელ ჭაერში, შეიძლება, რომ ფილტვებში ანთება მოხდეს, აგრეთვე გულში, წელებში უზომო სისხლის ავარდნისა-გამო.

როდესაც დაიხსომებთ, რაც მე ჭაერზე მოგახსენეთ, თქვენ შეგიძლიანთ ისრე მოახდინოთ, რომ ჭაერი სუნ-თქვისთჳს მავნებელი არ გახადოთ, აგრეთვე სისხლისათჳს და მთელ სიმთელისათჳს. რომ სასულე იარაღი კაცმა გაიმაგროს, საკუთრივ ფილტვები, უნდა პირველისავე დღიდგან კაცმა წმინდა ჭაერი ისუნთქოს და სუნთქვაში სხუა და სხუა ნაირათ ფილტვებში გაივარჯიშოს. ბავშვს აკვანი ხალვათ ოთახში უნდა იდგეს, იმის საცვალი წმი-ნდათ და ფაქიზათ იყვეს, რაც შეიძლოთ იმის ახლო ჭა-ერი გახსნოთ, უნდა ან ფანჯარა, ან ერთი ფანჯარის თუალი გაადოთ.

უმწჳდ კაცები, გულის სიმაგრისათჳს, ღიმნასტიკას უნდა აკეთებდნენ, მღეროდნენ, ხმა მაღლა კითხულობ-დნენ. გულ სუსტიანები თავის თავს კარგათ უნდა უვ-ლიდნენ, არ უნდა ის საქმე აკეთონ, რომელიც ფილტ-ვებში სისხლის ავარდნას მოახდენს, როგორათაც შთას-აბერავი საკრავი, მზარეულობა, მკერვლობა და წერა. ხშირი ხველება კაცს რომ სჭირდეს უნდა იპოვნოს ის-ეთი ადგილი, სადაც ჭაერი ნოტიოა, დღეების გამოცვლა

მჳირია და ზამთარი ძალიან ცივი არ არის, სამსახურის გაცუათჳს უნდა ამ გვარ შემთხვევაში იმათი ნაჩალნიკები და ექიმები დაუმანებლივ ცდილობდნენ. სიჭლექე, ფეი-ლტვების სნეულება ძნელი და მასიკჳდინებელია, პირველ დაწყებაში კაცი მოარჩენს, თუ კაცმა დროზე იპოვნა ის ადგილი და ისრე იცხოვრა, როგორც გულსუსტიანებს უნდათ.

სადგომს ყველა თავ თავის შეძლებისამებრ აშენებს ამ შეხვედრაში ჯიბ, ყველაზე უკეთესი მასწავლებელია. მაგრამ ღარიბი და ჭკვიანი კაცი უფრო უკეთესათ აშე-ნებს და დადგება მდიდარზედ, რომელსაც გიგიენის წესი არ ესმის.

სახლი ყოველთჳნ უნდა მშრალ ადგილს აშენონ, მაგარი სამირკველი გაუკეთონ, კარგათ გამომწვარი აგურისაგან, მაგარი ქჳსა და ხისაგან. ფანჯრები პოლიდგან ნახევარ არშინზე დაბლა რა უნდა იყვეს, თანასწორი ბანი, როგორათაც ჩუჱნ ქართველების სახლებსა აქჳთ, უმარჯვოა; რუსული ბანები იმიტომ არიან კარგნი, რომ ჩარდახში ყოველთჳნ წმინდა ჰაერი ბერავს, შედის ჭერში და მცე-ნარეთ, რომელნიც ხანდისხან ამოდიან, და ლპობას უშლის.

ყველა მასალებზედ ბანისათჳს კრამიტია, ე. ი. კარგათ დამწვარი, წვრილი აგური. ჩალა და ხე არ ვარგა, მხო-ლოდ მარტო იმისათჳსვე არა რომ გაუძლებელია, არა-მედ მალე ლპებიან და ჰაერს ახდენენ. მდიდრები, შიგნით ოთახებში ობოს აკვრენ. ობოი კარგია თუ კაცმა მალ-მა-

ლე გამოსცვალა, თორემ იმის ქუჭში ტენიანდება, გაუწ-
მინდურდება და სამაგიერო მწერები ჩნდებიან კედლის ტეხის
გამო,აბოი ლეშება და ჭაერს ახდენს. ღარიბ კაცებმა აბოის
მაგივრად. უკეთესი იქნება ოთახი, რომ თეთრი მიწით
ანუ გაჯით გალესონ. სითეთრეს, სუფთაობის გარდა,
გარდა, ის სარგებლობა მოაქვს, რომ ჭაერს, ხლორის
ან კირისავით სწმენდს.

კიდევ უნდა ფეხის ალაგზედ იზრუნონ, რომელზედაც
ჩვენში სულ არა ვინა ჰფიქრობს, და იმის ღაზი სიმ-
რთელისათვის ძალიან მავნებელია, იმაში სამთელიც გარ-
გათ ვერ ენთება, რომელსაც ყველა შეამჩნევს სამოელ-
ზედ ანუ ფისოზედ, რომელსაც ფესის ალაგში ჰკიდებენ
სინათლე უღონო და ბინდიანი აქვს ეს ადგილები უნდა
სადგომის მოშორებით იყვნენ, ზანდუკები რაც შეიძლონ
მალმალე უნდა აცარიელონ, ნაგავი ყველა კუთხიდამ გა-
მოყარონ, ნაცარ თუთქით უნდა გასწმინდონ ან დაფშვ-
ნილი ნახშირი მოაყარონ. უნდა ნარეცხის წყლის ჩასას-
მელ ორმოებზედაც მოგახსენოთ რომელნიც თუ კაცმა
არ ამოწმინდა, შეგუბდება წყალი, რომლიდგანაც ამოდის
სუნთქვისათვის საწამლავი ღაზი.

რაც ფეჩებს შეეხება. ყველაზე უკეთესი ჩვეულებრივ-
ვი აგურის ფეჩია კომლის გასავლელით, პატარა კარე-
ბით და ზეიდგან დასახურავით. თუჯის და რკინის ფეჩ-
ჩები ჩქარა ხურდებიან და მალეც ცივდებიან, მაშასადამე
სახლის პატრონისათვის სასარგებლო არ არის, ამას გა-
რდა იმაში უგარი მალე მოხდება, ბუხრები კარგია ოთა-
ხში ჭაერის გასაწმენდელად, მაგრამ თუ ერთი ოთახია

სჯობს, რომ ფეჩი ჰქონდეს. ბუხრიდგან. როდესაც ცე-ცხლი ანთია. დიდი სითბო გამოდის, ვინც კაცი მაშინ ახლო ზის ბუხართან ძალიანა თბება და როდესაც ოთა-ხიდგან კარში გამოვა მალე და ადჳლათ შეიძლებს გაცი-ვდეს.

ქართული ლიტერატურა.

რომელიმე ჩვენნი მწერლები საზოგადოთ.—მოამბის მიმართულებასა და რომელსამე იმის მწერლებზედ რამდენიმე სიტყვა.

მკითხველი, რომელსაც წაუკითხავს მოამბეში, რომ ქრელი ბექა «ცისკრის» მიმართულებას ახლენდეს, იფიქრებს (თუ სჯერა ეს «მოამბის» აზრი, რომელზედაც იჭვში ვარ), რომ ქრელმა ბექამ წამოავლო კალამს ხელი და ვაი ცისკრის ბრალიცა სულ მთლად წაახდენს და გააფუჭებსო. რა ვქნათ, ეს დალოცვილი რედაკტორი ისეთი გულმობიერია, რომ ჩვენს ყოველად უაზროს («მოამბის» ჭკუაში) სტატიებს ბეჭდის.

ეგრეთვე ბევრი მკითხველთაგანი იფიქრებს: «არიქა წამოუტია თავისუბურათ და ვაი ჩვენნი საყვარელი მწერლების ბრალიცაო!» რა ვქნა, საყვარელო მკითხველო, მეც არ მინდა ჩავარდე არც თქვენს უბაში და არც თქვენნი საყვარელი მწერლების დევნილებასა და მოთხრაში, მაგრამ... მაგრა, რაღაო? მკითხავ —მაგრამ, ისა, რომ კარგსა და ცუდში მინდა გარჩევა გქონდეს! არ გიამათ განა ეგ სიტყვა!

—«ჩვენ რა ეგრეთი რამა გვნახე, რომ კარგსა და ცუდში გარჩევა არ გვქონდესო?!» იტყჳ შენს გულში.

მართალია! მე ყაბულის ვარ, რომ თქვენა გაქვთ გარჩევა კარგისა და ცუდისა... მაგრამ. . . . . .

— «აქაც კიდევ მაგრამ!» მეტყვი შენ. დიაღ, მაგრამ! მაგრამ, მაგალითად შენ ხომ რჩეულოვის რომანები ჩინებულები და კრიტიკა მიუდგომლები გეგონა, შენ ხომ ნექტარებით შეჰყურობდი თ. გიორგი ერისთავსა; (ასე გამინჯეთ თერგდალეულიც კი ერისთავის შემდეგის წაკითხვაზედ სიხარულით კინაღამ ზეცას გაფრინდიყო) შენ ხომ სიამოვნებით ისმენდი იდეას ჭავჭავაძის სანტიმენტალურს გალობებსა; შენ ხომ სასოებით და თაყვანებით კითხულობდი იმავე ჭავჭავაძის კრიტიკის პაროდიის ჩხავილსა და ბღავილსა; შენ ყველას სიამოვნებით და აღტაცებით კითხულობდი, რასაც გარედამ პრიალი და ლაპლაპი გაჰქონდა — ყველა ოქროსი გეგონა და შესტროვიალებდი. შენ ხომ ხელში არცკი აგიღია წლევანდელი წლის «გუთნის დედა,» რომელიც ბევრსა და ბევრს კარგს რასმე შენსავე სასარგებლოს გაგაცნობდა; შენ ხომ არცკი გადაგიფურცლავს საქართველოს ისტორია ბარათაშვილისა; შენ ხომ არცკი ჩაგიხედნია «მედიაში,» ჭ. თის შინაურს მიმოხილვაში და სხვა ამ გვარებში.— «რაც გვიამებს ის უნდა წავიკითხოთ» მეტყვით თქვენა. მეც აბა მაგას განბოლ, რომ ჩვენ თუ სულ ის გვიამახეთ რაც შენ გიამებს საქმე წახდება და უნდა როგორც თქვენა, ეგრეთვე მთელი ამოდენა საზოგადოება ერთს ადგილს გაჩერდეს და შეიქმნას ჩინეთი თავის უძრაობითა და უცვლელებითა.

ნუ გგონია ქართველო საზოგადოებავ, რომ ჩვენ ამ

სიტყვებთან ყოველს იმედს ვიწყვეტდით შესახებ შენის წარმატებისა! არა, ჩუენ მხედველობაში გვაქვს ბევრით ჩუენზედ განათლებით მაღლა მდგომი ხალხი, მაგალითათ თუნდა ფრანცია: მომეტებულ, ნაწილს მკითხველებსა ფრანციაში დუმასა და ბალზაკზედ უკეთესი არა ვინა ჰგონიათ და უკეთესსაც ვერ წარმოიდგენენ, მაგრამ ერთი საზოგადოების მაგალითი არც იმათ აგდებს დაბლა და უკანა, და ისინიცა და იმათი მაგალითის მჩვენებელი საზოგადოებაცა როგორც არის მისჩანჩალებენ დროებასა. არ დაგავიწყდეთ, რომ «მისჩანჩალებენ და არა მისდევენ! რომ უკეთესათ ეყურებოდეთ საქმე, საჭიროება და საგანი, მაშინკი არ წასჩანჩალდებიან დავარდნილი ცხენივით, რომელსაც უნდა სახრით მიზდევდე და მიერეკებოდე, თუ არა და დავარდება, მაშინ თითონ წავა მტკიცე და ჩქარის ნაბიჯითა; მაშინ არ მოუნდება ხელის მძღვანველი და. . . . .

. . . .

მაშინ თითონ ეცოდინება თავის საჭიროება, თავის მდგომარეობა, და თავის ვითარებას, როგორც საჭიროთ დაინახავს, ისრე მოიხმარებს!. ჩუენ შენზედ იმედი არა გვაქუს გადაწყვეტილი, ჩუენო საზოგადოებავ! ჩუენ გვესმის შენი ძალა, რომელიცა გაქუს,—გაქუს, მაგრამ შენ არ იცი გაქუს თუ არა და თუნდა იცოდე მოხმარება არ იცი. შენ მარტო უგვანი ლიტერატურებზედ კი არახარ ეგრე გულწრფელათ და უფიქრელათ მინდობილი, შენ ბევრ იმისთანაზედა ხარ მინდობილი, რომელიც. .

. . . .

არ გაჭმევს ამ აზრით, რომ სუქანი ცხენი თავში გაიწევსო და ზურგზედ აღარ შეგვისვამსო.. შენ ყოვლისფერს ამაზედ გულ მინდობილი ხარ და როგორიც უმანკო გულით შენ უყურებ, შენცა გგონია: ისინიცა ჰხედავდნენ შენს საჭიროებას და შენი საჭიროების დაგვარათ სწარმოებდნენ და გიხელმძღვანელებდნენ. მე ამისა თავში ცემა მაქუს და ყჳრილი. «არ გეყურებათ მეთქი!» წეღანა ვსთქვ. განა მართლა ყველას არ გიყურებთ: ბევრს ჩემზედ ერთი ათათ, ერთი ოცათ კარგათ გეყურებათ, მაგრამ.. სად არის საქმე? სად არის წარმართვა? სად არის ყოველი ფერის თაოსნობა? მე გიპასუხებთ ჯიბეში! ყველა თავის თავისთვის არის და სხვას მხედველობაში არა ჰყავთ. ჩუენში როგორც საზოგადოებაა ამ ყოფაში, როგორც საზოგადოების ბობოლები, ეგრეთვე ლიტერატორებიცა. ლიტერატორები და ლიტერატურა სრულებით არ მისდევს ხალხის საჭიროებას და ჰბღავჯნიან, ვითამ და შეიტყეთ, რომ მეც კაცი ვარ და ქუეყანაში ურევივარო. უნდა იცოდეთ, ბელინსკის არ ეყვეს, რამდენ ნაირი თხზულებაები, თარგმანები და ვინ იცის კიდევ რაები არ მოდის რედაქციაში: ახალციხისდამ გინდა, შორიდამ გინდა ზუგდიდიდამ გინდა ქუთაისიდამ გინდა ზაქათალადამ გინდა, პეტერბურღიდამ თუ სადაცა კი ქართველი კაცი მოხუდება, და ამ თავის თხზულებაზედ გაუზრტყელებიათ სხვილის ასოებით ჩინი, ტიტული თავისა და მამის სახელი და გვარი, — ასე გამინჯეთ. თ. დიმიტრი თუმანიშვილის სტატიებიცა მოგვდის და არ გვაკლებსა თავის უნიჭო მოწყალებასა. ბევრი ამათგანი

ფულსაცა გზავნის ოღონდ დაგვიბეჭდეო; ერთს ამგვარ მწერალთაგანს ყველი და ერბო გამოუგზავნა ერთ ლექსის დასაბეჭდათ. ეს ამოდენა სტატიები მოდის და თითო ოროლაც არის, რომ ამათში რიგიანი რამ გამოერეოდეს კიდევ ალბათ ხეირით; თუ არა უნდა წაიკითხათ იმოდენა დროება გვაკარგვებსთ ამათ კითხვაში და ბოლოს გამოდის, რომ ამათი აზრი ყოფილა, რომ თავის სახელი და გვარი დაბეჭდილი, ნახონ. ეს ცოდვის კითხვა მარტო იმათს თავს არ არის, ეს ცოდვის კითხვა ბევრს ჩვენს ლიტერატორებსა სჭირს, რომელნიც სხვა საჭიროებასა არა ხედავენ, გარდა თავის სახელის გამოჩენისა. თუ სადამდინ მართალს ვამბობ და თუ, სადამდის მარტო თავის სახელისათჳს სწერენ ჩვენი რომელიმეღიმე ლიტერატორები, თქვენც შენიშნული გექნებათ, თუ ყურს ადევნებდით. როდესაც ჩვენ ჩვენს სტატიებში რამდენსამე მწერალს შევნიშნეთ თავის ნაკლულევანებზა, იმათ დიდის წყენებით დაიწყეს ჩვენზედ ყვირილი და მორყვნა: ზოგი იმასა, რომ შურითა სწერსო, თორემ უნივერსიტეტში, რომ არა ყოფილა სადამ რა ეცოდინებაო! კარგი! სწორეთ, რომ მე უნივერსიტეტში არ ვიყავ. ეს დავით ყიფიანი ხომ იყო, ოთხი შეხვედრის მთარგმნელი მ. ნ. ხომ უნივერსიტეტიდამ არის და ბევრი კიდევ სხვა ამგვარი. . . . .

თუნდ ავიღოთ მაგალითისათჳს «მოამბიდამე» ოთხი შეხვედრა უნივერსიტეტში ნამყოფისა და კონრად კიფერი გიმნაზიის მოწაფის ლევან ჯანდიერი შვილისა; თუ რამდენით კონრად კიფერის თარგმანი სჯობიან ოთხს

შეხვედრასა, ეს ჩუენ ყველას შეგვიძლიან თითონ გავსინჯოთ. მაგრამ თითქო მოამბის სენი და ენა შესაფერი იყვეს, ჯანდიერიშვილს ისე დაემართა. პირველი, რომელიც დაბეჭდა სანაქებო თარგმანი იყო და მერე ისიც «მოამბის» გვალზედ წავიდა; ეგრეთვე ავიღოთ ვ. თ. და დავით ყიფიანი, თუნდა ჭავჭავაძეცა და კიდევ ბევრი სხვები. . . მეორეც ესა შემშურდა და ეს ლექსები შემშურდა: «მძინარე ქალი», «პოეტი», უსულდგმულო ცხოვრებისა», «ციურნი ხმები» და ამის დაგვარი ყოვლად უგვანი ლექსები? ზოგი ამ ჩემგნით შენიშნულთ მწერალთაგანი ჯავრობდა, რომ იმის თხზულებანი გენარლებს მოსწონთ და მე არ მომეწონა. (რა კითხი უნდა, რომ ამ აზრის პატრონი გარგსა და სასარგებლოს რასმე დასწერდა) ერთი კიდევ ფრიად გონივრული და თანამედროული აზრი წარმოუთქვა ერთს მწერალს, რომლისაც იმისთვის ეკითხნათ, რომ ქერელს ბექას პასუხს—ხომ არ უწერთო?—ოხ! იმას პასუხი როგორ დაუწეროო, ჩუენი ყმა ყოფილაო! აბა წარმოიდგინე მკითხველო, ამგვარი აზრების პატრონი რიგიანს რასმე დასწერს? მე კი არა მგონია და!.. გარდა ამისა თითქმის ყველა საქვეყნოთ გვაგინებდა და თავპირში ტალახს გვესროდნენ, რომ ქერელი ბექა ავათ იხსენებს მწერლებსაო. ახლა მე გკითხავ იმასა ვინც ჩემს მაგივრათ შეშლილს გაარჩევდა, შეეძლო ამაზედ გულგრილათ ლაპარაკი? ჩუენ კიდევაც უალაგობისა და უდროვობის გამო ვერა ვსთქვით, რაც სათქმელი იყო, თორემ ღირდა კი იმათა, რომ ამის ავტორის უნიჭობა და ფრაზიორობა წმინდათ გამოუკვლეველია;მაგრამ

მაინც დრო არ წასულა, მოვიცლით ჩვენ თ გიორგი ერისთავის «ძუნწისა» და სხვა ამისი ამის დაგვარი თხზულებებისთჳს:

აი ქს გახლავან ჩვენი ლიტერატურები, რომ ჩვენ რაცა ვსთქვათ დაუჯერებლობა არა ვინ გაბედოთ, მეტის მეტათ სწყინთ და თუ შეეძლებათ მგონი კბილითაც გაგლიჯონ თავის ნაკლებულების შენიშვნისათჳს. აქედამ შეგიძლიან იფიქრო, საზოგადოებავ, ჰგევხარ შენ მკუდველობაში ჩვენს ლიტერატორებს (სუყველას არ ვამბობ) თუ არა?

მაშინ, როდესაც სხვ მოურევნასა და ცილების მორის, ჩვენ ზოგიერთა მწერლები და იმათი თაყვანისმცემელი საზოგადოება მრისხანეობს ჩემზედა, რომ ძრიელ სარკაზმურათ ვსწერ, აი რასა მწერს ერთი ჩემი მახლობელთაგანი პეტერბურხიდამ, რომელიც ლიტერატორი არ არის, მაგრამ ზოგიერთა ჩვენის ლიტერატორებს ჯიბეში ჩაისვამს. «.....

«. . Словомъ сказать, въ твоей критикѣ нѣтъ тѣхъ сарказмовъ, которые удерживаютъ на слѣдющій разъ безталанныхъ бумагоморателей. Нужно такъ саркастически выражатся, что бы этимъ выжитъ изъ литературнаго поприща этихъ чернильныхъ инфузоріи и тѣмъ избавитъ читающую публику отъ безтолковыхъ и вредныхъ сочиненій. . .

მე ამ წიგნის მომწერთან სრულებით თანახმა ვარ ამ

აზრზედ და მენიჯი არ ვიცი, მრისხანე მკითხველო (დავით ყიფიანის ბოლოში ვიხდი, რომ ამ სიტყვას: «მკითხველო» ხშირათ ვხმარობთ; მაგრამ იმედი გვაქვს მოგვიტევებს, რადგან სიტყვა: «რომა», «ანა», «ჯერა», რომლებიც იმას ზოგიერთ წინადადებაში ხეთვან ექვსგან აქვს ნახმარები ჩვენ ისე ხშირათ არა გვაქვს ნახმარები.) ამასცვე ვიტყვ, რომ თუ არ სარკაზმები და ძალა იმათზედ რიგიანს სიტყვას მოქმედება არა აქვს.

ეს ლაპარაკი იყო რაზედაც იყო ბევრი. . . . . ნაცარქექიას გ— თულივით კრიტიკოსი ვერ იშოვის შემდგომთან კავშიროსა; მაგრამ მკითხველი, რომელიც მისდევს მართლცნობასა და მართალ სჯასა, მიხვდება და გაგვამართლებს.

ჩვენ, თუ გახსოვს მკითხველო, აღვითქვით მარტის წიგნში, რომ «მოამბის» მიმართულებასა, იმის ძალასა და შემდეგებაზედ ჯერობით არას ვიტყვითო და ისეც გვპირებდით ამ წლის გასულამდინ: მაშინ გვინდოდა წარმოგვეთქვა ჩვენი აზრი შესახებ «მოამბისა» და ვფიქრობდით, ნაკლებულებას რომელსაც ჩვენ ვპოვებთ ამაში მინამდის იქნება გაიმართნენო. მაგრამ ჩვენდა სამწუხაროთ, «მოამბე» არამცთუ გაიმართა და სულ გადირია და ანება თავი მართლცნობასა.

მე ჯერ მინდა აქ ერთი კარგი ამბავი გიამბოთ და გითხოვთ უმორჩილესათ, მე, უავტორიტეტო კაცსა, ყური დამიგდოთ; ანდაზები და ანეგდოტები ხომ გიყვართ!

მერე რა ანეგდოტი გითხრათ: იგავიანი და მართალი!

აღარ მახსოვს, რომელს წელიწადს იყო ესა, და ეს კი მახსოვს, რომ ამ ცოტა ხანებში იყო, ერთი ფრანცუზი მოვიდა ქალაქში და მოიტანა ხის ყლორტები; ამ ხეების ხილი დაეხატნა ქაღალდებზედ უზარმაზარი ტანისა, ასე რომ თითო მსხლის მუჭმა ბაყბაყდევს გაუჭირდებოდა. ამ ფრანცუზმა გამოაცხადა, რომ სწორეთ რამოდენაებიც არის გამოსახული იმოდენაებს ისხამენ ეს ხილებიო.

გავარდა მთელს ქალაქში ხმა და ერთს კვირაზედ რვა-ასი თუმნის ყლორტები დაიყიდა ამ ფრანცუზისაგან. როდესაც ამყნეს, ნახეს რომ არამ იხარა და რამაც კი იხარა, ზოგი მაყალო გამოდგა, ზოგი ტყის პანტა,, ზოგი კვრინჩხი და ზოგი შინდი.

თქჳენ თითონ მიხვდებით მკითხველო, თუ წარმოიდგენ «მოამბის» ტრაბახსა . . , . თუ რაზედაც მოვიტანეთ ეს ამბავი ჩჳენა. მაგრამ რა ჩემი განმარტება გინდათ: ქართველ კაცსაც რომ იგავით ლაპარაკი არ ეყურებოდეს, მაშ ვიღას ეყურება!

ჩჳენ თუმცა ძალიან იჭჳნეულათ ვიყავით ამ ახალი ჟურნალის მმართველებსა და თანამშრომლებზედ, მაგრამ მაინც ცოტა იმედითა ვსუნთქამდით; ვამბობდით ყმაწვილი ხალხია, ენერგია, ძალა, სწავლა და დროების საჭიროება ამათშია და ამათ იციან და იქნება როგორმე გასწორდნენ მეთქი. ამ მოლოდინში ჩჳენ გადავდევით ამ ჟურნალის, ანუ უკეთა ვსთქჳათ—სბორნიკის, რადგან ჟურნალის ელემენტები, და ჟურნალობა ამას არა აქჳს რა,—გარჩევა თავის ადებული გზით, მიმართულებით და

ჟურნალულის სისრულით და ვფიქრობდით, როდესაც ის ტავა სწორე გზაზედ და ადასრულებს თავის მოვალეობა-ზას, მაშინ ჩვენ შეგვეძლება მკითხველი მწუხარების მაგივრათ გავახაროთ, რომ ჩვენში არის ლიტერატურაცა მწერლებიცა და ეს ლიტერატურა ცდილობს, რომელიმე კეთილი აზრის განვრცელებას კეთილსინდისიანათ და მტკიცეთ ხალხში ჩათესვას. მერმე, როგორც თითონ «მოამბე» აღუთქვამდა, გვგონია შეეძლებოდა ხალხის ნაკლებულებას გამოკვლევასა და იმის მიზეზების ჩვენ-ნებას; გვგონია რომ ის გაბედვით გადმოსცემდა ყო-ველს შეგვახსენებდა, როგორც სპარსეთის ყმაწვილ თაობას, მაგრამ, ჩემო მკითხველო, ახლა ჩვენდა სამწუხაროდ, ამას ვეღარ ვეტყვით! მოამბეს დაუწყო გზა, როგორც ზემოთაც ვსთქვით, საზოგადო საზოგადოების მაგივრათ, გაჰყვა მარტო თავის ეგოისტურ მიმდევრობას (თუმცა სოვრემენნიკის ცუდი გზა კი არა) აქეს მხედველო-ბაში თავის თავის მოგებანი და თავის ინტერესი. თუ თითო ორიოდგან წამოაყენებს რამეს ვითომც ქვეყა-ნის სასარგებლოთ, იმასაც უნიჭოთ, მოკრძალებით, ... უტრიალებდით და უაზროდ განუმარტავლათ. უნი-ჭობის და უაზრობის მაგალითისათვის აიღეთ თქვენ ამ-ხანის წიგნში უფ. დავით ყიფიანის სხვა და სხვა ამბავ-ბი, ათჯერ, ოცჯერ გადაიკითხეთ და თუ თქვენ ამას გაიგოთ რამე, რაც უკეთესი იყვეს ის მითხარით. არ ვი-ცი რა უნდა ეთქვა დავით ყიფიანს იმ ჩინებულის სტა-ტიით? სწორეთ სთქვი უფ. დავით ყიფიანო, რაც სასა-თქმელათ გინდათ, რათ ადიხართ ცაში ვარსკვლავებთან

საღაპარაკოთ, როდესაც თქუჱნ თითონა ბძანებთ, რომ ქართველ საზოგადოებასთანა მაქუს საქმე და იმას ველაპარაკებით. ან არა და თუ არ შეგიძლიანთ წერა, რა ძალა გადგიათ? ან მკითხველს რაზედ უჭირებთ საქმეს და ან თქუჱნ რაზედ იმტვრევთ თავსა! აბა ერთი ნიმუშისათჳს გამოვხწერ ერთს ამის წინადადებასა: «ყოველთჳს ყოველი წინამავლობის ხარისხი, კაცობრიობისაგან ყოველი წინ წადგომა საჭიროებისაგან მოვა. . .» არა რა არის ეს! ტრედიაკოვსკის ტელემახიდაა?!.. ბევრი კიდევ სხუა ამგვარებია, რომლებიც თუ გამოვსწერეთ, მთელი სტატიის გამოწერა მოგვინდება და ჩუჱნც ამაოდ დავშვრებით და მკითხველსაც თავს შევაბეზრებთ, რადგან დარწმუნებული ვართ, რომ თუ თითონ არიგინალში წაუკითხავს, იმასაც [illegible] წაიკითხავდა. გარწმუნებთ უფ. დავით ყიფიანი, რომ თუ ყოველთჳს ამისთანებს სწერთ. — თქუჱნი საქმე უკეთესს არას მოასწავებს. — ეს კარგი არ არის!. . . . . . .

ეს სხუა და სხუა ამბავი კიდევ არაფერი; შეგიძლიანთ დავით ყიფიანის [illegible] და [illegible] შესამოწმებლად [illegible], — თუ [illegible] არის წაუკითხავთ. — წაიკითხეთ იმისი გრამმატიკებზედ ლაპარაკი, სადაც მეტის მეტი ბევრია «რომელი», «[illegible]», «[illegible]» და სხვა. ძახილი თავბრუს ახვევს კაცს [illegible] თუნდ იქით [illegible]. ვის არ ახსოვს ამ სტატიის [illegible] და [illegible] — სწორედ გეითხრათ ამ სტატიაში რომელიც, როგორც [illegible] დავით ყიფიანს შეძლო წელიწადი უმზა.) [illegible], — სრულებით ვერაფერი აზრი ვერ ვიპოვეთ რა და ვერც რა გამოვიტანეთ რა გარდა ამ რამდენისამე

გონივრული სიტყვებისა, რომლებსაც ამაყათ და სია-მოვნებით ამობს დავით ყიფიანი «ოლოლო ბაქრაძე!» ვინ იცის, დავით ყიფიანს გულში უხაროდა, რომ ეს იმისთანა მახვილი და ოხუნჯი სიტყვა ვსთქვი, რომ მოლიერი და გოგოლიც ვერ მოახერხებდნენ და იგი არ იცოდა რომ ეს სამასხარაო ფრაზა ამ შემთხვევაში და ამ ალაგას სრულებით არ იხმარება,

მეორეც ეს მე მგონია კაცმა ჯერ ენა უნდა ისწავლოს, შეისწავლოს იმის სათავე და მოდენილობა და მერე გრამმატიკების გამოკლევას შეუდგეს უფ. დავით ყიფიანმა, როგორც ეტყობა არამთუ ენები არ იცის და როგორც ეტყობა. . . . .

უმთავრესი ნაკლულევანება, აქამდინ მწერალთ გრამმატი-კოსების ეგ არის, რომ ისინი ახვევდნენ ხალხს თავის-გნით შედგენილს კანონებსა და გრამმატიკას არა ჰხდი-დნენ აღმსრულებელათ ხალხისაგან შემუშავებულის კანო-ნებისა. ჩვენ როგორც გვახსოვს უფ. ბაქრაძე ამას ამ-ბობდა თავის სტატიაში, შესახებ გრამმატიკისა; და და-ვით ყიფიანმა არ ინება ამის გაგება რადგან გულში ედო ეს გულის მოსაფხანი სიტყვები: «ოლოლო ბაქ-რაძეო» და გამოსწერა, თავზოლო მოკვნეტილი, ერთი ფრაზა, სადაც ვითომც, ბაქრაძე არა ხედავდეს გრამმა-ტიკაში საჭიროებასა. . . უფ. დავით ყიფიანმა ჭავჭავა-ძისავით მოინდომა ერთის საგნის დამტკიცება; უნდა დაემტკიცებინა, რომ ჱ, ჳ, ჴ, ჲ, ჵ, ჶ, არ არიან სა-ჭირონი ჩვენს ენაში და აქამდინ გონება ვერ მიუწვდა, რომ ეს სრულებით უბრალო საქმე სარწმუნოთ და ნა-თლად დაემტკიცებინა. რომ ეს ასოები საჭირონი არ

არიან, ამის დამტკიცებას არც ბევრის ბლაჯვნა უნდა და არც ბევრი ძიება. . . ამაზედ ჩვენ თუ გვექნება შემთხვევა თავის დროზედ ვილაპარაკებთ.

სჯერი ის იყო, რომ დავით ყიფიანმა პენდანტიურის მედიდურობით წამოიყრანტალა, რომ თუ «ცისკარში» გაჩნდა ვინმე ჩემზედ ლაპარაკი, საპასუხსაც არ გავირჯე-ბი! არა რა აგრეთი შესანიშნავი თქვენი სტატია იყო, რომ გარდა ლიტერატურის ისტორიის რიგორისათვის ქრონიკა მოეხსენებინა ვინმე?. . ემაგაზედ რიგორიც ლუ-გდით, მკლის წლის შრომასა, ემაგისთვის რიგორია.

. . . .

ჟურ. დავით ყიფიანმა, რაცა დაასტყო, რომ ამის თხ-ზულებანი საზიზღრათ მიაჩნიათ მკითხველებს, ადგა და გადმოსწყვიტანამდა . . . .

. . . .

. . . . და აგრეთვე ამის დაგვარი რუსულიდამ ნათარგმნი სიტყვები, რომელიც იმასა აქვს ნახმარი თავის გრამმატიკაში: «Красно-рѣчіе»—«წითელ სიტყვაობა», «Много-рѣчіе»—«მრავალ სიტყვაობა»—და სხვა ამ გვარი მრავალი თავის ბედ-ხედით შეხვდა გონიერება ვერც იგი დაფარავს და სხვა.

«მოამბე», რომ უნიჭო ნაწერებით გამოიჭიმება მაგა-ლითი მარტო დავით ყიფიანის ნაწერები არ არის, დავით ყიფიანის ნაწერებში ერთი ეს ღირსება მაინც არის, რომ ის არ გადასდგომია ჯვარ უმა-ნჯლი თარობის «წან წიგნის» აზრსა, თუმცა ამ გვარ უნას აზრს ისიც წამოიროტავს ხოლმე, რომ ქრისტიანის

და სხუა სჯულის ნამორჩობაში გარჩევა იყვეს;—მაგრამ ნახეთ ახლა ჭავჭავაძის ეს ლექსები, სადაც ჭავჭავაძეს ესმის «ციურნი ხმები,» და როცა ამას გაიგონებს ხოლმე, შეიტყობს საიდამ რბიან, და სად სცხოვრებენ და და ეგეც აქედამ ზირგადებული ბანს აძლევს . . . და სტალულიც ეს გახლავს.

«ციურნო ხმებო—

«ოჰ საკვირველებო!

რა ხმებია უფ. ჭავჭავაძე? არ შეიძლება ერთი ჩუენც გაგვაგონო? ეგ რომელი ციდამ არის: მეშვიდე ციდამ, თუ მეცხრე ციდამ? ნეტავი თქუენს ღირსებასა!, . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

აი ბატონო წარმომადგენელი «საქართველოს მოამბის მიმართულებისა. აგრეთვე ეს წარჩინებული ლექსი «მთიანარე ქალი» რომელსაც ჭავჭავაძე «დაჰყურებს მშვიდ მთიანარესა და შესტრიალებს მის ბროლის მკერდსა, ესმის მის რხევა «შუქ შესხმულისა» (ფირდუსი რომ არ არის, რას აშავებს!) ეგრეთვე ჭავჭავაძე ჰკადრავს, რომ ქალს «წრფელი აქუს ძილი ვით ხილვა ცისა, ზედ ადგას ჩრდილი ანგელოზთ ფრთისა» კარგი შედარება არ არის». . ოხ მიმართულებავ, მიმართულებავ! ნეტა. თუ როგორ ეყურება მოამბის მიმართულებას? თუ ისე ეყურება, რო-

გორც ტენტეტნიკოვის ისტორია, კარგი რამ იქნება! ერთიც კიდევ ეს ლექსი იმავე ჭავჭავაძის „პოეტი", რომე-ლშიც ჭავჭავაძეს გადუკეთებია აღარ მახსოვს, ლერმონ-ტოვის თუ პუშკინის «წინასწარმეტყველიდამ». სხვათა შორის იქ ჭავჭავაძე ღმერთის ელაპარაკება და ციდგან მიწაზედ გამოგზავნილი ქრისტიანზედ წესიერების დასამ-ყარებლათ. არა, გკითხავთ თქვენ ჭავჭავაძესა: ეს რა იგა-ვია, ან რა უნდა ეთქვა ამითი?.. ალბათ მეტის მეტ-მადლით თუ მოსდის ჭავჭავაძეს ეს თავის უაზრობას!.. ავსილს უმაწვილი თაობის ორგანო, მოამბევ!.. ეს ზე-მოხსენებული ლექსები, რომ თ. გიორგი ერისთავს და-ეწერა კიდევ მოეტევებოდა, რადგან მაგის გალობა გათა-ვებულია, და მაგის იხნულებას არა რიგიანი ჟურნალი არ შეიწყნარებდა; იმ დროის კაცია არის, რომ ემაგ-გვარი ლექსები სასიამო რამ იყო და უნდა ცრუ ოცნე-ბით თავის თავიცა და სხვებიც ეტყუებინა, ისეც ხომ კარგათ ვიცით, რომ, რაკი კაცი ერთი და ერთი ვეღა-რ მიხვდება ღრმობასა, მასუკან სადამდისაც, რომ გა-მოაბა, მაინც ვეღარ მიხვდება;—მაგრამ ჭავჭავაძეს, როგორ მიეტევება ეს, რომელიც ის ითონაც ახალს ხალხსა და საზოგადოებაშია, გაზრდილი და ახალს ელემენტებში გამოსული ეგ! რაკი კაცი ავტორიტეტებს თავს დაამონებს, რაკი კაცი ემონება მოუსაზრებლათ ძველსა, ახალს იხოთირებს და ყველა ახალი მხოლოდ «მოდის» გულისათვის და არა ჭეშმარიტებისათვის აქვს მიღებული, ის ავტორი აღარ არის სარწმუნო და უნდა სთქვა ბაზაროვის ეს სიტყვები: «Его пѣсня отпѣта!»

ჩვენ, უფ. ჭავჭავაძე და თ. ერისთავო ცრუ ოცნებას-

ები კი არ გვინდა პოეზიაში,—რით ვერ გაიგეთ, რომ მაგ გვარი ოცნებაებისა, ოხისა და უხის ამაოთ ლაყაფისა და ქადაგებაებისა დროებაები წავიდნენ,—ჩვენ გვინდა პოეზიაებშიაცა და ისეც ვხედავდეთ საქმეს ჭეშმარიტ-ებას, ჩვენი გულის პასუხს, ჩვენი თავის ცნობას, ჩვენს გარშემოს, ჩვენს თვისებას და კუთვნილებას და არა თქვენი ოპიუმისგან მთვრალის ოცნებაების დაგვა-რსა რაღაცა რაღაებსა. ვაშა ვეშსა და ვაგლახებსა.

ჩვენ ჭავჭავაძის ნიჭნაკლულებაზედ ლექსებში დიდი ხანია ვიწუწუნებოდით, თუმცა «მოამბე» თავის სა-დღესასწაულოში თითქმის გენიოსობასა სწამებს ჭავ-ჭავაძის უმანკო და შეუყუთობელს ნიჭსა,—და ამის საბუთები რაც შესაძლებელი იყო იმ მოკლე სტატიაში, უჩვენეთ მკითხველსა. ჭავჭავაძე ახალს ვერაფერს ვერას შეიქმს; თუ როდისმე ცდილობს, ჭავჭავაძე, რომ თავისით დაჰბადოს, ის არა ჰბადავს ნიჭით,—ის ჰკრებავს ძალათი ხელოვნურათ სხვა და სხვა ფაქტებსა, სხვა და სხვა ავტორების განვლენილებების ქვეშ და ისე არდგენს ერ-თს მთელსა; ამისგამო თქვენ ხედავთ ჭავჭავაძის თხ-ზულებაებში, რაღაცა უსიცოცხლობას, უმოძრაობას თხ-ზულებას მკვდარს, რომელსაც ცდილობს ავტორი ძალ-ათი სული ჩაუდგას და აშკარათ ჰხედავთ, რომ აქ ნი-ჭი კი არა მუშაობს, ხელოვნება მუშაობს.—ჩვენ არა ვიტყვით, რომ ესეც ღირსება არ იყვეს, ესეც თავის მხ-რივ ღირსებაა ავტორისა,—მაგრამ პოეტურს ნიჭში და ამაში დიდი გარჩევაა. პოეტი რომ სწერს, თითონაც ვერა ჰხედავს და არ გაეგება, როგორ მოსდის თავში

ის სურათები, ის მხატრობაები და სულის ჩამდგმელი მშვენებაები, რომელსაც ავტორი სახავს; ის არის მაშინ გარინდული; გონება აქვს დაკვირვებული თავის ასაწერს, ანუ გამოსახატს საგნებზედ; იმას მოზდის აზრი აზრზედ და გულის უწვალებლივ გამოჰყავს ნასახი,— და ამ უწვალებლობას თითონ მკითხველიცა ჰხედავს კითხვის დროს: ის ისე კითხულობს, თითქო ეს არის თითონვე იყვეს ამის მომქმედი პირი, თითქო იმასაც ენახოს ეს საქმეები, ან თითონაც თითქო ეს გულში სდებოდეს და ნდომოდეს წარმოსათქმელათ;—ერთის სიტყვით ავტორს ნიჭიანს გულის უწვალებლივ და უმებნელათ ყველა თავისით მოსდის კალმში, თითქო ესენი სულ თავში სწყობოდეს და ეხლა ალაგებდეს ქაღალდზედ გასაწყობათ. აი მაგალითისათჳს აიღეთ აკაკი წერეთლის ლექსები,—რომელსაც «მოამბის». . . . რეცეზენტი ვერა ჰყურობს წყალობის თვალით, ნახეთ რამდენი უმაღლეობა და მიმოხვრა აქვს, რამდენი მშვენიერება და ტაქტი აქვს; რა კოლორიტი და სიმაღლე, რამდენი ნიჭი სჩანს ავტორისა! აიღეთ ამის სატირული «აპპულისაციის მცოდნე», ამისი «მესტვირე», რამდენს მაღალს და გონივრულს ირონიას იპოვით; რამდენი კაცის ცხობასს და ცოდნასა ნახავთ ავტორისასა; ან კიდევ აიღეთ ზოგიერთა ალაგები პოემიდამ რუსეთუმე (გარდა მამა და შვილისა, რომელშიაც ავტორი სტყუნობს თავის ნიჭსა და ვერც გვიხვენებს სრულს იმ სურათს, რომელიც უნდა გამოსახულიყო ამ ორს პირში); აიღეთ ამისი «შუშური», სადაც ამ გარმონიულს და მაღალს ლექსებში წარ-

მოითქმის შიგ სიღრმიდამ საბრალონი გლეხის გულის პასუხი და მწუხარება; ამისი დაჯავრული ღრტვინვა და სატანჯველი და იმისი ნუგეში; რა რიგათ გაიტაცებს კაცს და წაახდენს უბედური გლეხის გულში; რა რიგათ აგრძნობინებს და მიაყვარებს თვით უგრძნობელი კაცის გულსაცა. აქ ავტორი თითონ განზედა დგას და გიხ-ჩურჩნებს: აი რა ამბავია, რომ შენ, მკითხველო, ვერა ხე-დავო; აქ ავტორის სრულებით ვერ იცნობთ: თქვენს ხედავთ თვითონ საგანსა და საქმესა. რომელი კაცი უნდა იყოს, რომ ამ გლეხების სცენამ რომელსაც აიქვევა-ნებს წერეთელი იმუშურში:

«ნუთუ გულგრილათ უყურებს ჩვენს ცრემლებს მ.ყხოვარი!»

— რომ არ შეუძრავს გრძნობა და არ აუღელვებს გული?! აქ არ არის არც ის სანტიმენტალური წრიპანი, რომელსაც ხედავთ თქვენ ჯაჯვანის «მუშაობა», არც არის ის ნამაღლადობა;— არის სუმბუქათ, თარხნათ და გრძნობით წარმოთქმული. «მოამბის» რეცენზენტი უწოდებს წერეთლის «რომანტიული» მიდრეკილების მწერალს! მელნის ზღვას დამშრობელო და საზრდელო მხნა-ზნაზებო! როგორ გეყურებათ: რომანტიული მიდრეკი-ლება რა არის? ვერ უნდა გესმოდესთ ეს სიტყვა და მერმე წამოჯხიროთ ჭკვაქანი მეტსამეცდენია! «მშვე-ნიერო ალექსანდრა», რომელიც მოჰყვას მაგალითათ. . . . . რეცენზენტს თავის საწინასწარმეტყველოში, რო-გორც რომანტიული მიდრეკილების, სრულებით ცხი-დის, ცილი იმისა ანა, რომელსაც ინგლისელის აგენტე-ბიც არ იკადრებენ. «მშვენიერი ალექსანდრა» არის გა-მოხატული იმ წმინდა გულწრფელი აზრის და გრძ-

ნობის, რომელიც ყველა გრძნობა გაუცრუებელის კაცი-სათჳს მიუცილებელია; აქ არ არის ის მომატებული და გაზვიადებული ოცნებები და ცნობის სამთვრალე, რომე-ლიც ეთქმის რომანტიულს; აქ არის გრძნობა და გრძ-ნობა ჭეშმარიტი, შეუშლელი და პოეტური. ერთი უმ-თავრესი ღირსებათაგან პოეტისა არის ნიჭი კაცის გუ-ლისთქმისა და იმის შინაგანის ცხოვრებისა სურათულად გამოხატვა, რომელიც წერეთელში ცხოველათ სჩანს. გარ-და ამისა, როგორც ქვიროსი მოგვცეს ლექსებში წერე-თელი კიდევ შეუდარებელია ჩვენს მელექსეებში. წერეთე-ლის ნიჭი იქნება ყოველთჳს მოძრაობაში, წარმატებაში და განვითარებაში, თუ პატრონი უზეჯოთეის, შეიმუშა-ვებს და მისცემს შესაფერს საზრდოს. მაგრამ ამასაცა ვიტყვით, რომ წერეთელი ვერ დასწვდება გრძელს პოემას და თუ დასწვდება ჯიმშედისას შორს დარჩება . . . .

. . . .

. . . .

. . . . რაც შეეხება ჭავჭავაძის ნიჭის ლექსებში, ის, როგორც უმეოთვლეია და არის მხოლოდ ქელოვნება, როგორც ზემოთაც ვსთქვით, არ არის იმედი, რომ მა-გაზედ წინა წავიდეს და წინაადმდეგ იმოამბისტების ამერის, ჩვენ დარწმუნებითა და ბეჯითათ ვიტყვით, რომ ჭავჭავაძე მოგვცა ლექსების წერაში ისე დაბლა სდგ-გას წერეთელზედ, როგორც ძველანცი იალბუზზედ. ესეც კი არ უნდა დავივიწყოთ, რომ თუმცა არც წერეთელია ამცდარი იმასა, რომ გავლენა არა ჰქონდეს ამაზედ სხჳა მწერლებსა; მაგრამ ეს იმ გავლენაზედ მაღლა დგება და

თითონ ეს იხდის მონათ თავიზედ განვლენილს თხზულებასა და ამლევს თავის ძლიერებას, თავის ხასიათს თავის ფორმებს, თავის გზასა და ჭავჭავაძე კი ხდება სრულებით ტყვეთ თავიზედ განმგდენელისა და მინიცობაა მოიანდომა ამათ დამონება ამანა, თავის საკუთარიცა და ამის ხელმოკიდებული აზრიც შეიქნებიან სრულებით თოვლის გუნდანი ანუ ყუათუყის ყუმბარანი. მაგალითს ჯერ ამის «პოეტში» ვხედავთ, რომელიც, როგორც ზემოთაც ვსთქვით არის სხვა ავტორის თხზულებიდამ გადმოკეთებული. პირველ უნიჭობას ჭავჭავაძისას ეს ამტკიცებს. ჩვენ ამის მთქმელნი მაინც არა ვართ, რომ ჭავჭავაძის ლექსები არა სჯობდეს, ბევრი სხვებისასა; მაგრამ, თუ ამისი თხზულებანი სჯობიან ბევრის სხვებისასა, ამის მადლობელი თავის ნიჭისა კი არ უნდა იყვეს, უნდა მადლობელი იყვეს უნივერსიტეტისა, იმ ტოტალოდენი სწავლისა, რომელიც შემთხვევას იმისთვის მიუცია და იმ საზოგადოებისა, რომელშიაც ის შემთხვევით ჩავარდნილა.

ჩვენ რაკი «მოამბეზედ» ლაპარაკი გვქონდა, არ შეგვეძლო, რომ რამდენიმე სიტყვ. შესახებ იმის რომელიმე მწერლებისაც არ გვეთქვა. «მოამბე», რომელიც არე მოიქადის თავსა, რასაკვირველია უნდა მოექადნა თავის მწერლებითა. ჩვენ ის უნდა გვეთქვა, რომ სადაც ზემოხსენებული დაგვარი თხზულებები და გიორგი ერისთავივით მწერლები შევლენ ჟურნალში ის ჟურნალი არ იქნება რიგიანი, თუნდა რიგიანი იყვეს ამ გვარი მწერალი წაახდენს. მაგალითისათვის, ვის არ ახსოვს შეშლილში ის დედაკაცების დანიშნულებას რას ემახის; ან დედაკა-

ტებს რას უწოდებს აი თუნდა გამოვსწეროთ ის ალაგი:

«დაუდგრომელო დედაკაცო! ვით შემოდგომა
შენ სად ისწავლე ეშმაკივით კაცთ შემოდგომა?
ვინ მოგცა სახე ანგელოზისა და სული ქაჯის?
იქნებ გეგონოს ამა სოფელს არავინ დაგჯის!
კაცის შერცხვადო, მაცთურადო, ზურცული ოცნების,
გველებრივ ჭრელო, კაცთ გულ მხვრელო, მახინჯ გონების.

ან კიდევ ეს ჩინებული აზრი ავტორისა, რომელიც ადრევეც შევნიშნავს ჩვენ:

დამიგდე ყური მე რას გასწავლი,
ამისთვის რომ სარ უმაწვილი ქალი
ცრუფობა არს ქალთა ბედი და წერა!
ეს წმინდა გრძნობა ღმერთმა მოაგვბერა

(თუ ბედი და წერაა, ღმერთმა როგორღა მოაქსბერა და თუ ღმერთმა მოაბერა და როგორღა ბედი და წერაა? მოამბეს ორივე სჯერა!)

შეგვქმნა ცრუფანი, გული გვცა ლბილნი
და მამაკაცთან გვყო გადაბმულნი.
მათ ჯაჭვი ხელთა ჩვენის ცხოვრების

(ეს რომ საწყალი ასკოჩესკის თავის ჟურნალში ეთქვა, «ისკრა» ცოლშვილიანად აჰყრიდა.)

მისცა და ვართ სულ მათის გონების.
კაცთა აქვს სრულად სოფლის უფლება

(და დედაკაცები ცარიელები უნდა დარჩნენ, ისინი ერისთავისა და მოამბის ჯიბეში კაცები არ არიან!)

ცახცხი, ნაცრივი და განდიდება.
ცრუფობა არს ქალთა დანიშნულება (ზის! ბრავო!) +
სხვა ამა სოფელს რა გვეგულება?(არასოდეს! აბა რაღა გვეგულებათ!)

ნეტარ მას ვინც ჯაჭვს ტრფობის
ჰპოვებს და სულით გულით მიჰყვების!

(ამისთანა გემრიელ სანატრელს ვერც მართლმორწმუ-ნე მოსულმანი ინატრებდა ჯანნეთში მყოფი, ყალიო-ნით პირში და ოპიუმ ნაჭამი)

გარდა ამისა აიღეთ «თანამოგზაური» ამავე ქრისტა-ვისა, გარდა ამისა, რომ ეს ლექსი არის მართლაც და «ოცნების ბურტყული», ეს ავტორი აქაც ლექსში ეშვებს საწყალ დედაკაცებს და ყოველს უბედურებაში წამოსამახსე-ბლათ დედაკაცი ჰყავს. აი რას ამბობს ის ერთს ადგილას:

... შენ არ იყავი მაირდებოდი გამხადო კაცი
და უსირცხვილოთ მიდალურე გით დედაკაცო!..

საწყალი დედაკაცები ამისთანა ჟურნალისა და ამისთანა ავტორების ხელში! გარდა ამისა ეგ ქრისტავი სიყვარულის და ტრფობის მეტში ბედნიერებას არაფერში არსში ჰხედავს, სადაც არა მგონი წამოსხმისთვის ტრფობასა და სიყვა-რულსა და ამასა ჰხადის მთელი კაცობრიობის დანიშნუ-ლებათ. ამისთანავე ის ამასაც ჰქადაგებს, რომ კაცს არა მართებს ცხოვრების ბრძოლა, უნდა მიუგდოს ყური და დასტკბეს უმოძრაობასა და უსაქმოობაში. თავის-თავად კაცი იყოს მოსვენებული, რა ჰსჯობდა «მოამბესა», რაზედ წამოსხდა ოქუწნი ჭირიმეთ! გამოაღვიძეს, და ემავეტომ გამოაღვიძეს, რომ ეგ უბედნებაები ქნენ!? ეჰ, მიმართულებავ მიმართულებავ! აი «მოამბის» დაქადებული მიმართულება! «მოამბის» დაქადებული მწერლები!

ჩვენ ზემოთ ერთი ანდაზა უამბეთ მკითხველს. სწო-რეთ «მოამბემაც» იგე ჰქნა: რამდენი გვექადა, რამდენი

იყურა, რამდენი . . . . რომ მეტის მეტი ჩხავილით ხმა წაუვიდა, რომ ან ამას ვიზამთ, ან იმას ვიზამთ; ეს ნაწილები შემოვა, ეს იქნება და ის იქნება. სად არის, ახლა ჩვენა გვკითხავთ, ეს დაქადნებული საგნები? მოამბეს ტრაბახობა . . . შერჩა და დაქადნებული ჯერაც გარბის; ხელის მომწერი და მკითხველიცა იმედით შესცქერის აგე ეხლა იქნება, აგე ეხლაო! «მოამბეში», ნაცვლად ამისა, რომ დაქადნებული შეესრულებინა, სტატიების შემოკლება რიგიანი [illegible] ნა, რომ ცოტაც არაის მკითხველები რიგიანი [illegible] ეყოფინა; «მოამბე მოჰყვება რადგანაც ჩხაბნასა, სხვა და სხვა ანბავი მიანდო ვინ იცის ვისა და სავრიტიკო ნაწილი ერთი ვიღაცა ჰუმორისტს . . . . . . მე სანამდეის დავდევ თუ ამ დიაკვანი რეცენზენტის დაწერილი კრიტიკა კარგი რედაქტორისა, ასოების ამოწყობისა და კორექტურის მეტს წაიკითხოს ვისმე ერთი ასოიდე სტრიქონზედ მეტი. ან კი ვინ წაიკითხავდა! სადღესასწაულოები მაგალითებშიაც მოიწონებული [illegible] თუ გინახავს სადმე რაშველი მასხარები, რომ კარს მიადგომიან და მთელი დღე უდიკვინია ერთი ლუკმა პურისათვის და ამდენს ღიჭინში კი ვერა უშოვნია; . . . . რომ ჯერ პატარა დააცადოს ამ დიაკვანსა, რომ ან კითხვაში გაიიმართოს, ან წერაში, ან გაიგოს რამე ქვეყნიერებისა და შერმე ისე აწერინოს, ეჰ!, და ვიზედ გლაპარაკობ! ლორს ამათ, ვიღაცა თავზედ დაცემული ჰუმორისტია, რომ იმაზედ მელანი დაუხარჯო და ქაღალდი გაუსვრათ! ჯერ

ტიტინი უნდა იცოდეს და მერე ისე გველაპარაკოს!.. ემა-გიტომ უნივერსიტეტებში როგორ მიდიხართ, რომ სხჳს ნიღეჯში მესამოცეთ თქჳენცა დეჯოთ. ეჰ, მიმართუ-ლებავ!, «მოამბის» მიმართულებავ! ეს ჟურნალიკი არ არის . . . . სადაც უნიჭო კაცი, რომ შეხვდეთ შიგ უნდა ჩააგდოთ. ორი კაცი, რომლებზედაც უფრო იმედი იყო, რომლებსაც შეეძლოთ ეს . . . . ჟურნალი, ჟურნალისათჳს შეემსგავსებინათ და რომლებიც «მოამბემ» გამოაცხადა თავის ორი სხჳა და სხჳა ნაწილის რედაკტორებათ, სულ არ გამომდგარან «მოამბის» სამწერლო ასპარეზზედ და ის ორი, რომელი-ცა მუშაობს, ჩჳენ ვიცოდით და კიდევაც ვიცანით რაც . . . . არიან. კრიტიკოსებიც ხომ ვიცით რაც შჳ-ლები მოიპოვა «მოამბემა». ნეტა თუ ან კრიტიკა რო-გორ ეყურება «მოამბესა»? ესეც, როგორც ეტყობა ის-რე ეყურება, როგორც ტენტეტნიკოსს ისტორი; თორემ თერგდალეულებისთანა და გ—თელისთანა კრიტიხოსე-ბის სტატიას შეიტანს რიგიანი ჟურნალი თავის ფურცლებში?! მაგრამ ყოველივე აზრი ხასიათი და მადლი «მოამბისა» წარმოითქვა ამ გ.—თელის სტატიაში...

მოამბეს თურმე ეპრიანებოდა «ცისკრის» დაცემა და მოსპობა. (აი «მოამბის» მიმართულება (ჩჳენ ეს სა-ზიზღარი და სამარცხჳნო საქმე არა გვჯეროდა, როდე-საც გვესმოდა სხჳა და სხჳა ალაგებში «მოამბისტებისაგანა, რომლებსაც არ გაეკლებოდა კლუბს. . .

. . . .

. . . .

. . , . . «ცისკარი» უნდა მოისპოსო, «ცისკარის» კვალიც უნდა გავანადგუროთო. ჩუენ ეს არა გვჯეროდა, ჩუენ გვეგონა ამას მხოლოთ უმსგავსნი და უგუნურნი პირნი ამბობენო, რომელთაც არა დაეჯერებათ რაო: მაგრამ ჩუენდა სამწუხაროდ «მოამბემ» ეს თავის უგუნური და საზიზღარი აზრი ბეჭვდითაც გამოაცხადა. რასაკვირველია ახლა უფრო შეგიძლიან სარწმუნოთა სცნო, მკითხველო, თუ ამ ჟურნალს რა მიმართულებაც აქუს და რა ხასიათებისა და აზრების პატრონია. ამის საგანი იქნება მხოლოდ თჳთ მარტოობა და როგორც უნდა ისე იპარპაშოს თავის უნიჭო და უაზრო მწერლებითა.

მოამბე სხუათა შორის ბძანებს თავის სადღესასწაულოებში, რომ «ცისკარს» არა ჰქონდეს აქამდინ მიმართულება და არც ახლა ჰქონდეს. აქამდინ რომ არა ჰქონდა ერთი მიმართულება ამაზედ ჩუენც თანახმანი ვართ, მაგრამ მიზეზი ამისი გამოიკვლია მოამბემა? არა, და არცა მაგის ხასიათში. ამასთანა . . . . . და მართალიცა; «მოამბემ» უნდა მხოლოდ უბრალოთ ქუჩის ბიჭურათ ილანძღოს და რაზედ ილანძღება ფაკტი არ წარმოიდგინოს. მაგრამ ანკი სად შეუძლიანთ ვილაცა . .

. . მაგდენის გამოძიება!.. რაც შეეხება წლევანდელი წლის «ცისკარს», რომ მიმართულება ვითომც არა ჰქონდეს, ამისას «მოამბეს» მოვახსენებთ, რომ ის ისრე ტყუის, როგორც . . . არ ვიცი . . . .

. . . დავით ყიფიანივით, რომ ბალაგნურს სიტყვებს ვხმარობდეთ და ვიკადრებდეთ მხოლოდ ის იქმნება ამისი შედარების შესაფერი «ცისკარი» რაც ამო-

სგნით შესაძლებელია, ადგია ერთს აზრს, ერთს მიმართულებას და არა ჰქადაგებს «მოამბესავით» სხვა და სხვა გონების დასაბნეველს საფიქრებსა და აზრებსა. «მოამბე» იქამდინ გონება დაბნეული ყოფილა თავის სადღესასწაულოების წერაში, რომ გარიბალდის ცხოვრებასთან წლევანდელს წელს ჰქონებია დაბეჭდილი «მამისაგან შვილის დარიგება»: ცისკარს, რომ ის ღონისძიება ჰქონოდარაც «მოამბეს» წლეულს ჰქონდა, უნდა ყველა დარწმუნებული ყოფილიყო რომ მოამბესავით უნავს და ბედხვარ ჟურნალს არ გამოსცემდა; თუცა მოამბე ბძანებს რომ მწერლობა ღონისძიებაზედ არ არისო მაშ, აბა ერთი სცადოს «მოამბემა» და ერთი ორიოდე წლიწადს ხელს ნურავის მოაწერინებს და ნურცა რა საიდამე შემწეობა, ექმნება —ვნახავთ როგორღასაც ჟურნალსაც გამოსცემს. ფრიად კარგი მწერალიც არის, ვინმე, სურვილიცა აქვს, რომ თავის ქვეყანას დაეხმაროს და ემსახუროს, მაგრამ თუკი შიმშილით კუჭი უხმება და შინ ცოლშვილი მშიერმშიშველი შესცქერის, რას დასწერს! ის ჯერ იმას ეცდება, რომ თავის საჭიროება დაკმაყოფილოს და მერე თავის გარშემოსი და, რაკი ლუკმა პური თუ არ დიდის ჯაფით და შრომით არავის არ ეძლევა, ამისგამო იმას არც დროება აქვს, რომ ლიტერატურისათვისაც იმუშაოს. მეორეც ეს, რაც უნდა კაცი იყვეს იმას ჯერ თავის თავი ახსოვს და მერე სხვა; ესეა ბუნების კანონი, ესეა თითონ კაცის მდგომარეობაცა და ამის აგებულებაცა. «მოამბეს» ვეღარ მიუწვდა აქამდინ გონება და ეს ვეღარ გამოიკვლია და იძახის რომ ფულით ვერავის

ვერ დააწერინებენო რასაკვირველია, თუ ნიჭი არა აქვს
ფულით ნიჭსკი ვერ მოუმატებ; მაგრამ ნიჭიანს დროე-
ბას მოაშორვინებ, დასამტკიცებლად ამისა, რომ «მოამბე»
ჩინებული კრიტიკული გამოკვლევისაა, გარწმუნებს ამა-
ზედ ეს აზრი, სადაც ის თავის სადღესასწაულოებში
ჭვეიქრობს. რომ რაკი მწერალს ხანჯლით მოკლული კა-
ცი არ უნახავს, არც შეუძლოს ამ საგანზედ საფუძვლია-
ანათ რისამეს წერა. ამ გვარი რეზვენული აზრები მოა-
მზისათჳს ახალი არ არის

ერთ ალაგს «მოამბე» უჩიოდება მოლაყბეს, რომ მწე-
რალი მამაკი არ არის მკლიათ ხალხისა. ბრავო, «მოამ-
ბევ» გამოიცან! გამოცანაც გერგება. მაგრამ მეტსკი ვერ
იფიქრებდა მოამბე თავის მწერლებითა რადგან თითონ
«მოამბე მართლათაც და მკლია ხალხისა და ისიც ჯერ
რომელიც უმანკოთ, გაუგებრივ და მოუ-
ზასრებლათ რასაც სხვსგან გაიგონებს იმას . , .
და თუ თავისით იტყჳს რასმე უგზოუკვლოთ და უა-
ლაგოთ. გსთქუათ მოლაყბე შესცდა.. მაგრამ «მოამბე»
ველარ არის წყალობის თვალით მოლაყბეზედა რადგანც
თანამშრომელია «ცისკრისა» რომელსაც სდევნის ყოველის
შეცადინეობით (*) ერთს დროს თითონ ილია ჭავჭავა-

(*) ცისკრის რედაქცია საჭიროთ რაცხს დაბეჭდოს ამ
სოლიოში თ. ილია ჭავჭავაძისაგან მოწერილი წიგნი
მოლაყბის შესახებ, დასამტკიცებლად ამის, რომ უფ მო-
ამბის რედაკტორი არა სდგას არასოდეს ერთს აზრზედ
აი რასა სწერს:
1ლ. ამას წინეთ მგონია შენი სტატიები იყო ცისკარში და

მე სხუა ფრივ გაიძახოდა ამ ლიტერატურზედ. ნაკლულევანებს, რომელიც მოლაყბესა სჭირდა თითონ ცისკარშავე არ დაფარა ქრელი ბექას სტატიაში და წარმოთქუა . . გარდა ამისა «მოამბე» მოგვაქადის ვიღაცა თერგდალეულს, რომლისაც ჩუენებით ვითომც ჩუენ გაგვერჩიოს «სურამის ციხე» ჯერ ერთი ეს უნდა იცოდეს «მოამბემა», რომ ჩუენა ვკითხულობდით კი მაგ თერგდალეულის სტატიას ისე, როგორც რაღაცას რასმე! ჩუენ ამ სტატიას ისე ვუყურებდით როგორც . . . და უნიჭოების მაგალითსა. ვიღაც მოამბეს თერგდალეულია იმის ჩუენებით კი დავსწერდით ჩუენ სტატიასა? ჩუენ პირველი წინააღმდეგი ვიყავით «ცისკრის რედაკტორისა, როდესაც ის ჰბეჭდიდა ამ უგვანოებასა; მა-

---

მოლაყბევ აცხადებდი შენ თავს, შენ იცი თუ სხუა, პირფერობით არ ვიტყვი, კარგი რამ იყო. რაცა შეეხება ენას სწორეთ ფენომენი იყო ჩუენს გორიზონტზედ;; ჯაზრითაც არ იყო დასაწუნი. დასაწუნი მერე? დასაწუნივთ არა, ძრიელ მოსაწონიც იყო რა მახვილათ დაეცა მოლაყბე ქართველობას, რა კარგა დაიწყო ქართველის უბედურებაზე დაცინება და რა ლამაზ ქართულ ჯარაზედ დართულ სიტყვებით ტიტინებდა! რა სიხარბით ვკითხულობდით მარტივ სიტყვასა კარგის გულიდამ გამოსულს! უნდა გენახა, რა სიჩქარით გადადიოდა ხელიდამ ხელში ის ბედნიერი ცისკრის ნომრები, სადაც მოლაყბეს ფურცლები ბრწყინავდნენ სხუათა შორის?. . . »

რედ.

გრამ სხჳა და სხჳა მიზეზებით დაიბეჭდა.

ერთს ალაგს «მოამბე» დიდის ჭიფხვითა ბძანებს, რომ გარიბალდის ცხოვრებით ვერ მოგვატყუებ «ცისკრის შემართულებასაო, რომლისაც ამ სტატიასთან ქრელი ბეჭდიო. აგი მოგახსენებთ, «მოამბეს» ისე ეყურება მიმართულება, როგორც ტენტეტნიკოვის ისტორია. რა იცის მოამბემა, რომ გარიბალდის ცხოვრება არის ცისკრის მიმართულება და არა ქრელი ბექას სტატიები, თუკი ამათს მიმართულებაში გარჩევა არის სადმე? ჯერ უნდა გეყურებოდეს მოამბევ «მიმართულება» ამ სიტყჳს მნიშვნელობა და მერე ისრე ილაპარაკო!.. მაგრამ თავის უსიამოვნება სხჳა გვარაფერით ვერ წარმოათხია «მოამბემ ქრელი ბექაზედ და ვითომ ეს კარგი მიზეზი მოუპოვა სხჳათა შორის «მოამბე» კიდევა ბძანებს, რომ ცისკარი ვერ იკბინებაო/ თითონ «მოამბე» ძალიან მკბენარი გამოდგა. მოგვილოცნია მოამბევ! მაგრამ ღმერთმა ჩუჱნცი მაგ ღირსებამდის ნუ მიგვახწევინოს. «მოამბე» იმავე თავში ამ უმეცრის სიტყვებით იწყობს. «რა აყაყანებდა ცისკარსა?» ეს დიდი ოხუნჯობა ეგონა «მოამბეს!» ეხლა ჩუჱნ რომ ამ სიტყვებთანა ვკითხოთ «რა . . . . . . , . ?» ან «რა ატრეხუნებს» იმას ორიოდე რედაკტორსა და თანამშრომელსა? რა იქნება, ცხვირ პირსა და ყურებზედ ხელს მოასმევინებს და სხვა არაფერი!...ვგონებ რიგი არ იყვეს.

ჩუჱნ გვინდა ვსთქვათ რამე კიდევ ერთ რიგს მოამბის მიმართულებაზედ. აქ პატარა სათავიდამ უნდა ვიწყოთ. «მოამბე» დაგვითანხმდება თუ არა და თავისი ნებაა,

და ჩვენ კი ვუჩვენებთ ფაკტსა, თუ სადამდინ შემდგრები არიან ესენი თავის ქადაგებებითა. ჩვენ აქ ვუჩვენებთ «ჰობბესსა» იმ მხარედამა თავის სიმტკიცესა, თუ ისინიც ამ კონტრაქტსას მისდევენ, ვითომც იმავე დასაწყისიდამ იყვეს კაცის ბუნებაში ის წარმოდგენილობა უმაღლესობისა, რომელსაც შემდგომ კაცი ემონება.

კაცი თავის დასაწყისიდამ, ანუ უკეთა ვსთქვათ, იმ დროებიდამ, როდესაც ცოტაც არის კაცის სახე დაედო და ცოტა გონება გამორკვეული შექნა პირუტყვული ინსტიკტიდამ, ნახა საჭიროება, რომ ამ არეულობასა, ერთიმანეთის ხოცვასა და ტაცებას თავის დასამშვიდებლით, უნდა ბოლო როგორმე მოეღებოდა და ეძიებდა ამის ღონისძიებასა; ღონის ძიებაც ესა ჰპოვეს, რომ ერთი-ერთი საზოგადო უმთავრესი უნდა დაეწესებინათ ვინმე გარდა ოჯახობის უმთავრესობისა, რომელიც, რასაკვირველია უამისოთაც უმთავრესი იქნებოდა ოჯახში. აქ რაკი უმთავრესობა დაწესდა,—უმთავრესს, რომ უფრო ძალა ხელში ჰქონოდა, გაიჩინა თავის შემწეები, შემწეებს მისცა სხვა შემწეები და ასე ამგვარათ ერთი მეორეს ემონებოდა და ერთი მეორეს მხარეს იჭერდა, რომ ერთის დაცემით თითონაც არ დაცემულიყო. ამგვარათ ამ უმთავრესებმა ჩაიგდეს ძალაცა და სამართალიც ხელში. ეს მეუმთავრესეები რასაკვირველია თავის უშვერებით და მხეცურის გონების ჩაგონებით ისე ეპყრობოდნენ თავის ხელქვეითებს, როგორც იმათ შეუპოვებელი ავი ზნე ეტყობოდათ და აწვევდათ. კაცი შეიქნა სრულიადი მონა ამათი მძლავრობისა და თავის ნებაობისა და შემშინებელი მრ-

წოდა ამათ წინა. შეშინებული რამდენისამე საუკუნის უფჳროსების მძლავრობითა, ის ვეღარ წარმოიდგენდა, რომ იმის უფროსი იმისავით კაცი იყო, ის ამ შეშინებულის გონებით ჰხედავდა, რომ ერთს დაბალს და მახლობელს სახალხო მოხელეს. ჰყვანდა სხვა უმფროსი, რომელსაც კაცი ისე ხშირათ ვერა ჰხედავდა და რომელიც დანამაულისათჳს დასჯიდა ამ დაბალს მოხელეს, ამ დაბალზედ მაღალს ჰყვანდა კიდევ სხჳა უმფროსი რომელსაც უფრო ვიანნ ჰხედავდენ; ამას კიდევ სხჳა უფროსი ეყოლებოდა და კაცის გონება რაკი დაუჩვია იმასა, რომ კაცი უუმფროსოთ არ იქნებოდა, და რამდენიც უმფროსი იყო, იმდენი უფრო მეტი სანახავი იყო. ჰფიქრობდა, რომ ამ ყველაზედ მაღალს კაცზედაც იყო ვინმე მაღალი, რომელსაც ქვეყანა და სხვანიც უნდა დამონებოდნენ, როგორც ამას ერთი მოხელედამ მოკიდებული ყველა მოხელე და კაცი ემონებოდა. კაცი, რაკი უფრო და უფრო გონებას მოვიდა, მოინდომა, რომ— ის რაღაცა, რომელიც ყველა უმფროსზედ უმფროსი იყო, თითონაც შექნილიყო ამისი ღ[illegible]. რაკი ვერაფერი ვერა ნახარა ამისთანა, ამან დასხა მის სახლთ ის ნივთეული, ანუ პირუტყჳ, თუ მხეცი რომელიც ამის გონებას უფრო აკვირვებდა და აოცებდა, ანუ აშინებდა და არგებდა. შემდგომ და შემდგომ ამგვარის რწმუნებაებიდამ დაიბადა კერპთაყვანის ცემაცა და კერპებიც, მერე რამდენიც კაცის გონება განათლდა, იმდენი იჭვი შევიდა თავის თაყვანის საცემებზედ და ცდილობდა, ჯერედ განთავისუფლებულიყო ამის დაგვარის რწმუნებიდამ, ამის გამჯო-

ბინებას. ჩვენ ეს სხვას გარდა საბერძნეთის ისტორიიდამ ვიცით, რომ კაცი თავისავით კაცს, ხოლოდ თავისზედ გონიერს და ღონიერს, ღმერთებათა სახავდნენ და კიდევ რომელმა განათლებულმა კაცმა არ იცის, რომ მაჰმადი და ამის დაგვარი სხვა მქადაგებლები მთელს ქვეყანას ღმერთათა ჰყავდა, დასახული (მაჰმადი წინასწარ მეტყველების ხარისხს ვერ წაუყვიდა, თუმცა რომ გაუნათლებელი არიან მაჰმადიანები) ჩვენ ამას დაწვრილებით განუმარტებდით «მოამბეს» და უფრო დაწვრილებითაც მოვილაპარაკებდით; მაგრამ რაც ჩვენ გვინდოდა სათქმელათ, იმის საჩვენებლათ ესეც საკმაოთ ვნახეთ და არც თითონ სტატია გვაძლევს მეტის ნებასა.

აი ის სურათი. პირველათსაიდამაც წარმოდგა კერპობა და მის შემდეგი სარწმუნოებაები.

ყოველი კეთილ სინიდისიანი ჟურნალი უნდა ცდილობდეს, რომ ხალხს აუხსნას გონება, გამოიყვანოს თავის უმეცრის მდგომარეობიდამ და უჩვენოს ჭეშმარიტება და გზა ჭეშმარიტებისა. თუ ამის წინააღმდეგის ქადაგობა არ შეიძლება, რომელსაც ჰქადაგებს «მოამბე» თებერვლის წიგნში, (ასტრონომია მიტნულისა გვერდი **2** და **3**), ამას მაინც უნდა ეცდებოდეს რომ ხალხი უფრო და უფრო არ დამონოს ამ გვარს აზრსა და რწმუნებასა... ნუ დაივიწყებთ, რომ ამას ჰბეჭდავს ახალი თაობის ორგანი... ეგეც მოამბის მიმართულება!..

საწყალი ამ აზრის წინააღმდეგები მებრძოლებიან «მოამბის» ხელში.. საწყლებს თავის ცნობა და აზრები სულ არ მოზდით!.. არა, უნდა თქვენც დაზოგოთ, «მოამბევ»

ეს საწყლები.. ზოგი თქვენს ღმერთს მიამსადლეთ და სულ ნუ გააწყრობთ., მართალია, უგუნურები არიან, შემცდრები არიან, მაგრამ რა არის! «მიუტევეთ, რათა თქვენცა მოგეტევოთ» ეს საღვთო წერილის სიტყვები ხომ გახსოვთ!... ნეტავი ბიუხნერი დაიმალებოდეს სადმე მაინც! ... საწყალი ფეიერბახი, სპინოზა და სხვები!.. ბოკლი. მგონი. ეხლა საფლავში ძრწის «მოამბის» შიშ-ითა, თავათ, ვინიცის იქნება (მოამბის ჭკუაში) ემსაგებ-იც მოსვენებას არ აძლევენ.. რამდენი კაცია ეხლა ევრო-ობაში მოამბისაგან შეშინებული!...

თავათ მიტჩელი ვინა გგონიათ «მოამბელებო? მე მგონი, რომ ეს გამოჩენილი მეცნიერი სრულებით თქ-ვენი წარმოთქმულების წინააღმდეგი გონების კაცი იყვეს.. როგორა გგონიათ მართალია ამ გვარი ხალხი უგუნურე-ბი არიან? თუ ამათგან არის მეცნიერება შემუშავებუ-ლი! .. ეგ აზრი თუ გქონდათ შეგემლოთ თქვენთვის შეგენახათ სხვას რაზედ ახვევთ!... მაგრამ ამის მოფი-ქრება რა «მოამბის» ხელობაა! მოამბემ უნდა მხოლოდ უხეირო საბეჭვრლივით უბეროს და ანთების მაგივრად გააქროს..საწყალს«მოამბეს»საჩინო მატერიალური შეხედვა არ მოსწონს,ამისას რას ვიტყვით!უნდა გავჩუმდეთ, თო-რემ ამ ხასიათებთან, რომელიც «მოამბე» გამოიჩინა, ვათუ სხვა უფრო . . . . საქმე იგადროს?..

ჩვენ ასკოჩენსკობა და იურკევიჩობა მაშინვე შევნი-შნეთ მოამბესა, მაგრამ არა გვჯეროდა, რომ ეს ხალხი ასრე . . . გადუდგებოდა ახალს თაობას. ახალს სწავლას, ახალს მეცნიერებას. ის გაება რომანიზმში და

ცრუ აზრების გავრცელებაში. . . იმას მიმართულება ხოლოდ გინება ჰგონია და ჰქადაგებს, რომ ყველა ჟურნალი ჩვენებურათ უნდა ქადაგებდესო და ჩვენებურათაც (მოამბურათ) ილანძღებოდეს. იმას ძალიან უკვირს, რომ «ცისკარი» იმისავით უხეიროთ და უწესოთ არ იგინება. აქ ჩვენ აგვიხსნის ამას იქით მოვალეობა. . . . ჩვენ რასაკვირველია მოამბესავით უსაფუძვლოთ არ დავიწყებთ ლანძღვასა; მაგრამ ურჩევთ კი «მოამბეს» რომ საქმე რიგიანათ წაიყვანოს და დაკვირვებას და არისტოკრატობაზედ ხელი აიღოს. ამასაცა ვეტყვით . . . . . . რომ მოამბე თავის უგვანობას არ მოიმკის რჩევითა და ამას არც თითონ ჰფარავს თავის სადღესასწაულოებში.

ყოველი მეცადინეობა, რომელიცა მოიხმარა «მოამბემ» თავის სადღესასწაულოში, იყო, ხალხისათვის ჩავეგონებინა, რომ ცისკარზედ ხელი არავინ მოაწეროსო და სხვათა შორის ბძანებს: ცისკარზედ ხელი იმიტომ არავინ მოაწერა, რომ მიმართულება არა ჰქონდაო. არა, ჩემო მოამბევ, იმიტომკი არავინ მოაწერა, იმიტომ არავინ მოაწერა, რომ შენ გაბუნიას კურდღლებს ჰპირდებოდი, ქჩუყანასა; ანუ უკეთ ვსთქვათ ოქროს ატაყიან სახლებსა ჰპირდებოდი, რომელიც გამოდგა ზღაპარი. და გაბუნიას სამოცი კურდღლის მაგიერათ — ბუჩქის ჩაჩუნი.

გარდა ამ ჟურნალის გზა დაკარგვისა, ენაც ხომ ყველამ მკითხველმა ვიცით რაც ენაა. ეს გაწმენდილი სალიტერატურო ენაკი არ არის, ეს სწორეთ დღეობაში საჯაჭუანო ენაა. მეტადრე ღმერთმა ნუ მოგვაკლოთ ჭკუ-

ჭკვამის გულ მოკვნეტილი ენა და დავით ყიფიანის . .
. . . . . ტელემახიდური სლოგი უფ. დავით
ყიფიანი, როგორც შემგოვი არ ემტერებოდა უცხო სი-
ტყვებსა და ძველს სიტყვას რუსულათ აკეთებდა იმე ქა-
რთულათ აკეთებს და ქართველოფილობს. ენაში. ამასთან
უნდა ნახოთ პროზაში ამისი დოსტალუგები და ვერე-
თვე დოსტალუგები სკოპკაში აი ამის დოსტალუგი ყო-
ველი პერიოდის გათავებაზედ: «ეჰ! შენ ხომ რა გენაღვა-
ლება მკითხველო!»—სკოპკის დასტალუგი: (ე. ი ნაღვე-
ლიანობის დაკმაყოფილებამდინ) აქ ერთს ალაგს კიდევ
გამოვწერ დავით ყიფიანის ენის გასაცნობათ: «ბევრჯერ
ჭეშმარიტებით რისამე წარმოდგენა,, რისამე მზობა სა-
ზოგადოებაში შეუძლებელია! ესეც თუნდ იმავე თქჳნის
ცნობა მოყვარეობის უქონოების მიზეზით ა რომელი
მკითხველი იქნება, რომ ამ სიმძიმე ტვვია შესჭამოს და
შეიწყნაროს. აბა მკითხჳლო ეხლა, ბოლომდინ წაით-
კითხე ეს სხჳა და სხჳა ამბავი თუ გულს არ შემოგაწ-
ვეს და ქმინვა არ შეგიკრას, ეს ჩჳწნენით გამოწერილი
ალაგი კიდევ ბატონის სხჳა ალაგებთან, რომელიც დავით
ყიფიანისა და მოამბესა» აქჳს. რომელიც ჯურის ენა
გინდოდესთ «მოამბეში» იპოვით| ერთის სიტყვით მათ
ამბის ენა მარტო ქართულიკი არ არის, ის არის რუ-
სულ—ქართულ—კოტენტოტური ენა. .

დასასრულს კიდევ ამას ვიტყვით, რომ «მოამბე» გა-
რდა ამ ნაკლულევანებისა, რომელიც ჩჳენ უჩვენეთ, იმას
სრულებით არ ეთქმის ჟურნალობა და ის უფრო სა-
ბორნივის კიდრუმ ჟურნალი. ჟურნალის საგნები და ელე-

მენტები სულ სხვები არიან, როგორც ზემოთაცა ვსთ-ქჳთ, და ჟურნალს სხჳა სისრულე და ვითარება უნდა. «მოამბე» აქამდინ ნაკლებათ არის ამაში, რომ რიგიანი სბორნიკობაც არ ეთქმის. სხჳა ნაკლებულებათა შორის, «მოამბე», რომელიც ასრე მეცნიერებას მოიკვეხნიდა, სა-მეცნიერო ნაწილი სულ დაჰკარგა მხედველობიდამ და რაც ერთი საცოდავი საკითხავი მიტჩელის ასტრონო-მიისა არ შემოიტანა ისიც თავის ტენდენციით, სხჳა ფიქრათაც ალაგ მოსვლია, რომლისაც მკითხველი საზო-გადოება უფრო ამას გამოელოდა დაკვეხებული «მოამ-მიდამ»; პოლიტიკურს ეკონომიას, რომლისაც გაცნობას ასრე მძიმე გვექადიდა მოამბე, ხომ ჯერაც ისევ სმი-ნავს. ამ უბედურებისა და მტუვნების გარდა, «მოამ-ბე» თანდათან გაზდის მაგივრათ ლამის ქაღდის გაცათ იგცევს. ერთი ბედი მაგათი, რომ ჟურნალისათვის სქელს ქაღალდსა ჰყიდულობენ, რომელიც ჟურნალს სისქეს აძ-ლევს, თორემ მაისის ექვს თაბახ ნახევარი ნომერი ჩვენ ვიცით რაც იქნებოდა. . . . . .

. . . .

როგორც წეღანაცა ვსთქჳთ, სირცხვილი მოამბისათჳს, რომ იმოდენა ვალის მომწერით, — ვალის მომწერზედ თუმანი, — გამოდის «მოამბე» და არა ჟურნალი. ჩვენ კიდევ უნდა, ეს ჩვენი წინანდელი სიტყვა გავიმეოროთ რომ დაწვრილებით. როგორც შეჰფეროდა ვერ მოვი-ლაპარაკეთ, რადგან სხჳა და სხჳა მიზეზის და შემთხ-ვევის გამო, რომელიც საცოდნელათ მკითხველისათჳს საჭირო არ არის, ვერ გავარჩიეთ; მაგრამ უბოლოვო

არა არისრა. ერთხელ ჩვენც გამოვალთ ამ მდომარედამ და მოვიშოვოთ უფრო მარჯვე დროს მოამბეზედ მოსალაპარაკებლად, და დასასრულს იმას ვეტყვით «მოამბესა», რომ როცა ამბობდეს და სწერდეს რასმე ჯერ ჭკუასა და მართლცნობას დაეკითხოს და მერე ისე იწყოს.

ჩვენ დიდის სიამოვნებით წავიკითხეთ ჩიტორელიძის (მიხეილ ყიფიანის) «თადეოსისა და სვირიდონის ბასი» უნდა მოვახსენოთ, რომ ამისთანა ჩინებული ქართული ენა ჯერ ჩვენს ლიტერატურაში არ შეგვხვედრია და ეხლა კიდეც უფრო დავრწმუნდი, რომ ქართული ენა მართლაც და მდიდარი ყოფილა. ესეც უნდა მოვახსენოთ, რომ არც თითონ სტატია სხვა «მოამბის» სტატიებივით ხუმრულად დაწერილი. ამ სტატიაში სჩანს ცოდნა საქმისა და საჭიროებისა და არა ის ცარიელი ყვინჩილაობა, რომლითაც «მოამბე» თავ გამოდებული და გამოჩენილია. მაგრამ ერთი კი არ შეგვიძლიან, რომ უფ. ჩიტორელიძეს არ შევნიშნოთ. ის მაგალითისათჳს უჩვენებს ჩვენს მწერლებს თ. გიორგი ერისთავისა და ზ. ანტონოვის კომედიების ენასა გასაგონრობის მაგალითისათჳს. კომედიებში, სადაც ალაპარაკებს კაცი ცოცხალს პირსა, ჯიმშერიძისავით გამოუცდელი უნდა იყოს, რომ ისრე არ ალაპარაკოს, როგორც მართლაც და უნდა ის ცოცხალი პირი ლაპარაკობდეს; და ამის გამო, ყველა, ვინცა დასწერს, რომელსამე დრამულს პიესას, ის უეჭველად მოქმედს პირსაც ისე ალაპარაკებს როგორც უნდა და არც ძნელია, მეტადრე ამ ნაჩვენები

ავტორების კომედიებში, სადაც ყოველი მომქმედი პირი ლაპარაკობს თავის ნაცნობს საგანსა და საჭიროებაზედ და არ შედიან ისინი იმისთანა სჯაში, სადაც მართლაცა და კაცს უჭირს ენის მოხმარება. ამისთანა ძლიერსა და მაღალს საგანზედ ლაპარაკი კიდევ კომედიაში უფრო ადვილია; მაგრამ ავტორის საქმე და გამოჩინება მაშინ არის, რომ თითონ შედიოდეს რომელიმე მძიმე საგნის სჯაში და იქ ისრე სუბუქით ილაპარაკოს, როგორც მაგალითად უფ. ჩიტორიძე ლაპარაკობს თავის «თადეოზისა და სოფიოდონის ლაპარაკში». არამთუ მძიმე რისამე სჯა, აიღეთ თქჳენ თარგმანი თ. გ. ერისთავისა «ამალეთ ბეგი»; თქჳენი რისხვა მქონდეს თუ თქჳენ იქ რამ რიგიანათ გაიგოთ, მაშასადამე ეს ავტორები ენის მოხმარების მაგალითათა და საჩვენებლათ არ გამოდგებიან

აჰ აგრეთვე ვნახეთ (№6 მოამბე) ჭავჭავაძის ლექსები, რომელთაც ჩჳენ აზრზედ, ჭავჭავაძის შესახებ უფრო დაგვარწმუნეს. აქ ავტორი «გუთნის—დედაში» გუთნის—დედას ისეთი მაღალი ენათ ალაპარაკებს და მძიმე საგნებსა, რომ, დარწმუნებული ვარ, თითონ ჭავჭავაძეც შემდგომ დიდის ფიქრისა ძლივს მოიგონა და მოიფიქრა, აგრეთვე აქავე არის ამისი ლოცვა; ამ ლოცვასთან ღმერთმა შეარცხვინოს გლეხის დიაკვნის ლოცვა! დავიჯერო, უფ. ჭავჭავაძე გიამებათ ამგვარი ლექსების ბეჭდვა! ნუთუ არ გეყურებათ ამათი არა მგზავსეობა?! თუ არ გეყურებათ ამხანაგებს მაინც წააკითხეთ ხოლმე დაბეჭდვის წინათ

ქერელი ბექა.

უფალო ცისკრის რედაკტორო!

ამ წლის მარტის თვეში გაუგზავნე ჩემ მიერ შედგენილი ეპიტაფია: თ. ნიკოლოზ ბარათაშვილის საფლავზედ ნათქვამი, უფალს რედაქტორს საქართველოს მოამბისას, რომ დაებეჭდა თავისთ ჟურნალში, მაგრამ არავითარი რა მიზეზით არ აღასრულეს ჩემი თხოვნა და არც დაბეჭდეს; ამის შემდეგ რალა თხოვნა სურდათ ჩემგნით რომ დაებრუნებინათ ეპიტაფია უკან და ამის ღირსიც არა მყო, რომლისაც რომ ყველა ახალი რედაქტორებს თუ რომ სტატია არ მოეწონებათ გასინჯვის უნდა უკან დაუბრუნონ. ამის გამო ხსენებულს ზემოდ ეპიტაფიას თქვენ გიგზავნით და გთხოვთ ცისკარში დაბეჭდოთ. და თუ რომ ჩემი ეპიტაფიის აზრის თ. ნიკოლოზ ბარათაშვილზედ დაწერილი აღმოჩნდეს რომელსამე ჟურნალში, გთხოვთ უფალნო მკითხველნო შეათანასწოროთ.

ეპიტაფია.

(თ. ნიკოლოზ ბარათაშვილის საფლავზედ ნათქვამი.)

მიწის დროება და მწუხარება,
შენი ლექსები არ გვავიწყდება.

შორით მამულმა ნაზი ბულბულის ხმა მშვენიერი,
გზაზედ დავდექი, უნდა მკითხა: შენ ვის დამღერი?
მაგრამ დამასწრო და გააგრძელა ტკბილი გალობა;
ოხ! შემაწუხა ხმამ სევდიანმა მიმტაცა გრძნობა,
თითქმის ნაცნობი იყო სიმღერა და მომაგონდა,
ხმა და ჭიკჭიკი, «სულო ბოროტის» ემგზავსებოდა,
ვერ გავსძელი გულმან და მივახლოვდი მე იმ ადგილსა,

უნდა შემეტყო ვის დამღეროდა რომელსა გვარსა,
საფლავს მივედი, უბრალო ქვაზედ ესახე წერილი:
« აქა მარხია საწყალი ნიკო ბარათაშვილი, »
რომ წავიკითხე გული დამეწო და დაჩოქილი;
ქვას მეხვეოდი ბევრსა ვტიროდი, როგორც უმაწვლი.
—რადროს ძილია ჩემო პოეტო, მითხარი დარდი?
რა მიზეზია უდროვოთ, რომ გახმა კოკობი ვარდი!
ადექ პოეტო! აგვიხსენ შენი «ბედი ქართლისა,»
თორემ არიან მრავალნი კაცნი, ვერ მიხვდნენ აზრსა,
შენს ლექსებიდგან სჩანს რომ გიყვარდა თავისუფლება,
და იმიტომ გაქვს შენ კაცისგან დიდი ღირსება —
რამ დაგაჭლექა შენ ეგრე მალე, უმაწვლი კაცი?
ოჰ! საქართველოს უბედურებამ, განა არ ვიცი.—
შენ ხარ საწყალი, სული ობოლი, ამოწყვეტილი
ღმერთმა მოგხედა გამოაჩინა შენი სახელი.
მშვიდობით ძმაო! და მოგშორდები მე მეწვის გული,
ჩემ მაგიერათ გასიამოვნებს ნაზი ბულბული.

თ. ვანო ბარათოვი.

რედაქცია ჰფიქრობს, რომ თუ ავტორს ჰქონდა სახე-ში. რომელიმე ლექსი აღებული და გამოკრებილი ამის ლექსიდამ, უნდა ის ლექსიც ეჩვენებინა მკითხველი საზოგადოებისათჳს. რედ

მაისის წიგნში ანტონ ფურცელაძის ლექსში «როგორ-ათაც ჩემი» დაგვიბეჭდია ორს ალაგს პრუწლის მაგიერათ მარყვლი. ეგრეთვე ამავე წიგნის შინაურს მიმოხილვაში (გვერდი **121** სტრიქონი **13**) დაგვიბეჭდია ფსიხოლო-გის მაგივრათ—ფიზიოლოგი. რედ